

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra církevních dějin a patristiky

Diplomová práce

Matriční agenda v Čechách

Vedoucí práce: doc. ThLic. PaedDr. Martin Weis, Th.D.

Autor práce: Bc. Kateřina Černá

Studijní obor: Učitelství náboženství a etiky, kombinovaná forma studia

Ročník: V.

2008

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

22. října 2008

Kateřina Černá

Děkuji vedoucímu diplomové práce doc. ThLic. PaedDr. Martinu Weisovi, Th.D.
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Úvod	6
1 Matriční agenda	11
1.1 Stručná charakteristika matrik a vymezení jednotlivých významů tohoto pojmu	11
2 Přehled současné právní úpravy na úseku matrik ve vztahu k historickým kořenům	14
2.1 Matriční agenda po roce 2001	14
2.2 Matrika narození	24
2.3 Matrika manželství.....	33
2.4 Úmrtí	44
3 Matriční agenda po roce 1950	47
3.1 Změny v matriční agendě ve vztahu k novému politickému zřízení v Čechách.....	47
3.2 Proces zrodu státní evidence s kontinuální návazností na církevní registry.....	49
3.3 Matrika narození	53
3.4 Změna údajů v rodných matrikách.....	56
3.5 Matrika manželství a její proměna ve vztahu k obligatornímu civilnímu sňatku	59
3.6 Matrika úmrtí	68
4 Matriční knihy a matriční agenda římskokatolické církve	74
4.1 Matriky římskokatolické církve po roce 1950	74
5 Přehled církví, náboženských společností, civilních a vojenských úřadů, které vedly matriční knihy před rokem 1950	89
5.1 Důsledek reformace a protireformace v matriční agendě	89
5.2 Matriční knihy evangelické církve.....	89
5.3 Matriční knihy řeckovýchodní církve	90
5.4 Matriční knihy starokatolíků	91
5.5 Matriky židovské.....	91

5.6	Matriční agenda na Slovensku	94
5.7	Matriky osob bez vyznání	94
5.8	Matriky vojenské.....	95
5.9	Matriční knihy vedené po roce 1920.....	95
6	Vývoj matriční evidence v době osvícenského absolutismu	97
6.1	Integrace státních požadavků evidence obyvatel do církevní evidence přijatých svátostí	97
7	Korelace udělených a přijatých svátostí a vzniku matričních knih	103
7.1	Nejstarší dochované matriční knihy v Čechách v kontextu historických událostí 16. století a první poloviny 17. století	103
7.2	Primární předpisy římskokatolické církve ovlivňující vznik evidence přijatých svátostí	107
8	Věrohodnost matričních knih jako historického pramenu a problematika „falšování“ matričních zápisů.....	109
8.1	Zhodnocení věrohodnosti matričních zápisů v souvislosti s dobou jejich vzniku	109
8.2	„Falšování“ matričních knih a výpisů z matričních knih	111
Závěr	114
Abstrakt	116
Synopsis	117
Literatura	118
Prameny	124

Úvod

Matriční knihy jsou dnes nejdůležitější evidencí obyvatel. Nalézají se v nich osobní údaje osob, které jsou nezbytné pro jejich identifikaci. Matriční evidence se do dnešní podoby vyvíjela stovky let. Původně byla církevní administrativou, kterou v 18. století začal využívat i stát jako evidenci osob. V této době dochází na území Rakouska Uherska ke korelaci mezi údaji uváděnými do matričních knih pro potřebu církve a údaji, které vyžadovala státní moc. Evidence přirozené měny obyvatelstva (matrika) byla v Čechách plně sekularizována až v 50. letech 20. století.

Dosavadní pozornost historiků, genealogů a historických demografů se koncentrovala převážně na starší matriční knihy, ve kterých se nalézají osobní údaje významných osobností a jejich předků, ze kterých je možno studovat rozmístění a pohyb obyvatelstva v jednotlivých oblastech, ze kterých lze studovat počet, složení a přirozenou měnu obyvatelstva v jednotlivých historických obdobích. V celku však zůstává opomenuta komparace historických matričních knih církevních s matričními knihami, jež jsou pouze státní evidencí. Pozornosti dále uniká i současná církevní matriční evidence a to z pohledu její právní kontinuity s historicko – právním významem těchto matričních knih.

Právě zkoumání elementárních příčin pro vznik matričních knih a pojetí současné matriční evidence státní i církevní jako výsledku historického vývoje, je prvním tématem předkládané diplomové práce. Dále se také bude snažit objasnit vznik a vývoj této agendy v souvislosti s právními předpisy církevními a státními, které tuto agendu formovaly. Tato práce se chce pokusit o hlubší a systematické zpracování problematiky matriční agendy v Čechách.

Klade si také za cíl obsáhnout tuto problematiku jako celek a nezaměřovat se pouze na dílčí témata. Záměrem této práce je přispět k hlubšímu pochopení tématu, zejména v celkovém kontextu této problematiky. Objasnit význam matriční evidence a dojít k pochopení jejího vývoje a vzniku na základě její současné podoby.

Matriční knihy v Čechách se dostávají do popředí badatelského zájmu až ve dvacátém století. Jejich studiem se zabývají rodopisci a regionální badatelé. Ti

však zkoumají pouze dílčí problematiku jednotlivých jevů nebo se jejich zájem soustředí pouze na určité osoby, jež jsou v matriční evidenci zapsány. Vývojem matričních knih nejen v Čechách se podrobněji zabývá Václav Bartůněk ve svém článku *Historický vývoj matrik* vydaném v roce 1940.¹ Vývojem matričních knih v Čechách se zabývá Karel Doskočil v článku *Vývoj farních matrik v českých zemích ve světle právních předpisů*.² Tento článek pojednává o podobě matričních zápisů, jak je stanovil Římský rituál a o právních přepisech vydaných Josefem II., které zásadně změnilu podobu matričních zápisů. Matriční zápisy jsou využívány i pro účely bádání historických demografů. Tyto studie sledují měnu obyvatelstva v jednotlivých historických obdobích či v jednotlivých regionech. Dále se zabývají statistikami porodnosti, sňatečnosti a úmrtnosti, při kterých nejsou matriční knihy jediným historickým pramenem. Matriční knihy jako pramen pro demografická bádání se dostávají do popředí zájmu až v polovině 20. století. O vývoji a obsahu matričních knih z hlediska využití těchto knih jako věrohodného pramene pro historicko demografické bádání, pojednávají práce Eduarda Maura.³ Problematikou zápisu pokřtěných a oddaných s přihlédnutím na právní předpisy se zabývá práce Josefa Grulichy „*Slavnostní okamžiky*“ - *svatební a křestní obřad v období raného novověku*.⁴ Změny na úseku matrik po roce 1918 v Čechách nejsou zpracovány, jelikož dochází jen k nepatrným změnám v této agendě. V této době dochází ke vzniku nových církví, jež mohou vést matriční knihy dle platných právních předpisů. Nejvýraznější změna v novodobé historii matriční administrativy přichází v roce 1950. Tato problematika není v žádné vědecké studii zpracována. K jejímu hlubšímu pochopení přispěly pouze právní

¹ Srov. BARTŮŇEK, V. *Historický vývoj matrik*, Přednáška proslovená na schůzi Rodopisné společnosti v Praze dne 28.02.1940. Časopis rodopisné společnosti ročník 12, č. 2, 1940, s. 6-17. Tato přednáška obsahuje nepřesnosti.

² Srov. DOSKOČIL, K. *Vývoj farních matrik v českých zemích ve světle právních předpisů*, Časopis rodopisné společnosti ročník 12, č. 2, 1940, s. 41-47.

³ Odkazy na vědecká bádání Eduarda Maura budou uváděny v jednotlivých kapitolách. Jeho vědecké práce zabývající se matričními knihami jsou cenným materiálem pro tuto práci.

⁴ Srov. GRULICH, J., „*Slavnostní okamžiky*“ – svatební a křestní obřad v období raného novověku, *Historická demografie* č.24, 2000.

předpisy z druhé poloviny 20. století. Důležitým pramenem pro zpracování tohoto tématu jsou právní předpisy a normy, jež budou v jednotlivých kapitolách uváděny. V tomto úvodu již nebude uveden přehled odborné literatury, která pojednává o matriční agendě, jejím vzniku a vývoji v právně – historických souvislostech. Také literatura, jež se zabývá problematikou institucí, které matriční agendu vedly, v tomto úvodu nebude zmíněna. Její kritické zhodnocení bude v jednotlivých kapitolách.

Prozkoumáním výše zmíněných příspěvků o matričních knihách bylo zjištěno, že se jedná o kusé informace, se kterými je třeba dále kriticky pracovat. Aby mohl být vytvořen komplexní historický přehled s důrazem na dnešní stav matriční evidence státní a církevní a s důrazem na nutnost zhodnocení kontinuity této evidence, musel být proveden výzkum pramenů. Ten probíhal ve Státním oblastním archivu Třeboň, kde jsou uloženy matriční knihy vedené od 2. poloviny 16. století až do počátku 20. století. Pro účely diplomové práce bylo třeba prozkoumat nejstarší matriční knihy, matriční knihy vedené v letech 1770, 1784 a také matriční knihy z přelomu 19. a 20. století. V archivu biskupství v Českých Budějovicích jsou uloženy druhopisy matričních knih vedené od roku 1950. Tyto matriční knihy jsou srovnány podle jednotlivých farností. I ty výrazně přispěly k proniknutí do problematiky církevní matriční evidence s ohledem na církevně – právní předpisy. Archivní materiály – matriční knihy mají v závislosti na době svého vzniku různou výpovědní hodnotu. Pro tuto práci však byly důležité i nejstarší matriční knihy, jejichž historický význam nelze spatřovat v jejich evidenční přesnosti. Přínosem pro tuto práci byly z hlediska komparace s dalšími vývojovými etapami této evidence.

Ke kritice pramenů je třeba říci, že ve Státním oblastním archivu Třeboň nejsou uchovány matriční knihy, jejichž vznik by se datoval do roku 1563, kdy bylo vedení těchto knih nařízeno tridentským koncilem. Se zkoumáním pramenů a literatury je spojeno také využití metod zpracování daného tématu. Pro tuto práci jsem použila především metodu synchronní, komparativní a přímou.

Odborná literatura zabývající se matriční agendou ovlivnila i strukturu práce. Pochopení celé problematiky, jako evidence jejíž kontinuita není přerušena

do současné doby a to přibližně od osmnáctého století si vyžadovalo postup tématický, ne chronologický. To je patrné ve struktuře celé této kvalifikační práce. Práce je členěna podle nejzásadnějších změn v evidenci obyvatel. Pro zpřehlednění této problematiky byl jako první zpracován současný stav státní evidence obyvatel a církevní evidence přijatých svátostí církve římskokatolické, s důrazem na jejich historický základ. Rozčlenění práce dále sleduje nejdůležitější historické mezníky vývoje matričních knih. Dále se zabývá i přehledem jednotlivých institucí, jež byly pověřeny vedením matričních knih.

První kapitola této práce se pokouší o náčrt problematiky matriční agendy v souvislosti s jejím vývojem.

Druhá kapitola je věnována současné administrativní podobě matričních knih. Dále pak zápisům do těchto knih s odkazem na jednotlivé právní normy, jež tuto agendu formují. Tato kapitola je zaměřena na současný stav s kladením důrazu na pochopení předešlých vývojových etap této agendy.

Ve třetí kapitole bude vysvětlena změna v působnosti matriční agendy. Objasňuje a hodnotí tyto změny, jež nastaly sekularizací matriční agendy.

Čtvrtá kapitola pojednává o vedení matričních knih římskokatolickou církví po roce 1950. Ukazuje dopady státních nařízení na tuto evidenci. Hodnotí problémy, jež byly odebráním matričních knih způsobeny římskokatolické církvi v souvislosti s církevně – právními předpisy.

Pátá kapitola je věnována církvím a náboženským společnostem, kterým bylo přiznáno právo vést matriční knihy. Pro úplnost tohoto přehledu popisují i vznik necírkevních matričních knih.

Šestá kapitola se zabývá státními zásahy do vedení církevních evidencí. Hodnotí vliv těchto zásahů a věrohodnost těchto knih jako evidence obyvatel.

Sedmá kapitola popisuje příčiny vzniku matričních knih a hodnotí vliv předpisů a nařízení římskokatolické církve na vznik a podobu matričních knih a zápisů v nich vedených.

Závěrečná osmá kapitola hodnotí věrohodnost matričních knih jako historických pramenů a poukazuje na příklady chybných a nepřesných zápisů a na „falšování“ samotných matričních knih či výpisů z těchto knih pořizovaných.

Jako poslední věc v úvodu je zmíněna formální stránka této diplomové práce. Formální úpravy včetně poznámkového aparátu jsou provedeny podle předpisů pro tvorbu bakalářských a magisterských prací, které jsou platné na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

1 Matriční agenda

1.1 *Stručná charakteristika matrik a vymezení jednotlivých významů tohoto pojmu*

O významu historických dokumentů není pochyb. Různé písemnosti, malby i předměty, zkrátka rozmanité lidské výtvořiny vypovídají o dobách dávno minulých. Díky těmto „němým“ svědkům minulosti lidé poznávají svou historii. Tito „němí“ svědci k nám promlouvají svou vlastní řečí a otvírají nám cestu do duší lidí, kteří žili stovky či tisíce let před námi. Můžeme si zde položit otázku, jak důležitá je pro člověka znalost historie národa, lidského druhu či vlastní rodiny, zda by se člověk raději neměl dívat jen do budoucnosti, což je dnes nesmírně populární. Domnívám se, že znát dějiny a mít povědomí o událostech dávno minulých je pro každého jedince důležité. Historie nám nastavuje zrcadlo vývoje celé lidské společnosti. Díky její znalosti si můžeme vytvořit reflexi o lidském vývoji, posuzovat priority naší společnosti. Dovoluji si vyjádřit názor, že kdybychom neznali naši historii, neznali bychom ani sami sebe.

Ve své práci podniknu exkurz do historie. Tématem diplomové práce je zobrazit vývoj evidence obyvatel, tak jak zachycena v dokumentech nazývaných „matrika“. Zprvu se toto téma zdá poměrně nezajímavé, když si ale uvědomíme, co všechno tato evidence prozradí o našich předcích, stává se materií velmi zajímavou.

Slovem „matrika“ nejsou označovány jen matriční knihy je jím označován i matriční úřad. To je úřad, jehož zaměstnanci jsou pověřeni zápisy do matričních knih. Agenda těchto úředníků je velice široká, protože pro každý zápis do matriční knihy musí být podklady, které jsou přesně stanoveny zákonem. A tak každý matrikář musí znát zákon o rodině, zákon o registrovaném partnerství a další související zákony. Práce je to velmi zajímavá, ale i velmi náročná a zodpovědná.

Pojem matrika neoznačuje pouze knihu, kde jsou zapsány údaje o narození, uzavření manželství a úmrtí, vedou se také matriky školní a vojenské, ale tyto dva druhy matrik nebudou předmětem této práce, uvádím je zde pouze

proto, aby bylo patrné, kde všude se můžeme s názvem matrika setkat. I církve si dodnes vedou své evidence sňatků, křtů a pohřbů, které navazují a vycházejí z dřívějších matričních knih. Dnes už církevní matriky nejsou evidencí, která by byla ucelená, jak tomu bývalo v minulosti, kdy římskokatolická církev byla pověřena státem vést matriční knihy a zodpovídala za matriční agendu. Dále si římskokatolická církev vede registry o přijetí prvního svatého přijímání, biřmování, o udělení kněžského svěcení.

Důležitost matričních knih je dobře patrná i z délky archivace těchto knih. Matriční knihy jsou dnes uchovávány u místně příslušných matričních úřadů po dobu 100 a 75 let. Poté jsou odváženy do státních okresních archivů, kde jsou uchovávány navždy. Matriční knihy se v historii vyhotovovaly v originálech a jednom opisu, neboli „paré“. Každá kniha měla svůj originál a druhopis, který doslovně souhlasil s originálem, a to až do roku 1958. Po tomto roce nahradila druhopisy matričních knih sbírka listin, která je podkladem pro zápis do matričních knih. Druhopisy a sbírky listin se uchovávají odděleně od matričních knih. Když v roce 1949 pověřil zákon č. 268/1949 Sb. o matrikách, vedením matriční agendy národní výbory, musela římskokatolická církev a ostatní církve předat matriční knihy, které až do tohoto roku vedly, národním výborům, které tuto agendu začaly zajišťovat.

Matriční knihy uložené u matričních úřadů jsou tzv. „živé matriky“. Obsahují údaje, které jsou neveřejné. Zákon dnes přesně stanoví, kdo smí nahlížet do těchto knih či do druhopisů matričních knih, nebo do sbírky listin. „*Matriční úřad vydá matriční doklad, nebo povolí nahlédnout do matriční knihy, popřípadě do sbírky listin a činit výpis z nich v přítomnosti matrikáře: a) fyzické osobě, které se zápis týká, nebo členům její rodiny, jejím sourozencům a zplnomocněným zástupcům, b) pro úřední potřebu orgánu státu nebo orgánů územních samosprávných celků, c) statutárním orgánům církví nebo duchovním jimi zmocněnými, jde-li o matriční knihy vedené těmito církvemi do 31. prosince 1949, d) fyzické osobě, která prokáže, že je to nezbytné pro uplatnění jejích práv před orgány státu nebo před orgány územních samosprávných celků. V případě*

*osvojení mohou nahlédnout do zápisu pouze osvojitelé a po dosažení zletilosti i osvojenec“.*⁵

Pro pochopení vývoje a pro objasnění matriční agendy jsou důležité předpisy osvícenských panovníků, nejdůležitějšími jsou císařské patenty Josefa II. Pro vznik matričních knih jsou zásadní dokumenty tridentského koncilu a předpisy, které vydala katolická církev pro vedení matrik. S tímto tématem dále úzce souvisí i předpisy římskokatolické církve pro uzavírání manželství.

Je zajímavé si při studiu matričních knih položit otázku zda některé dřívější evidence můžeme nazývat matriční agendou. Je nutno zde uvést, že jakákoliv evidence, která zapisuje osobní údaje a slouží k identifikaci osob, by mohla být matriční agendou nazývána.

Každá společnost měla velký zájem na tom, aby měla přehled o početním stavu svého obyvatelstva. V každém historickém období měla evidence obyvatel trochu jiný význam. I na tom lze pozorovat priority různých úseků dějin lidstva. O ucelenější matriční agendě, kterou se tato práce bude zabývat můžeme mluvit až po tridentském koncilu. Tento stanovil jakým způsobem budou duchovní římskokatolické církve vést evidenci sňatků, křtů. Nařízení koncilu se však do praxe dostávala jen velmi pomalu. I tato problematika bude následujících kapitolách popsána.

⁵ Zákon 301/2000Sb., o matrikách, ve znění pozdějších předpisů 2, § 25.

2 Přehled současné právní úpravy na úseku matrik ve vztahu k historickým kořenům

2.1 Matriční agenda po roce 2001

V roce 2000 vznikl zákon, který ošetřuje vedení matričních knih a veškerou agendu, s tím spojenou. Tímto zákonem je zákon č. 301/2000 o matrikách, jménu a příjmení, o změně některých souvisejících zákonů. Dalším důležitým právním předpisem je „Vyhláška ze dne 8. června 2001“, kterou se zákon č. 301/2000Sb. o matrikách, jménu a příjmení provádí.

Matrika je státní evidence narození, uzavření manželství a úmrtí fyzických osob na území České republiky a narození, uzavření manželství a úmrtí, které se stalo mimo území České republiky. K tomuto pro úplnost nutno dodat, že se matriční agenda ještě rozšířila o evidenci osob České republiky, které uzavřely registrované partnerství. Registrované partnerství je možné uzavírat na území České republiky podle zákona 115/2006 Sb. o registrovaném partnerství ze dne 26. ledna 2006. Registrované partnerství jde však uzavřít jen u některých matričních úřadů, a to pouze u matričních úřadů měst v sídle krajských úřadů. Tyto matriční úřady vedou matriční knihu registrovaného partnerství. „*Registrované partnerství je trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví, vzniklé způsobem stanoveným tímto zákonem*“.⁶ Registrované partnerství je dle výkladu tohoto zákona svazek mezi dvěma osobami stejného pohlaví. Dříve než osoby do tohoto svazku vstoupí, musí splňovat řadu podmínek pro uzavření takového svazku. Uzavřením registrovaného partnerství na sebe berou i nemalé povinnosti. Při rozboru současné matriční agendy a způsobu vedení matričních knih je nutno zmínit i tento institut registrovaného partnerství. Jinak by práce nebyla úplná. Morální aspekty právní legalizace těchto svazků tato práce nehodnotí.

⁶ Zákon č. 115/2006 Sb. o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů.

Podle výše uvedené citace zákona o matrikách, najdeme tedy v matričních knihách všechny matriční události. Matriční událost je narození, uzavření manželství a úmrtí fyzických osob na území naší republiky. Dále nacházíme v matričních knihách i matriční skutečnosti. Matriční skutečnosti jsou: „*rozhodnutí o prohlášení manželství za neplatné nebo o tom, že manželství nevzniklo, rozvod manželství, údaje o osvojení, určení rodičovství, změna jména nebo příjmení a další skutečnosti, jimiž se mění a doplňují zápisy v matriční knize*“.⁷ A tak se z dodatečných zápisů u jednotlivých matričních událostí můžeme dozvědět další osudy osob, které jsou v matriční knize zapsány.

Matriční události, ke kterým došlo v cizině a které se týkají státních občanů České republiky, se zapisují do matričních knih u jediného úřadu v naší republice. Touto „Zvláštní matrikou“ je matriční úřad v Brně. Matriční úřad Brno - střed zahájil svou činnost k 1. lednu 1950. Matriční události se v matričních knihách „Zvláštní matriky“ zapisují v jiném pořadí než matriční události, ke kterým došlo na našem území. „*Zápisy matričních událostí do zvláštní matriky se provádějí v časovém pořadí došlých podkladů. Zápisy se označují pořadovými čísly v každém kalendářním roce samostatně*“⁸. Zatímco matriční události, ke kterým došlo na území České republiky se vždy zapisují podle data vzniku této události, „Zvláštní matrika“ zapisuje tyto události podle toho, v jakém pořadí byly podklady pro zápis do matriční knihy doručeny na tuto matriku. Hned za sebou mohou být zapsány např. zápisy narození, mezi kterými je několikaletý odstup. Matriční skutečnosti se pak v matriční knize dopisují do příslušných kolonek k tomu stanovených.

Matriční úřad je úřad, který vede a uchovává matriční knihy. Seznam matričních úřadů je uveden ve vyhlášce Ministerstva vnitra České republiky. Pokud vznikne nebo zanikne matriční úřad, je provedena změna v této vyhlášce. „*Matriční úřady jsou obecní úřady, městské úřady, magistráty územně*

⁷ Zákon č. 301/2006 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů.

⁸ Vyhláška 207/2001 Sb., Ministerstva vnitra ze dne 8. června 2001, kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů § 38.

*nečleněných statutárních měst, v hlavním městě Praze úřady městských částí, v územně členěných statutárních městech úřady městských obvodů nebo úřady městských částí, pro území vojenských újezdů úřady, které vedou knihu narození, knihu manželství a knihu úmrtí“.*⁹ Povinností těchto úřadů je nejen vést matriční knihy, ale také zabezpečit ochranu matričních knih před jejich zneužitím.

Již bylo vysvětleno, kdo vede a zabezpečuje matriční knihy, a co se nalézá v těchto knihách. Důležité však jsou samotné zápisy do matričních knih. Každá matriční kniha, která je v současné době vedena, obsahuje předtištěné kolonky, do kterých se zapisují matriční události a matriční skutečnosti. Způsob zápisu přesně upravuje zákon. Kdyby takováto úprava zákona neexistovala, zápisy by byly velmi nesrozumitelné a matriční kniha by přestávala být evidencí, ve které je možno velice dobře vše dohledat. „*Matriční knihu tvoří tiskopisy svázané do svazků. Každý svazek matriční knihy obsahuje úvodní list matriční knihy, list podpisových vzorů, listy, na které se zapisuje narození, uzavření manželství nebo úmrtí a listy abecední jmenný rejstřík. Jednotlivé listy jsou předem očíslovány*“.¹⁰ Vyhláška Ministerstva vnitra České republiky tedy přesně popisuje, jak matriční kniha vypadá. V pevných deskách jsou svázané předtištěné tiskopisy. Zvlášť se vede pro každý kalendářní rok kniha narození, manželství a úmrtí. Matriční úřady vedou více knih narození, manželství a úmrtí. Jestliže do působnosti matričního úřadu spadá několik obcí, městských částí či obvodů, vede matriční úřad pro každý tento územní celek vlastní matriční knihu. Jednotlivé listy matričních knih jsou pro lepší orientaci očíslovány, čísla pak také najdeme na matričních dokladech, kterými jsou rodný, oddací a úmrtní list. Na konci každé knihy je abecední rejstřík, do kterého se zapisují příjmení a jména osob, jejichž matriční události jsou v matriční knize zapsány.

Zápisy se i dnes provádějí rukopisně. Pro tyto zápisy se používá zvláštní dokumentní inkoust. Každý zápis má své pořadové číslo. Zákon stanoví, kde

⁹ Vyhláška 207/2001 Sb., Ministerstva vnitra ze dne 8. června 2001, kterou se provádí zákon č. 301/2000Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů § 1.

¹⁰ Vyhláška 207/2001 Sb., Ministerstva vnitra ze dne 8. června 2001, kterou se provádí zákon č. 301/2000Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů § 3.

budou knihy uloženy, kdo do nich bude zapisovat, jak budou zápisy očíslovány a také, čím může být zápis proveden. Také říká, jak vyplnit jednotlivá pole na stránce a jak postupovat, pokud nejsou některé údaje známy. „*Oddíl matričního listu, který nelze vyplnit pro objektivní neexistenci údajů v době provedení zápisu, se proškrtne vodorovnou čarou*“.¹¹ Objektivně neexistující údaj může být rodné číslo mrtvě narozeného dítěte. Každému dítěti je po narození přiděleno rodné číslo, pokud se však dítě narodí mrtvé, rodné číslo mu přiděleno není. I v takovém případě je matrikář povinen zapsat do matriční knihy toto narození. Ale již při zápisu této matriční události je jasné, že rodné číslo nebude přiděleno, a proto se kolonka pro rodné číslo proškrtne jako objektivně neexistující údaj. „*Místo údajů, které se do uzavření zápisu nepodařilo zjistit, uvede matrikář v příslušných oddílech matričního listu slovo „nezjištěno“, pokud není stanoveno jinak*“.¹² Každý zápis matriční události musí být uzavřen a jen z uzavřeného zápisu se vydává matriční doklad. Zápis je povinen matrikář uzavřít do třiceti dnů od získání podkladů pro zápis. Může ale nastat situace, že se nepodaří prokázat některé důležité údaje. To se stává např. u křestního jména dítěte, když se rodiče z jakéhokoliv důvodu nedohodnou v lhůtě třiceti dnů na jeho jméno. Pokud se to stane, zapíše se do kolonky „jméno“ slovo „nezjištěno“ a zápis se uzavře. Termín „nezjištěno“ se pak objeví i na rodném listě. Když se pak na základě soudu či šetření matrikáře nezjištěné údaje zjistí či rozhodnou, zapíše se dodatečně, avšak ne na místo, kde je zapsáno „nezjištěno“, nýbrž do kolonky „Dodatečné záznamy a opravy“.

Pokud při zápisu do matriční knihy dojde k zapsání chybného údaje, označí se souvislou řadou teček a do oddílu v matriční knize „Záznamy a opravy před podpisem“ se zapíše správný údaj. V předchozím textu bylo uvedeno, že do matričních knih se zapisují nejen matriční události, ale i matriční skutečnosti, tj. rozvod manželství, osvojení dítěte atd. Tyto údaje se zapisují do oddílu

¹¹ Vyhláška 207/2001 Sb., Ministerstva vnitra ze dne 8. června 2001, kterou se provádí zákon č. 301/2000Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů, § 4.

¹² Vyhláška 207/2001 Sb., Ministerstva vnitra ze dne 8. června 2001, kterou se provádí zákon č. 301/2000Sb., o matrikách, jménu a příjmení ve znění pozdějších předpisů, § 4.

u jednotlivých matričních událostí, kterých se dotýkají, a tento oddíl se nazývá „Dodatečné záznamy a opravy“. Jak je z názvu patrné, zapisují se zde i opravy chybných údajů, které nebyly zjištěny před uzavřením zápisu.

Do každé knihy se zapisují narození, manželství a úmrtí, k nimž došlo v témže kalendářním roce. Zvláště pro každou obec se vede matriční kniha narození, manželství a úmrtí. Vždy za posledním zápisem v kalendářním roce se musí vynechat několik stránek. Pak se v matriční knize, pokud není popsána, pokračuje dalším kalendářním rokem. Opatření vynechání listů je z jasného důvodu. Pouze matriční události státních občanů České republiky, které se udály v cizině, se zapisují do „Zvláštní matriky Brno“. Nezapisují se podle data matriční události, ale podle pořadí, ve kterém přijdou podklady pro takový zápis. Jinak se matriční události, které se staly na území České republiky, zapisují vždy v příslušném roce, kdy se tato událost stala. Proto se za posledním zápisem v každém kalendářním roce vynechává několik volných listů. V praxi dochází k událostem, kdy se např. najdou ostatky člověka. Policie pak na základě ohledání určí datum smrti. Toto datum může být určeno do doby před několika lety. Zápis tedy bude proveden do knihy, která odpovídá roku, kdy k matriční události došlo, nikoliv do knihy záznamů z roku, kdy byla událost zjištěna. U matriční události narození, by mohlo dojít k nalezení dítěte neznámé totožnosti. Tam však musí následovat důkladné šetření, zda takovéto dítěte už není zapsáno v některé matrice narození. U manželství by jen velice těžko došlo k tomu, že by matriční úřad nebyl informován o uzavření manželství. Kdyby byla zjištěna matriční událost, která se udála před rokem 1949, musela by být zapsána do matriční knihy k příslušnému roku. Pokud by v této knize nebylo vynecháno volné místo, bylo by nezbytné vlepil do příslušného roku list.

Data v matričních knihách se uvádějí následovně: *„Den, měsíc a rok v zápisu, dodatečném zápisu, dodatečném záznamu a opravě zápisu a den, měsíc a rok jejich provedení se uvádějí arabskými číslicemi podle gregoriánského kalendáře tak, že se pro kalendářní den použije označení 07 až 31, pro kalendářní*

*měsíc 01 až 12 a pro kalendářní rok pořadové číslo. Uvedená označení se oddělí tečkami“.*¹³ Matriční agenda musí pamatovat na vše. Může se stát, že se např. datum úmrtí nedá přesně určit. Zde mohl matrikář ještě v roce 2007 zapsat předpokládané rozmezí úmrtí nebo konkrétní datum se slůvkem „asi“. Dnes musí stanovit soud přesné datum úmrtí.

Do matriční knihy se též uvádí místo, na kterém k matriční události došlo. *„Místo matriční události se v zápise uvede názvem obce, a je-li členěna na části, též názvem její části, popřípadě i názvem katastrálního území a číslem popisným nebo evidenčním; shoduje-li se název obce s názvem části obce, část obce se neuvádí, v hlavním městě Praze názvem části obce, katastrálního území, číslem popisným nebo evidenčním. Nemá-li místo matriční události číslo popisné nebo evidenční, připojí se k názvu obce bližší označení místa matriční události. U místa uzavření manželství lze vedle čísla popisného nebo evidenčního připojit bližší označení místa. Místo matriční události nastalé v cizině se uvede názvem obce, popřípadě bližším označením místa matriční události a názvem státu“.*¹⁴ I zde musí být přesně stanoveno, jak zapsat matriční událost. V matriční praxi se setkáváme s životními událostmi osob. Ty jsou na jedné straně všední a z pohledu matriční praxe by se mohlo zdát, že narození, uzavření manželství a úmrtí je pouhá rutina, ale není tomu tak. Každá matriční událost se vždy dotýká konkrétní osoby a u každého tato událost probíhá trochu jinak. Matrikář se během své praxe velice často setkává s kuriózními situacemi. A tak každý matrikář po čase zjistí, že porod dítěte nemusí proběhnout vždy ve zdravotnickém zařízení nebo doma, že k úmrtí může dojít i na opravdu neobvyklém místě. Pokud k matriční události narození či úmrtí dojde doma nebo v nemocnici, je zápis místa jednoduchý. Zákon také upravuje, jak má matrikář postupovat, když k takovéto události dojde např. v dopravním prostředku stejně tak, pokud např. k narození dojde venku v přírodě.

¹³ Vyhláška 207/2001 Sb., Ministerstva vnitra ze dne 8. června 2001, *kterou se provádí zákon č. 301/2000Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů, § 8*

¹⁴ Vyhláška 207/2001 Sb., Ministerstva vnitra ze dne 8. června 2001, *kterou se provádí zákon č. 301/2000Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů, § 9 odst. 1, písm. a), písm. b), odst. 2. odst.3*

Vždy je na uvážení matrikáře, zda napíše jako místo narození matriční úřad, v jehož správním obvodu k narození došlo, nebo zda napíše přesné místo, které blíže označí. Toto opatření je nutné hlavně proto, že místo narození je jeden z údajů, který se z uzavřeného zápisu dále zapisuje do matričního dokladu, tj. do rodného listu. Také je to údaj, který každý jedinec vyplňuje poměrně často. Proto by měl každý matrikář uvážit, zda místo není natolik neobvyklé, aby s tím neměla zapsaná osoba problémy ve svém soukromém či profesním životě. Dále se může stát, že se osoba narodí nebo zemře v dopravním prostředku. Zde se jako místo matriční události uvádí místo, kde byla osoba z dopravního prostředku vyložena. Někdy se také matrikář setká s matriční událostí, která se stala na místě, které by mohlo vzbudit pohoršení. I zde musí uvážit, zda není lepší napsat název obce a číslo katastrálního území.

Zatím bylo označení místa matriční události zmíněno jen v souvislosti s narozením a úmrtím. Ale i u uzavření manželství se setkáme s místy poněkud neobvyklými. Zákon o rodině dnes umožňuje uzavřít manželství i na jiném vhodném místě, tj. jinde než v kostele či na úřadě, takže se setkáváme se snoubenci, kteří uzavírají svá manželství na louce, v lese, u památných míst, v balóně a třeba i pod vodou. Vyhláška číslo 207/2001 Sb., pomatuje na to, že snoubenci si rádi do matričního dokladu nechají zapsat místo svého sňatku, a proto je možné místo této matriční události více specifikovat. A tak u sňatku, který byl uzavřen, v kostele, může matrikář zapsat jméno kostela a církve, která jej spravuje, nejen číslo popisné. Místo, kde není číslo popisné a evidenční se označí názvem obce, číslem katastrálního území s bližším označením místa.

Matriční kniha musí mít i svůj druhopis neboli další knihu, která obsahuje všechny údaje, které jsou do matričních knih zapsány. Za matriční druhopis dnes slouží sbírka listin a počítačově vedené matriční zápisy. Tyto sbírky listin se uchovávají odděleně od matričních knih, a to z toho důvodu, aby nebylo možné upravovat zápisy v matričních knihách a aby nedocházelo k jejich falšování a zneužívání. Jelikož je matriční kniha a sbírka listin uchovávána odděleně, není fakticky možné, aby byly zápisy zfalšovány u obou těchto evidencí. Sbírkou listin je tvořena listinami, na jejichž základě došlo k zápisu do matričních knih.

U narození je to „Hlášení o narození“ které matričnímu úřadu zašle zdravotnické zařízení, kde byl porod ukončen, či ošetřující lékař, který porod vedl nebo který jako první ošetřil matku a dítě po narození.

U manželství je to „Protokol o uzavření manželství“, který vypisuje matrikář, či duchovní státem registrované církve, která je oprávněna k tomu, aby se před ní mohlo uzavřít manželství.

U úmrtí je to „List o prohlídce mrtvého“, který vystavuje lékař, který byl k mrtvému povolán nebo který provedl ohledání mrtvého ve zdravotnickém zařízení. K zápisu matričních událostí jsou ještě potřebné další doklady, které se zařazují do sbírky listin a uchovávají. Popis těchto listin, které slouží jako druhopis matrik, bude námětem části práce, jež se zabývá problematikou jednotlivých matričních událostí.

Sbírka listin nahrazuje druhopisy matričních knih, které se vedly do konce roku 1958. Druhopisy byly přesné opisy matričních knih. Dnes se ke každé matriční knize vede sbírka listin. Ta obsahuje podklady pro zápis matriční události. Podklady pro zápis matriční skutečnosti jsou doklady, které musí osoba předložit. Ty jsou stanoveny zákonem. Od roku 2006 je veden i počítačový výtisk zápisu matriční události. Sbírký listin se vždy na konci února za předchozí kalendářní rok předávají k archivaci krajským či obecním úřadům.

Na matričních úřadech tedy zůstávají pouze matriční knihy. Je i přesně stanoveno, jak dlouho se matriční knihy na matričních úřadech ukládají. *„Matriční knihy zůstanou uloženy po provedení posledního zápisu u matričního úřadu: kniha narození po dobu 100 let, kniha manželství po dobu 75 let, kniha úmrtí po dobu 75 let. Po uplynutí stanovené doby se matriční knihy předají k archivaci příslušnému státnímu oblastnímu archivu, není-li dále stanoveno jinak. Druhopisy matričních knih a sbírky listin zůstanou uloženy po provedení posledního zápisu u úřadu s rozšířenou působností nebo krajského úřadu, jde-li o zápisy narození, po dobu 100 let, jde-li o zápisy manželství, po dobu 75 let, jde-li o zápisy úmrtí, po dobu 75 let. Po uplynutí stanovené doby se druhopisy matričních knih a sbírky listin předají k archivaci příslušnému státnímu oblastnímu archivu. V hlavním městě Praze zůstanou uloženy v Archivu hlavního*

města Prahy. Matriční knihy musí být ve státních oblastních archivech uloženy odděleně od druhopisů matričních knih, popřípadě sbírek listin.“¹⁵

Tato doba, po kterou jsou matriční knihy uloženy u matričních úřadů, je zákonem stanovena z důvodu, že do matričních knih se po zápisu matričních událostí zapisují i matriční skutečnosti, které mohou nastat mnoho let po narození či uzavření manželství. Dále také může dojít k zjištění matriční události, která ještě není v matriční knize zapsána. Po uplynutí stanovené doby předávají matriční úřady tyto matriční knihy k archivaci příslušnému oblastnímu archivu.

Údaje, které jsou uvedeny v matričních knihách a sbírce listin, jsou neveřejné. Proto i nahlížení do matričních knih je určeno zákonem. Zákon i v tomto případě říká, kdo smí nahlédnout do matričních knih a sbírky listin. Za členy rodiny tento zákon považuje prarodiče, rodiče, sourozence a děti.

Matriční knihy jsou často velmi zajímavé. Ale jak bylo uvedeno, je přesně stanoveno, kdo do nich smí nahlížet. Velice často jsou tyto zápisy vyhledávány k sestavení rodokmenu. Matriky, které jsou uloženy u matričních úřadů, jsou tzv. živé matriky, které podléhají výše uvedenému zákonu. Starší matriční knihy jsou pak uchovávány ve státních oblastních archivech, kde je možné do nich nahlížet.

Matriční doklady jsou doklady, které vznikají na základě sbírky listin a po uzavření zápisu v matriční knize. Matričním dokladem je rodný list, oddací list a úmrtní list, v současné době též list registrovaného partnerství. Tyto doklady byly též po nové právní úpravě pozměněny, a to do 01.07.2001, tj. od účinnosti nového zákona o matrikách. Ze starších matričních dokladů se o osobě, již patří, dozvíme více údajů. V dnešních matričních dokladech najdeme jen nejdůležitější údaje. U rodného listu bychom dnes marně hledali údaje o zaměstnání rodičů či přesnější údaje o prarodičích, datum křtu nebo bydliště rodičů. V oddacím listu se už neuvádí povolání snoubenců, datum a místo narození rodičů snoubenců a ani o svědcích se z oddacího listu nic nedozvíme. Úmrtní listy doznaly též

¹⁵ Zákon 301/2000 Sb., o matrikách jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů, § 23.

změnu, dnes už se neuvádějí údaje o rodičích zemřelého, příčina úmrtí, povolání zemřelého a datum a místo pohřbu.

V rodném listu dnes najdeme údaj o tom, v jaké matriční knize jakého matričního úřadu je narození zapsáno, okres, pod který tento úřad přísluší, svazek, ročník, strana, list a pořadové číslo, pod kterým je narození zapsáno. Také se zde uvádí místo narození, den, měsíc a rok narození, rodné číslo, pohlaví, jméno, popř. jména dítěte, příjmení dítěte, otec dítěte a jeho jméno, popř. jména, příjmení popř. rodné příjmení, datum a místo narození, okres narození, stejné údaje jsou uvedeny i u matky dítěte. Dále máme v rodném listu zapsáno, kterým matričním úřadem byl vydán a jméno, příjmení a podpis matrikáře, který tento rodný list vydal. Rodný list musí být označen úředním razítkem příslušného úřadu.

Oddací list má stejnou hlavičku jako list rodný, musí obsahovat údaje, v jaké knize, jakého úřadu, v jakém okrese je manželství zapsáno, dále obsahuje informace o čísle svazku, ročníku, ve kterém je zápis proveden, na jaké straně a listu a pod jakým pořadovým číslem. Uvádí místo, na kterém bylo manželství uzavřeno, den, měsíc a rok uzavření manželství, jméno a příjmení popř. rodná příjmení muže a ženy, den, měsíc, rok, okres a stát narození muže a ženy, rodná čísla muže a ženy a jejich osobní stav, jméno či jména, příjmení, popř. rodná příjmení rodičů muže a ženy. Oddací list musí také obsahovat „Dohodu o příjmení“ po uzavření manželství muže, ženy a společných dětí“, které se z manželství narodí a údaje o tom, kdo matriční doklad vydal, kde byl matriční doklad vydán, datum jeho vydání, musí být označen podpisem matrikáře a úředním razítkem.

Úmrtní list obsahuje údaje, v jaké knize jakého úřadu v jakém okrese je úmrtí zapsáno, dále obsahuje informace o čísle svazku a ročníku, ve kterém je zápis proveden, na jaké straně a listu a pod jakým pořadovým číslem. Dalšími údaji je místo úmrtí, den, měsíc a rok úmrtí, jméno popř. jména a příjmení zemřelého, den, měsíc, rok, místo, okres narození, osobní stav, rodné číslo, pohlaví, místo trvalého pobytu, údaje o manželovi, manželce, a to jméno, popř. jména a příjmení (popř. rodná příjmení) a rodné číslo. Dále musí být uvedeno, kde

byl doklad vydán, datum vydání, příjmení, jméno a podpis matrikáře a otisk úředního razítka.

Celá tato kapitola pojednává o zápisech do matričních knih, o uchovávání matričních knih a všem, co k této problematice říká současná právní úprava. Nakonec ještě zmínka o tom, kdo vlastně dnes tuto práci provádí. Matriční agendou je pověřen matrikář i když tento termín je poměrně zavádějící, jelikož v Jihočeském kraji není jediný muž, který by byl zaměstnán na úseku matrik a vykonával funkci matrikáře. Takže přesnější termín je zcela jistě, že matriční agendu vykonává matrikářka. Přes veškerou snahu se nepodařilo najít nějaký důvod, proč na tomto úseku pracují v Jihočeském kraji výhradně ženy. I zde zákon přesně stanoví, kdo se může stát matrikářkou – matrikářem.

„Matrikářem může být občan, který je starší 18 let, nebyl pravomocně odsouzen pro úmyslný trestný čin, prokázal odborné znalosti zkouškou u úřadu s rozšířenou působností, nebo krajského úřadu, je zaměstnancem obce, v hlavním městě Praze zaměstnancem městské části, která má působnost matričního úřadu.“¹⁶

2.2 Matrika narození

Do matriční knihy narození se zapisují narození, ke kterým došlo na území České republiky. *„Do matriky narození se zapisuje jméno, popřípadě jména a příjmení dítěte, den, měsíc a rok narození dítěte, rodné číslo, místo narození a pohlaví dítěte, jméno, popřípadě jména, příjmení, popřípadě rodná příjmení, data a místa narození, rodná čísla, státní občanství a místo trvalého pobytu rodičů, datum zápisu a podpis matrikáře.“¹⁷*

Zápis do knihy narození se provádí na základě Hlášení o narození dítěte, které vystaví zdravotnické zařízení, kde se dítě narodilo. Toto hlášení o narození

¹⁶ Zákon 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení ve znění pozdějších předpisů, § 14 odst. 1 písm) a, b, c, d, e.

¹⁷ Zákon 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů, § 14 odst. 1 písm) a, b, c, d, e.

dítěte je předáno zdravotnickým zařízením příslušnému matričnímu úřadu nejpozději do tří dnů od narození dítěte. Pokud se dítě narodí mimo zdravotnické zařízení, podá oznámení lékař, který jako první po narození dítěte ošetřil matku a novorozeně. Dále může být narození dítěte zapsáno na základě ústního prohlášení. Ten, kdo oznámí narození, musí prokázat na matričním úřadě svou totožnost.

Pokud neoznámí narození lékař či lékařské zařízení, musí jej matričnímu úřadu oznámit jeden z rodičů, nebo zákonný zástupce či soudem ustanovený opatrovník. Může tak učinit i matka dítěte do tří dnů od doby, kdy je toto oznámení schopna učinit. Oznámení mohou podat i další fyzické osoby, které se o narození dítěte dozvěděly, a to do tří pracovních dnů od doby, kdy se o narození dozvěděly.¹⁸

Do matriční knihy narození vedené Zvláštní matrikou Brno – střed se zapisují narození českých občanů, která se stala mimo území naší republiky. Data narození, která byla oznámena u zastupitelských úřadu České republiky, na lodi nebo v letadle mimo území České republiky a v místě, které nenáleží do pravomoci žádného státu se též zapisují do Zvláštní matriky Brno. Dále se tam zapisují data narození občanů, kteří získali státní občanství České republiky.

Jako podklad pro zápis narození dítěte do matriční knihy slouží „Hlášení o narození dítěte“. Toto hlášení se zakládá do sbírky listin a dále se uchovává. Hlášení o narození dítěte obsahuje více údajů než zápis do matriční knihy. Údaje, které můžeme v Hlášení o narození, tedy ve sbírce listin, najít a které nejsou uvedeny v matriční knize narození jsou následující: hodina a minuta narození, porodní hmotnost dítěte, kolikáté dítě se matce narodilo. Dále jsou zde uvedena jména prarodičů. V matriční knize je uvedeno jméno, nebo jména, příjmení, datum a místo narození dítěte, rodné číslo a pohlaví dítěte, jména a příjmení (popřípadě rodná jména) rodičů, data a místa jejich narození, rodná čísla, státní občanství a místo trvalého pobytu rodičů, datum zápisu a podpis matrikáře.

¹⁸ Srov. Zákon 301/2000 Sb., *o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů.*

Dříve bylo uvedeno, že na základě údajů zapsaných v matriční knize se vydává matriční doklad. V případě narození je tímto dokladem rodný list. Rodný list se vystavuje až z uzavřeného matričního zápisu.

Dalšími doklady, jejichž kopie se zakládají do sbírky listin a které musí rodič předložit při narození dítěte, jsou občanský průkaz rodičů nebo cestovní doklad či průkaz k povolení pobytu cizince. V případě cizinců jsou to ještě další doklady stanovené zákonem. V případech, kdy se narodí na území České republiky dítě azylantovi, zákon upraví, jaké doklady či prohlášení musí předložit a ty se stanou zároveň součástí sbírky listin. Rodiče předkládají Souhlasné prohlášení o jménu či jménech dítěte. Příjmení jaké dítě bude užívat, je uvedeno v oddacím listu rodičů. Oddací list je další doklad, který se zakládá do sbírky listin. Pokud se rodiče nedohodnou na jméno či jménech dítěte, určí jméno následně soud. Místo jména či jmen se do matriční knihy zapíše „nezjištěno“. Pokud se dítěte narodí mimo manželství a matka je rozvedena, musí předložit rozsudek o rozvodu manželství s vyznačenou právní mocí. Je-li vdovou, předkládá úmrtní list manžela. Tyto doklady předkládá matka dítěte proto, že náš právní řád zná termín „domněnka otcovství“. Tento termín najdeme v zákonu o rodině.¹⁹ To tedy znamená, že pokud se rozvedené či ovdovělé ženě narodí ve třítadenní lhůtě dítě, jehož biologickým otcem je jiný muž než bývalý manžel, musí proběhnout řízení o popření otcovství. V praxi matrikáře to znamená, že jako otec dítěte bude v matriční knize zapsán bývalý manžel matky. Teprve po popření otcovství a následném určení otcovství se zapíše do matriční knihy narození biologický otec. I rodný list bude vystaven na základě zápisu v matriční knize.

¹⁹ Srov. Zákon 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů „*Matkou dítěte je žena, která dítě porodila.*“ § 50 písm.) a. „*Narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třicátého dne po zániku manželství nebo po jeho prohlášení za neplatné, považuje se za otce manžel matky.*“ § 51 odst. 1. „*Narodí-li se dítě ženě znovu provdané, považuje se za otce manžel pozdější, i když se dítě narodilo před uplynutím třicátého dne potom, kdy její dřívější manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné.*“ odst. 2) „*Při počítání času, který je rozhodující pro určení otcovství, má se za to, že manželství, toho, jenž byl prohlášen za mrtvého, zaniklo dnem, který byl v rozhodnutí o prohlášení za mrtvého určen jako den smrti.*“ odst. 3 „*Za otce dítěte se jinak považuje muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů učiněným před matričním úřadem nebo soudem.*“ § 52 odst 1.

Pokud matka bude znovu provdaná, bude jako otec zapsán nový manžel matky, i když ještě neuběhla třista denní lhůta od zániku předešlého manželství.

Dnes se velice často setkáváme s tím, že se dítě narodí mimo manželství, tedy svobodné matce. Otcovství k dítěti se určuje souhlasným prohlášením rodičů o určení otcovství. Souhlasné prohlášení lze učinit ještě k nenarozenému, je-li již počato, ale i k narozenému dítěti. Určení otcovství není v zákoně omezeno věkem dítěte, jako je tomu například u osvojení dítěte. Dítě může být osvojeno pouze do věku osmnácti let, tudíž do doby jeho zletilosti. Určit otcovství lze i po osmnáctém roku věku dítěte. Rozvolnění dříve velice závazných norem v naší sekularizované společnosti se velice úzce promítá do současné matriční praxe. I zákon se musí přizpůsobit skutečnosti, že se dnes rodí mnoho dětí mimo manželství. Děti manželských ubývá a souhlasné prohlášení rodičů o určení otcovství přibývá. Tato souhlasná prohlášení může rodič učinit na kterémkoliv matričním úřadě. Dokonce nemusí souhlasně prohlašovat oba rodiče na jednom matričním úřadu současně. Matrikářka musí velice pečlivě zhodnotit všechny dokumenty a doklady, aby nemohlo dojít k podvodům ze strany rodičů. U souhlasného prohlášení rodičů o určení otcovství narážíme na první úskalí, pokud má matrikář přijmout souhlasné prohlášení k ještě nerozenému dítěti. Zde si matrikář musí velice pečlivě ověřit, zda nespolečenská domněnka otcovství bývalému manželovi matky. Pokud by tomu tak bylo, nemohlo by být souhlasné prohlášení učiněno. Mohlo by dojít k podvodu u souhlasného prohlášení určení otcovství k narozenému dítěti. Zákon totiž rodičům neukládá povinnost učinit toto prohlášení u matričního úřadu, v jehož správním obvodu se dítě narodilo. Dokonce ani nemusí učinit toto prohlášení oba rodiče současně. Proto je vždy v „Souhlasném prohlášení o určení otcovství“ uveden i přesný čas, kdy bylo prohlášení učiněno. Matka by např. mohla učinit prohlášení na dvou matričních úřadech pokaždé s jiným mužem. Získala by tak více rodných listů pro jedno dítě, kde by byl pokaždé uveden jiný otec. To by pak mohlo být zneužito např. k získání trvalého pobytu na území České republiky, pokud by byl jeden z rodičů cizincem. I na to zákon pamatuje, a proto má každý matriční úřad, který souhlasné prohlášení o určení otcovství přijme, povinnost oznámit neprodleně tuto

skutečnost matričnímu úřadu, v jehož správním obvodu došlo k narození dítěte. Opatření brání tuto agendu před výše uvedeným zneužitím. I kdyby však k takovému zneužití došlo, rychle by bylo odhaleno.

U výše uvedené problematiky se matrikář častěji setkává s tím, že k dítěti cizí státní občanky určí otcovství státní občan České republiky. Dítě se pak stává po narození státním občanem České republiky a jeho matka na základě této skutečnosti zlegalizuje svůj pobyt na území České republiky. Později otec, státní občan České republiky, popře otcovství k výše zmíněnému dítěti a za otce se přihlásí cizí státní občan. Dojde k popření a následnému určení otcovství a tak vznikne situace, kdy dítě se státním občanstvím České republiky má oba rodiče, kteří jsou státními občany cizího státu. Zákon o státním občanství, který též úzce souvisí se zákonem o matrikách, totiž nepamatuje na to, že by popřením otcovství bylo zpochybněno i státní občanství dítěte.²⁰

Již výše bylo uvedeno, že dnes se rodí velké množství dětí mimo manželství. Ale není to pouze nešvarem naší doby. I v nejstarších dochovaných matričních knihách jsou oddíly, kde jsou zapisovány nemanželské děti. Ještě před rokem 1950 se v matričních knihách nalézá kolonka o původu dítěte: zda dítě pochází z lože manželského či nemanželského. Dnes tyto děti nemají diskriminující postavení ve společnosti, tak jako tomu bylo v dřívějších dobách, takže v matričních knihách vedených od roku 1950 se už tento údaj nenalézá. V zápisech nemanželských dětí dnes už nenajdeme expresivní pojednání o jejich původu. Ze starších matričních knih se však dozvíme, jak bylo na nemanželské děti pohlíženo v době jejich křtu. I když nemanželské děti i jejich matky byly na okraji společnosti, přesto se tyto děti rodily, a to v překvapivě hojném počtu.

Vraťme se však k současné matriční praxi. Do matričních knih narození se souhlasné prohlášení o určení otcovství zapisuje do kolonky „Záznamy a opravy před podpisem“. Pokud k němu dojde až po narození dítěte a zápis v matriční knize je již uzavřen a je vystaven rodný list, zapíše se souhlasné prohlášení

²⁰ Srov. Zákon č. 40/1993 o nabytí a pozbytí státního občanství České republik, ve znění pozdějších předpisů, § 4

o určení otcovství do kolonky „Dodatečné záznamy a opravy“. Do této kolonky se dále zapisují údaje jako jsou popření otcovství a následné určení otcovství, změna jména a příjmení, osvojení, popření otcovství.

Zákon o matrikách pamatuje i na zápis do matriční knihy narození, pokud se jedná o zápis vícečetného porodu. *„Zápisy vícečetných porodů provede matrikář v časovém pořadí narození dětí a do oddílu Záznamy a opravy před podpisem se vyznačí, pod kterým pořadovým číslem je proveden zápis sourozence.“*²¹ Z toho vyplývá, že i kdyby se osoba narodila z více dětí a díky svým životním osudům by jí to zůstalo utajeno, mohla by tuto skutečnost zjistit po nahlédnutí do příslušné matriční knihy.

Matriční knihy narození musí obsahovat i matriční událost mrtvě narozeného dítěte. Zde zákon rozlišuje, zda se dítě narodilo již mrtvé, nebo zda po narození žilo, byť by to bylo jen několik minut. *„Dítě mrtvě narozené zapíše matrikář jen do knihy narození. Dítěti mrtvě narozenému se nepřiděluje rodné číslo, oddíl pro rodné číslo matrikář proškrtně vodorovnou čarou. V oddíle „Záznamy a opravy před podpisem“ zápisu se vyznačí, že jde o dítě mrtvě narozené.“*²² To znamená, že dítě jež se narodilo mrtvé, bude zapsáno jen v knize narození, do knihy úmrtí se tato matriční událost již zapisovat nebude.

Narození dítěte, které se narodilo a po porodu jevílo být jen krátce, známky života, musí matrikář zapsat do matriční knihy narození. Takovému dítěti je přiděleno rodné číslo. Jeho úmrtí musí být zapsáno i do matriční knihy úmrtí.

Pro orientaci v matriční knize je důležité vědět, že každá matriční kniha je označena podle roku, kdy se do ní dělal zápis. Dále jsou očíslovány jednotlivé svazky za každý kalendářní rok, každý matriční zápis má své pořadové číslo, stranu, list, na kterém je tento zápis zapsán. Na konci každého svazku je jmenný rejstřík. To vše usnadňuje orientaci v matričních knihách.

²¹ Vyhláška 207/2001 Sb., Ministerstva vnitra ze dne 8. června 2001, kterou se provádí zákon č. 301/2000Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů, § 18.

²² Vyhláška 207/2001 Sb., Ministerstva vnitra ze dne 8. června 2001, kterou se provádí zákon č. 301/2000Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů, § 19.

V každé matriční knize se na konci kalendářního roku, tedy za posledním zápisem v kalendářním roce vynechává několik volných listů. Může se totiž stát, že se objeví dítě nezjištěné totožnosti, které není zapsáno v žádné matriční knize narození. „Zápis dítěte nejištěné totožnosti se do knihy narození provede podle výsledků šetření orgánů policie a zprávy lékaře obsahující sdělení o pohlaví a pravděpodobném datu narození dítěte. Výsledky šetření i zprávu lékaře předává matričnímu úřadu orgán policie, který šetření prováděl.“²³ Po ohlášení takovéto matriční události musí matrikář provést šetření, zda takovéto dítě již není zapsáno v nějaké jiné matriční knize narození. Pokud zjistí, že dítě skutečně není zapsáno v jiné matriční knize, provede zápis narození. Do oddílu „Záznamy a opravy před podpisem“ matrikář zapíše vše, co by mohlo vést k pozdější identifikaci dítěte. Zaznamená, jak bylo dítě při nalezení oblečeno, zda u sebe mělo nějaké další věci, za jakých okolností a na jakém místě bylo dítě nalezeno. Dále se uvádí čas a místo nalezení dítěte, popíše se jeho zvláštní tělesné znaky, pokud nějaké má. Dále se uvádí i pravděpodobný věk dítěte.

Zákonem o matrikách, jménu a příjmení, jak již sám název říká, se dále upravuje problematika jména a příjmení osob. U matriky narození a manželství je tato problematika někdy velice složitá. Jméno a příjmení dítěte musí určit rodiče. U příjmení je to příjmení, na kterém se rodiče dohodli při uzavření manželství nebo na kterém se dohodli při souhlasném prohlášení o určení otcovství. Pokud matka neurčí žádného muže za otce dítěte, dítě má příjmení po své matce. Větší problém může nastat u volby jména či jmen dítěte. Podle zákona 301/2000 Sb., může mít dítě v matriční knize zapsána dvě jména, jedná-li se o státního občana České republiky. Dítě nemůže být dle naší současné právní úpravy pojmenováno podle věci či zdobněným tvarem jména. To znamená, že rodiče nemohou požadovat, aby jejich dítě bylo zapsáno v matriční knize narození jako „Veronicka Nováková či Ferrari Novák“. Pokud rodiče zvolí pro své dítě jméno, které se nenalézá v oficiálně uznaném seznamu jmen, musí si nechat vypracovat znalecký

²³ Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů. § 17.

posudek. Na základě jejich žádosti bude zhodnoceno zda může být jméno zapsáno do matriční knihy.²⁴

Dvě a více jmen bylo do matričních knih zapisováno před rokem 1950. Po této době mohl mít každý občan zapsáno pouze jedno jméno v matriční knize i v matričních dokladech. Od roku 2000 mohla být zapsána jména dvě. Pokud se vydával matriční doklad v roce 1950 ze zápisu, který byl v matriční knize zapsán před rokem 1950 a kde bylo více jmen, zapisovalo se do matričního dokladu

²⁴ Srov. Zákon č. 301/2000Sb., o matrikách jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů „Jméno popřípadě jména dítěte se do matriky zapisí podle souhlasného prohlášení rodičů: není-li jeden rodič znám, nebo je-li rodič pravomocným rozhodnutím soudu zbaven rodičovské zodpovědnosti, nebo je mu výkon rodičovské zodpovědnosti pozastaven, anebo je-li pravomocným rozhodnutím soudu rodič zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je jeho způsobilost k právním úkonům omezena, zapisí se jméno popřípadě jména dítěte podle prohlášení druhého z rodičů, jinak podle pravomocného rozhodnutí soudu“. § 18 odst. 1. „Zapsána mohou být dvě jména, která nesmí být stejná: dítěti, které není občanem a jehož rodiče nemají státní občanství České republiky, lze zapsat více jmen.“ odst.2. „Matriční úřad nezapiše do knihy narození jméno, popřípadě jména, a učiní o tom oznámení soudu, jestliže rodiče a) se nedohodnou na jménu, popřípadě jménech dítěte do jednoho měsíce od narození dítěte, nebo b) jméno dítěte neurčí do jednoho měsíce od narození dítěte, nebo c.) určí dítěti jméno, popřípadě jména, které nelze do knihy zapsat, nebo d.) nejsou známi“. odst. 4. Tamtéž „Do knihy narození se dítěti zapisí společné příjmení rodičů, nebo, mají-li příjmení různá, zapisí se příjmení jednoho z nich, určené dohodou při uzavření manželství. Nevyplývá-li z oddacího listu rodičů dohoda o příjmení dítěte, zapisí se dítěti příjmení, na jehož užívání se manželé dohodli.“ § 19 odst. „Dítěti, jehož rodiče neuzavřeli manželství a mají různá příjmení, se zapisí příjmení podle dohody rodičů při určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, nebo podle pravomocného rozsudku soudu o určení otcovství. Dohodou je možné určit příjmení, které v době, kdy k dohodě došlo, má jeden z rodičů nebo dítě. Dítěti, které není občanem a jehož rodiče nemají státní občanství České republiky, se zapisí příjmení podle dohody rodičů. U dítěte staršího 15 let musí být připojen k této dohodě jeho souhlas. Tuto dohodu nelze měnit“ odst. 2. „Dítěti, které se narodí do uplynutí třístého dne po zániku manželství nebo jeho pravomocného prohlášení za neplatné, zapisí se příjmení, na kterém se manželé dohodli při uzavření manželství, pokud matka neuzavřela nové manželství.“ odst. 3 „Není-li otec dítěte znám, zapisí se do knihy narození příjmení matky, které má v době narození dítěte.“ odst. 4 „Nelze-li dosáhnout dohody rodičů o příjmení dítěte, příjmení se do knihy nezapiše a matriční úřad o tom učiní oznámení soudu.“ odst. 5 Tamtéž „Do matriční knihy nelze zapsat jména zkomolená, zdobnělá a domácká. Fyzické osobě mužského pohlaví nelze zapsat jméno ženské a naopak. Matriční úřad dále nezapiše jméno, pokud je mu známo, že toto jméno užívá žijící sourozenec, mají-li sourozenci společné rodiče. Vzniknou-li pochybnosti o správné pravopisné podobě jména, je žadatel povinen předložit doklad vydaný znalcem.“ Odst. 3 „Občan, který má v matriční knize zapsáno jedno jméno, může před matričním úřadem prohlásit, že bude užívat dvě jména. Při volbě druhého jména platí ustanovení odstavce 1 a § 18. Za nezletilého učiní toto prohlášení jeho zákonný zástupci. U nezletilého staršího 15 let připojí k prohlášení jeho souhlas, bez něhož ke zvolení druhého jména nemůže dojít“ § 62 odst. 1 Jde-li o zápis do zvláštní matriky a je-li na cizozemském matričním dokladu uvedeno více jmen, může občan prohlásit, které z nich, popřípadě, které dvě z nich bude užívat. Za nezletilého učiní prohlášení jeho zákonný zástupci.“ odst. 5.

pouze jedno jméno, a to jméno „hlavní“. Toto jméno bylo v matriční knize zapsáno na prvním místě, nebo bylo např. podtrženo. Od 01.01.1950 až do 01.07.2000 mohl každý občan České republiky užívat a mít zapsáno jen jedno jméno. Po 01.07.2000 může občan užívat v úředním styku a mít zapsána v matriční knize a matričních dokladech jména dvě.

Občané České republiky, kteří se narodí mimo území České republiky, se zapisují do zvláštní matriky Brno, střed. Tato matrika jim pak vydá na základě zápisu do matriční knihy matriční doklad. Zvláštní matrika Brno - střed je vedena od 01.01.1950. Zápis do Zvláštní matriky se vždy provede na základě žádosti osoby, již se zápis týká, nebo příbuzných této osoby, kteří jsou oprávněni podle zákona podat žádost o zápis do Zvláštní matriky Brno, neprovádí se tedy automaticky. Do matričních knih narození u jednotlivých matričních úřadů se zapisují matriční události, které se udály ve správním obvodu tohoto úřadu. Tudiž je matrikář povinen zapsat i narození cizího státního občana, které se událo v jeho správním obvodu. Takovéto narození se v některých případech oznamuje cizozemským úřadům, a to na základě práva mezinárodního soukromého a procesního a dále na základě mezinárodních smluv. Tomu se říká tzv. „výměna matrik“. Oznamovací povinnost má naše republika pouze vůči státům, se kterými má uzavřeny mezinárodní smlouvy, ve kterých je výměna matrik zakotvena. Ještě je nutno k tomuto tématu dodat, že je mnoho občanů, kteří mají více státních občanství. Narodí-li se na území České republiky dítě, které je státním občanem jiného státu a současně státním občanem České republiky, nevzniká matričnímu úřadu oznamovací povinnost vůči jinému státu. Dítě je bráno jako občan České republiky a toto občanství bude zapsáno i do matriční knihy narození. *„Stanoví-li tak mezinárodní smlouvy, současně se zápisem o narození, nebo uzavření manželství cizince na území České republiky do matriční knihy se vydá rodný list nebo oddací list a zašle do 3 pracovních dnů zastupitelskému úřadu cizího státu, jehož je narozená fyzická osoba, popřípadě osoba jež uzavřela manželství státním*

občanem. Není-li takový zastupitelský úřad na území České republiky, zašle se tento doklad na Ministerstvo zahraničních věcí České republiky.“²⁵

2.3 Matrika manželství

Matrika manželství je jednou z nejobsáhlejších matričních agend. Aby mohl úředník vykonávat práci na tomto úseku, musí znát mnoho právních předpisů, které jsou s touto agendou spojeny. I na ostatních úsecích matriční agendy musí znát matrikář související právní předpisy, ne však v takové míře, jako je tomu u matriční agendy manželství.

Cílem této práce není podrobný rozbor současné právní úpravy na úseku matrik, ale srovnání vývoje na tomto úseku v jednotlivých historických obdobích. Proto v předchozí kapitole nebyl vypracován podrobný rozbor matriční agendy narození, ale práce je zaměřena jen na nejdůležitější a podstatné údaje. Stejný postup je použit i v této kapitole, i když není možné se v matriční agendě manželství nezabývat také souvisejícími zákony.

V oblasti matriční agendy manželství se setkáme se spoluprací státních úřadů a státem registrovanými církvemi. Matriční agenda byla v rukou církví, i když pod dohledem státních úřadů, do 31.12.1949, poté přešla do rukou státu a církve z ní byly vyloučeny na čtyřicet dva roky. Ke změně došlo až v roce 1992, od této doby je civilní sňatek zrovnoprávněn se sňatkem církevním.

V letech 1950 – 1992 nebyl církevní sňatek právoplatně uzavřeným manželstvím. Lze se domnívat, že to byl jeden z největších útoků na osobní svobodu obyvatel tehdejší Československé republiky. Současná právní úprava však uznává církevní sňatky jako právoplatně uzavřená manželství tehdy, když je sňatek uzavřen před náboženskými společnostmi, které jsou registrovány státem. Nejen matriční úřady tedy vedou evidenci uzavřených manželství, ale i církve, které jsou oprávněny k tomuto úkonu si vedou svou vlastní evidenci uzavřených manželství. V této kapitole se zaměříme na státní evidenci uzavřených manželství.

²⁵ Zákon č.301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů, § 54

Problematikou evidence sňatků církve římskokatolické se budeme zabývat později.

Pro úplný přehled je nutno uvést, že prvopočátky matriční agendy byly pouze v rukou církve. A právě evidence manželství byla prioritou římskokatolické církve. Důležitost této evidence byla zmiňována již lateránským koncilem. Přesná pravidla pro tuto evidenci přinesl koncil tridentský a místní synody. Evidence manželství vznikla proto, aby nebyla uzavírána neplatná tzv. tajná manželství. Na základě církevní evidence se vyvinula současná evidence uzavřených manželství, která převzala nejpodstatnější pravidla pro vedení evidence uzavření manželství právě z předpisů stanovených římskokatolickou církví.

Manželství je definováno v zákoně o rodině, hlava první. *„Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.“*²⁶ Zákon o rodině, který určuje podmínky pro uzavření právoplatného manželství je ve své definici více strohý než kodex kanonického práva. I přesto je z jednotlivých ustanovení zákona o rodině patrné, že manželství je společenství, na kterém státu záleží. I zákon o rodině tedy říká, že manželství je trvalý svazek mezi mužem a ženou. Hlavním účelem manželství je řádná a zodpovědná výchova dětí. Dále zákon o rodině říká, že snoubenci před uzavřením manželství musí jeden druhého znát, být seznámeni se svým zdravotním stavem.²⁷ Žádný ze snoubenců nesmí být k uzavření manželství donucen. Manželství se uzavírá úplným souhlasným prohlášením snoubenců, a to veřejně před dvěma svědky, slavnostní formou.²⁸ Zrovnoprávnění manželství uzavřeného před orgány církve s manželstvím civilním je také ukotveno v současné právní úpravě zákona o rodině. *„Byl-li*

²⁶ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 1

²⁷ Srov. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů *„Muž a žena, kteří chtějí uzavřít manželství (dále jen snoubenci), mají předem poznat navzájem své charakterové vlastnosti a svůj zdravotní stav, aby mohli založit manželství, které splní svůj účel.“* § 2.

²⁸ Srov. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, *„Manželství se uzavírá svobodným a úplným souhlasným prohlášením muže a ženy o tom, že spolu vstupují do manželství učiněným před obecním úřadem pověřeným vést matriky, popřípadě úřadem, který plní jeho funkci (dále jen „matričním úřadem“) nebo před orgány církve nebo náboženské společnosti, oprávněné k tomu zvláštním předpisem.“* § 3, odst. 1.

uzavřen občanský sňatek, nemají následné náboženské obřady právní následky. Byl-li uzavřen církevní sňatek, nelze následně uzavřít občanský sňatek.“²⁹

Uzavření manželství musí splňovat právní předpisy České republiky, pokud je uzavíráno na území České republiky. Pokud by tomu tak nebylo, manželství by mohlo být neplatné nebo by na něj bylo pohlíženo, jako by nikdy nevzniklo, a to se všemi právními důsledky z toho vyplývajícími. Z manželství, které je soudně prohlášeno za neplatné, vznikají povinnosti vůči dětem i vůči společnému majetku manželů, podobně jako po rozvodu manželství. Výrok o neplatnosti či neexistenci manželství může vynést pouze soud.

Matriční agendu manželství vede stejně tak, jako matriční agendu narození, matriční úřad, v jehož správním obvodu došlo k uzavření manželství. Matriční úřad zapisuje i manželství uzavřená církevní formou, ke kterým došlo v jeho správním obvodu. Matriční úřad vede knihu manželství, a to jednotlivě pro všechny své právní obvody. „*Do knihy manželství se zapisují a) jména, příjmení, popřípadě rodná příjmení, den, měsíc, rok a místo narození, rodná čísla, osobní stav a státní občanství muže a ženy, kteří uzavřeli manželství. b) den, měsíc, rok i místo uzavření manželství. c) jména a příjmení, popřípadě rodná příjmení, den, měsíc, rok a místo narození rodičů manželů, d) dohoda o příjmení a v případě, že si manželé ponechají dosavadní příjmení, i dohoda o příjmení dětí v mužském a ženském tvaru, e) jména, příjmení a rodná čísla svědků: jde-li o cizince, který nemá rodné číslo, datum a místo jeho narození, f) datum zápisu a podpis matrikáře.*“³⁰

Zápis do knihy manželství se provádí na základě „Protokolu o uzavření manželství“ a na základě dalších dokladů, které se uchovávají ve sbírce listin. Protokol o uzavření manželství vyplní oddávající.³¹ Na základě protokolu

²⁹ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 10

³⁰ Zákon č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů, § 20.

³¹ Srov. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, „Prohlášení o uzavření manželství učiní snoubenci před starostou, místostarostou nebo pověřeným členem zastupitelstva obce, městské části hlavního města Prahy, městských obvodů nebo městských částí územně členěných statutárních měst, které jsou matričním úřadem“. § 4 odst. 1 „Prohlášení o uzavření manželství lze učinit i před starostou, nebo místostarostou obce, městské části hlavního města

o uzavření manželství a dalších dokladů, které jsou snoubenci povinni před uzavřením manželství předložit, se manželství запиše do matriční knihy manželství.

Manželství, která byla uzavřena na území cizího státu, na zastupitelském úřadu České republiky, nebo v letadle mimo území České republiky, či na místě, které nepatří pod pravomoc žádného státu, se zapisují do Zvláštní matriky Brno. Podmínkou pro zápis takového manželství do Zvláštní matriky je, že jeden ze snoubenců je státním občan České republiky. Všechny doklady, které jsou použity pro zápis do Zvláštní matriky Brno, musí být přeloženy do českého jazyka. Na základě mezinárodních smluv pak musí mít i různá ověření.

Na základě zápisu v matriční knize je vydán manželům oddací list. *„Oddací list obsahuje den, měsíc, rok a místo uzavření manželství, jména a příjmení, popřípadě rodná příjmení manželů a jejich rodná čísla, den, měsíc, rok a místo narození manželů, osobní stav manželů. Jména, příjmení, popřípadě rodná příjmení rodičů manželů, dohodu manželů o příjmení a dohodu o příjmení jejich společných dětí, jestliže si manželé ponechali dosavadní příjmení, a to v mužském a ženském tvaru. Datum, jméno, příjmení a podpis matrikáře, označení matričního úřadu, který doklad vydává.“*³²

Zákon pamatuje i na to, aby se zabránilo uzavření neplatných sňatků. Proto musí snoubenci předkládat doklady, ve kterých je uveden jejich osobní stav i věk. Zákon o rodině stanoví překážky pro uzavření manželství a skutečnosti, na jejichž základě je manželství prohlášeno za neplatné či neexistující. Manželství nikdy nemůže vzniknout mezi ženatým mužem nebo vdanou ženou. Proto musí snoubenci předkládat výpis z evidence obyvatel o osobním stavu. Osobní stav osoby, která chce uzavřít manželství, je uveden i v občanském průkazu, a proto

Prahy, městských obvodů nebo městských částí územně členěných statutárních měst, které nejsou matričním úřadem, je-li jeden ze snoubenců přihlášen k trvalému pobytu v jeho správním obvodu. Odst. 2 „Prohlášení o uzavření manželství podle odstavců 1 a 2 musí být učiněno v přítomnosti zaměstnance místně příslušného matričního úřadu. Prohlášení o uzavření manželství učiní snoubenci před příslušným orgánem církve, a to před osobou pověřenou oprávněnou církevní nebo náboženskou společností.“ § 4 písm.) a odst. 1.

³² Zákon č.301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů, § 22.

snoubenci také předkládají občanský průkaz. Manželství dále nemůže vzniknout mezi předky a potomky a mezi sourozenci. Tento příbuzenský vztah platí i pro osoby, u kterých došlo k osvojení. Oba snoubenci dále předkládají rodné listy, aby matrikář vyloučil i tuto překážku pro uzavření manželství. Současný stav zákona o rodině není v pokrevním příbuzenství tak přísný, jako třeba kanonické právo a nebo zákon, který byl platný od roku 1950. To je rozvedeno v dalších kapitolách této práce. Manželství dále nemůže uzavřít osoba nezletilá. Dle právní normy České republiky je zletilou osobou osoba starší osmnácti let. Uzavřít manželství osobě nezletilé, starší šestnácti let, může povolit pouze soud, a to pouze ze závažných důvodů. Věk snoubenců určí matrikář z rodných listů snoubenců nebo z občanských průkazů. Další doklady, které snoubenci předkládají, jsou údaje o místě trvalého pobytu. I tento údaj může matrikář ověřit z občanského průkazu. Pokud chce na území našeho státu uzavřít sňatek cizinec, musí mít potvrzení o oprávněnosti pobytu na území České republiky vydané Cizineckou policií. Když je jeden ze snoubenců rozvedený či ovdovělý, předloží rozsudek o rozvodu s vyznačenou právní mocí, v druhém případě úmrtní list manžela či manželky. Dále snoubenci předkládají doklad o státním občanství. Tímto dokladem je platný občanský průkaz. Když dojde k pochybnostem o jejich státním občanství, předloží Osvědčení o státním občanství České republiky, které vydá příslušný krajský úřad.³³

³³ Srov. Zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství, ve znění pozdějších předpisů. „Státní občanství České republiky se prokazuje a) občanským průkazem, b) cestovním dokladem, c) osvědčením, popřípadě potvrzením o státním občanství České republiky, d) vysvědčením o právní způsobilosti k uzavření manželství, je-li v něm údaj o státním občanství České republiky uveden. Osvědčení o státním občanství České republiky vydává úřad příslušný podle místa trvalého pobytu osoby, o jejíž státní občanství se jedná. Pokud osoba trvalý pobyt na území České republiky nikdy neměla, vydává osvědčení o státním občanství České republiky Úřad městské části Praha 1. Žádost o vydání osvědčení o státním občanství České republiky podává fyzická osoba nejdříve dnem, kdy nabude zletilosti; za dítě podává žádost jeho zákonný zástupce. Žádost o vydání osvědčení o státním občanství České republiky se podává u úřadu nebo obecního úřadu, městského úřadu, v hlavním městě Praze u úřadu městské části, v územně členěných statutárních městech u úřadu městského obvodu nebo úřadu městské části, pro územní vojenské újezdy u újezdního úřadu určeného zvláštním právním předpisem, příslušného podle místa trvalého, popřípadě posledního trvalého pobytu osoby, o jejíž státní občanství se jedná. Pokud osoba na území České republiky trvalý pobyt nikdy neměla, podává žádost u Úřadu městské části Praha 1. Má-li osoba trvalý pobyt v cizině, může žádost podat prostřednictvím zastupitelského

V předchozím textu bylo vysvětleno, proč snoubenci musí předkládat zákonem stanovené doklady. Zákon pamatuje na to, aby nevzniklo manželství, které by dle našeho právního řádu bylo neplatné. Zákon o rodině stanoví i další překážky, které brání uzavření manželství. Manželství nemůže uzavřít osoba, která je zbavena způsobilosti k právním úkonům. Manželství by dále bylo neplatné, když by byl manželský slib učiněn v důsledku výhrůžky či nátlaku. Dalším důvodem pro neplatnost manželství by bylo, kdyby jeden ze snoubenců uvedl druhého v omyl, vydával by se za někoho jiného. Pro úplnost ještě nutno uvést, že manželství nevznikne v případě, že by byl jeden ze snoubenců k uzavření manželství donucen fyzickým násilím.³⁴

úřadu České republiky. Tento úřad je povinen žádost postoupit úřadu příslušnému k vydání osvědčení o státním občanství České republiky nejpozději do 15 dnů od jejího podání.“ § 20

³⁴ *Srov. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. „ Manželství nemůže být uzavřeno se ženatým mužem nebo vdanou ženou anebo s osobou, která uzavřela partnerství, pokud toto partnerství trvá; neplatnost manželství vysloví soud i bez návrhu. K výroku o neplatnosti nedojde a takové manželství se stane platným, jakmile dřívější manželství zaniklo, nebo bylo prohlášeno za neplatné anebo jakmile dřívější partnerství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné.“ Hlava II. Tamtéž, „Manželství nemůže být uzavřeno mezi předky a potomky a mezi sourozenci; totéž platí o příbuzenství založeném osvojením, pokud osvojení trvá. Neplatnost manželství vysloví soud i bez návrhu.“ § 12 Tamtéž „Manželství nemůže uzavřít nezletilý. Výjimečně, jestliže to je v souladu se společenským účelem manželství, může soud z důležitých důvodů povolit uzavření manželství nezletilému staršímu než šestnáct let. Bez tohoto povolení je manželství neplatné a soud vysloví neplatnost i bez návrhu. K výroku o neplatnosti manželství však nedojde a takové manželství se stane platným, jestliže manžel, který byl v době uzavření manželství nezletilý, již dovršil osmnáctý rok, nebo jestliže manželka otěhotněla.“ § 13 Tamtéž „Manželství nemůže uzavřít osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům. Osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům je omezena, může uzavřít manželství jen s povolením soudu. § 14. Tamtéž „Manželství nemůže uzavřít osoba stížená duševní poruchou, která by měla za následek omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům. Soud však může osobě, která je stížena duševní poruchou, která by měla za následek omezení způsobilosti k právním úkonům, uzavření manželství povolit, je-li zdravotní stav osoby slučitelný s účelem manželství. Uzavře-li manželství osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům nebo osoba, která trpí duševní poruchou, která by měla za následek zbavení způsobilosti k právním úkonům, vysloví soud neplatnost manželství i bez návrhu. Uzavře-li manželství osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům je omezena, nebo osoba stížená duševní poruchou, která by měla za následek omezení způsobilosti k právním úkonům, bez povolení soudu, vysloví soud neplatnost tohoto manželství na návrh kteréhokoli z manželů. Neplatnost manželství soud nevysloví, jestliže zdravotní stav manžela se stal slučitelným s účelem manželství.“ § 15 Tamtéž „Jestliže manželství zaniklo, nelze je prohlásit za neplatné. Bylo-li manželství uzavřeno se ženatým mužem nebo vdanou ženou nebo mezi předky a potomky a mezi sourozenci, vysloví se neplatnost i po jeho zániku. Totéž platí o manželství uzavřeném mezi osobami, které jsou v příbuzenském poměru na základě osvojení. § 15 písm.a „Manželství je neplatné, jestliže prohlášení o uzavření manželství bylo učiněno v důsledku bezprávné výhrůžky anebo omylu týkajícího se totožnosti jednoho ze snoubenců nebo povahy právního úkonu uzavření manželství. Soud vysloví neplatnost takového manželství na návrh kteréhokoli z manželů. Právo*

Snoubenci, kteří se rozhodli uzavřít manželství před orgány církve, musí dále k výše uvedeným dokladům předložit Osvědčení k uzavření církevního sňatku. Tento formulář vydá snoubencům matriční úřad, v jehož správním obvodu bude církevní sňatek uzavřen. Jestliže snoubenci nepředloží toto Osvědčení, bude podle zákona pohlíženo na takový sňatek, jako by nevznikl. Církevní manželství můžou snoubenci uzavřít před pověřenou osobou státem registrovaných církví či náboženských společností. Těmi v současné době jsou:

1. *„Apoštolská církev*
2. *Bratrská jednota baptistů*
3. *Církev adventistů sedmého dne*
4. *Církev bratrská*
5. *Církev československá husitská*
6. *Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů*
7. *Církev řeckokatolická*
8. *Církev římskokatolická*
9. *Českobratrská církev evangelická*
10. *Evangelická církev augsburského vyznání v České republice*
11. *Evangelická církev metodistická*
12. *Federace židovských obcí v České republice*
13. *Jednota bratrská*
14. *Křesťanské sbory*
15. *Luterská evangelická církev v České republice*

manžela uplatnit neplatnost manželství podle odstavce 1 zanikne uplynutím jednoho roku ode dne, kdy se o rozhodné skutečnosti dozvěděl.“ § 16 Tamtéž, „Bylo-li řízení o prohlášení manželství za neplatné na návrh některého z manželů již zahájeno, lze neplatnost manželství vyslovit i po smrti druhého manžela. Po smrti manžela, který podal návrh na prohlášení manželství za neplatné, lze vyslovit neplatnost manželství také tehdy, požádají-li o to do jednoho roku po jeho smrti jeho potomci.“ § 17 Tamtéž „Manželství prohlášené za neplatné se považuje za neuzavřené. O právech a povinnostech manželů ke společnému dítěti a o jejich majetkových poměrech po prohlášení manželství za neplatné platí obdobně ustanovení o právech a povinnostech rozvedených manželů ke společnému dítěti a o jejich majetkových poměrech. § 17 písm a. Tamtéž, „Manželství nevznikne, jestliže muž nebo žena byli k prohlášení o uzavření manželství donuceni fyzickým násilím. Manželství nevznikne, jestliže bylo uzavřeno nezletilým mladším šestnácti let. Manželství nevznikne, jestliže nebyly dodrženy podmínky uvedené v § 4a odst. 1, § 4b odst. 2 a § 9.

16. *Náboženská společnost českých unitářů*
17. *Náboženská společnost Svědkové Jehovovi*
18. *Novoapostolská církev v České republice*
19. *Pravoslavná církev v českých zemích*
20. *Slezská církev evangelická augsburského vyznání*
21. *Starokatolická církev v České republice*³⁵

V současné matriční praxi se stále více setkáváme se sňatky cizinců se státními občany České republiky. Tématem práce není popisovat mezinárodní smlouvy, které určují, jaké doklady a jak ověřené doklady musí cizí státní občan předložit. Snoubenec, který není občanem České republiky, musí vždy předložit doklad totožnosti, rodný list a vysvědčení o právní způsobilosti k uzavření manželství. Tímto vysvědčením prokáže, že splňuje všechny zákonem stanovené podmínky k uzavření platného manželství na území České republiky. Všechny dokumenty, které cizinec předkládá, musí být přeloženy do českého jazyka tlumočnickem - soudním znalcem. Na základě mezinárodních smluv pak musí být listiny z některých států ověřeny apostillní doložkou, nebo se jejich platnost potvrdí superlegalizací. Existují však státy, které např. neznají a tudíž nevydávají rodný list či potvrzení o osobním stavu. I zde je přesně určeno, jaký náhradní doklad má snoubenec předložit.

V problematice uzavírání manželství s cizími státními příslušníky se nejvíce projevuje komplikovanost a složitost matriční agendy manželství. Jednotlivé státy mají odlišné doklady. Mnoho států nepřistoupilo k mezinárodním smlouvám o právní pomoci ve věcech týkajících se matriční agendy. Tato problematika je velice komplikovaná a není tématem práce. Zjednodušeně lze říct, že pokud matrikář nemá od snoubenců platné doklady o stavu, místě pobytu, doklad totožnosti a matriční doklady, které prokazují místo narození snoubence a jeho rodičů, snoubenci nemohou uzavřít manželství. Ke sňatku s cizozemským prvkem, tj. s cizím státním příslušníkem, je zde ještě nutno uvést, že dle naší

³⁵ Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církvi a náboženských společností, ve znění pozdějších předpisů, Příloha.

právní úpravy musí být při obřadu přítomen tlumočník. Zákon neurčí, kdo musí být tlumočnickem. Může to být kdokoliv, kdo ovládá jazyk, jímž jeden ze snoubenců mluví. Tato osoba musí složit slib tlumočnicka u matričního úřadu, v jehož správním obvodu se bude sňatek konat. Když snoubenci uzavírají církevní sňatek, může být jako tlumočník určen i duchovní. Ten pak složí slib do rukou příslušného matrikáře. Manželský slib nesmí být prvotně předřikáván v jiném než českém jazyce. Nejdříve musí být pronesen česky a poté přeložen tlumočnickem do cizího jazyka.³⁶ *„Pokud snoubenec, popřípadě snoubenci nemluví nebo nerozumí česky, nebo snoubenec, popřípadě snoubenci jsou neslyšící nebo němí, je nutná při prohlášení o uzavření manželství přítomnost tlumočnicka. Účast tlumočnicka zajišťuje jeden ze snoubenců na vlastní náklady, nestanoví-li zvláštní právní předpis jinak. Bez přítomnosti tlumočnicka nelze prohlášení o uzavření manželství v těchto případech učinit. Nejde-li o tlumočnicka jmenovaného ministrem spravedlnosti nebo předsedou krajského soudu, musí tlumočnick složit slib do rukou matrikáře, a to ve znění slibu podle zvláštního právního předpisu.“*³⁷

Právní úprava zákona o rodině České republiky dále umožňuje uzavírání manželství zástupcem. To lze pouze ze závažných důvodů. Zástupce musí předložit platnou plnou moc od osoby, kterou zastupuje a musí být stejného pohlaví jako tato osoba. Skutečnost, že bylo manželství uzavřeno zástupcem, bude zapsána v matriční knize manželství v oddílu „Záznamy a opravy před podpisem“.

Dále je možné uzavřít sňatek v ohrožení života. Takový sňatek nebude uzavírán slavnostní formou a snoubenci nemusí v danou chvíli předkládat doklady, které jsou k tomu stanoveny zákonem, aby mohli uzavřít manželství. Snoubenci mohou uzavřít manželství poté, co prohlásí, že jim nejsou známy

³⁶ Tato problematika byla konzultována s Ministerstvem vnitra ČR, oddělením státního občanství a matrik, a to konkrétně otázka církevních sňatků v jiném, než českém jazyce. Na základě zákona o rodině a o matrikách se zdá jako nejlepší řešení, aby oddávající, který oddává cizího státního občana a sám ovládá jeho jazyk, složil slib tlumočnicka a vedl obřad současně v českém jazyce a např. italském. Pokud by byl manželský slib snoubencům předřikáván pouze v cizím jazyce, neměla by sice tato skutečnost vliv na právoplatnost manželství, tj. že na základě této skutečnosti by nemohlo být manželství prohlášeno za neplatné, (důvody pro prohlášení manželství za neplatné stanoví zákon o rodině), ale manželství by mohl jeden ze snoubenců zpochybnit.

³⁷ .) Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů. § 39

překážky pro uzavření manželství. „*Je-li život toho, kdo chce uzavřít manželství přímo ohrožen, není třeba předložit doklady jinak k uzavření manželství potřebné. I v takovém případě však snoubenci musí prohlásit, že jim nejsou známy okolnosti, které by uzavření manželství vylučovaly. V cizině může přijmout prohlášení snoubenců, je-li alespoň jeden z nich státním občanem České republiky, v případě ohrožení života i kapitán lodi plující pod vlajkou České republiky, kapitán letadla registrovaného v České republice a velitel vojenské jednotky České republiky v zahraničí.*“³⁸ V tomto případě musí Zvláštní matrika obdržet prohlášení muže a ženy, že jim nejsou známy žádné překážky pro uzavření manželství. Také musí být prokázána totožnost oddávajících osoby. V protokolu o uzavření manželství musí být uvedeno příjmení manželů, jejich rodná čísla, popřípadě a datum a místo narození. Uzavřená manželství mimo území České republiky se zapisují do Zvláštní matriky Brno, střed i v případě uzavření manželství v ohrožení života. Manželství uzavřené v ohrožení života bude zapsáno do matriční knihy a v oddíle „Opravy a poznámky před podpisem“ je nutno uvést, že se jednalo o uzavření manželství v ohrožení života.

Dále je zákonem stanoveno, kdo může být oddávajícím a kde snoubenci mohou manželství uzavřít. „*Prohlášení o uzavření manželství učiní snoubenci před starostou, místostarostou nebo pověřeným členem zastupitelstva obce, městské části hlavního města Prahy, městských obvodů nebo městských částí územně členěných statutárních měst, které jsou matričním úřadem. Prohlášení o uzavření manželství lze učinit i před starostou nebo místostarostou obce, městské části hlavního města Prahy, městských obvodů nebo městských částí územně členěných statutárních měst, které nejsou matričním úřadem, je-li jeden ze snoubenců přihlášen k trvalému pobytu v jeho správním obvodu. Prohlášení o uzavření manželství lze činit i před primátorem hlavního města Prahy, náměstkem primátora hlavního města Prahy nebo pověřeným členem zastupitelstva hlavního města Prahy, jakož i před primátorem statutárního města,*

³⁸ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 7, odst. 1,2.

náměstkem primátora statutárního města nebo pověřeným členem zastupitelstva statutárního města. Prohlášení o uzavření manželství podle odstavců 1 a 2 musí být učiněno v přítomnosti zaměstnance místně příslušného matričního úřadu.

Manželství se uzavírá v místě určeném úřadem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 pro konání slavnostních obřadů. Uzavřít manželství na kterémkoli vhodném místě může povolit matriční úřad, do jehož správního obvodu toto místo spadá. Je-li život snoubence přímo ohrožen, může se manželství uzavřít před kterýmkoli obecním úřadem.³⁹ Zákon stanoví i kdo může být oddávajícím v případě církevního sňatku a kde tento sňatek může být uzavřen. „Prohlášení o uzavření manželství učiní snoubenci před příslušným orgánem církve, a to před osobou pověřenou oprávněnou církví nebo náboženskou společností. Manželství se uzavírá v místě určeném předpisy církve nebo náboženské společnosti pro náboženské obřady nebo náboženské úkony. Je-li život snoubence přímo ohrožen, může se manželství uzavřít na kterémkoli místě. Podmínky uzavření manželství stanovené tímto zákonem platí i pro církevní sňatek. Církevní sňatek může být uzavřen až poté, kdy snoubenci předloží oddávajícímu osvědčení vydané příslušným matričním úřadem, od jehož vydání neuplynuly více než tři měsíce, o tom, že splnili všechny požadavky zákona pro uzavření platného manželství. Orgán státem registrované církve, nebo náboženské společnosti, před kterým došlo k uzavření manželství, je povinen do tří pracovních dnů od uzavření manželství doručit protokol o uzavření manželství s uvedením skutečností podle zvláštního právního předpisu. Příslušnému matričnímu úřadu, v jehož správním obvodu bylo manželství uzavřeno. Manželství uzavřená občany České a Slovenské Federativní republiky (v období od 1. ledna 1950 do nabytí účinnosti tohoto zákona) církevní formou v zahraničí podle práva platného v místě uzavření manželství, jsou platná podle československého práva.“⁴⁰

³⁹ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 4.

⁴⁰ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 4, písm) a, b, c

Na závěr pojednání o problematice matriční agendy ve věci uzavírání manželství, je třeba ještě připomenout zápis příjmení do matričních knih a na matriční doklady. Od účinnosti zákona 301/2000 platí značné změny v zapisování příjmení žen při uzavírání manželství. Dříve muselo být příjmení ženy zapsáno vždy v souladu s pravidly české mluvnice. To znamená, že se ženské příjmení přechylovalo koncovkou –ová, případně - á. Příjmení končící na samohlásku mohlo zůstat i v nepřechýlené podobě. Ženy dnes mohou užívat příjmení v mužském tvaru. Také mohou snoubenci užívat dvě příjmení. Musí však splnit podmínky stanovené zákonem o matrikách, jménu a příjmení. Pokud si žena bere za muže cizince, může prohlásit, že si přeje užívat příjmení v nepřechýlené podobě, tj. v mužském tvaru. Při užívání dvou příjmení se vždy užívá příjmení společné na prvním místě a na druhém místě bude příjmení rodné. Zákon také stanoví, že státní občané České republiky, kteří jsou zároveň občany Evropské unie, mohou zažádat o užívání svého příjmení ve stejné formě, v jaké používají příjmení v cizině.

Na příjmení dětí, které budou z manželství narozeny, se manželé dohodnout též před uzavřením manželství. Dítě musí nést příjmení rodičů, když je toto příjmení společné, nebo příjmení jednoho z rodičů, když si každý z manželů ponechá své dosavadní příjmení. Dohoda o příjmení, které budou užívat děti narozené z manželství, je zapsána v oddacím listu manželů a dále je tato dohoda zapsána v matriční knize manželství.

2.4 Úmrtí

Matriční agenda úmrtí je agendou s nejstručnějšími zápisy. Také je agendou, která vznikla nejpozději. Evidence pohřbených se na našem území častěji vyskytuje až na konci sedmnáctého století.

V současné právní úpravě nastalo mnoho změn v zápisech do matričních knih zemřelých. Zápisy jsou na rozdíl od zápisů po roce 1950 velice stručné. Kniha úmrtí se uchovává u příslušných matričních úřadů po dobu 75 let.

„Příslušným pro zápis do knihy úmrtí je matriční úřad, v jehož správním obvodu k úmrtí došlo. Do knihy úmrtí se zapisuje den, měsíc, rok a místo úmrtí,

jméno, popřípadě jména, příjmení, popřípadě rodné příjmení, den, měsíc, rok a místo narození, rodné číslo, osobní stav, pohlaví, státní občanství a místo trvalého pobytu zemřelého, jméno, popřípadě jména, příjmení, popřípadě rodné příjmení a rodné číslo žijícího manžela, partnera, datum zápisu a podpis matrikáře. Zápis do knihy úmrtí se provede na základě listu o prohlídce mrtvého, nebo pravomocného rozhodnutí soudu o prohlášení fyzické osoby za mrtvou. Na listu o prohlídce mrtvého je povinen úmrtí oznámit do tří dnů prohlížející lékař.“⁴¹

Na základě zápisu do matriční knihy úmrtí se vydává matriční doklad, jímž je úmrtní list. Tento úmrtní list v současné době obsahuje méně údajů, než tomu bylo dřív. Úmrtní list obsahuje údaje o tom, kým byl vydán, v jaké knize a pod jakým pořadovým číslem je zápis proveden, den, měsíc a rok matriční události úmrtí, jméno a příjmení, popřípadě rodné příjmení zemřelého, jeho osobní stav, rodné číslo, pohlaví, trvalý pobyt. Dále pak údaje o manželovi či manželce, a to pouze v případě, že se jedná o žijícího manžela, uvádí se jeho jméno, příjmení, popřípadě rodné příjmení a rodné číslo.⁴²

Úmrtí, k nimž dojde na území jiného státu, se zapisují do Zvláštní matriky Brno - střed. Dle Vídeňské úmluvy o konzulárních stycích, ke které Česká republika přistoupila v roce 1969, jsou smluvní státy, které též ratifikovaly tuto úmluvu, povinny hlásit úmrtí našich občanů v cizině.⁴³

K dalším velkým změnám v současné právní agendě patří, že u nalezené mrtvoly musí určit přesný čas úmrtí soud. Dříve se do matričních knih zapisovalo rozmezí doby, kdy k takovému úmrtí mohlo dojít. Toto rozmezí stanovil lékař provádějící pitvu zemřelého. V současné době, pokud dojde k takovéto události

⁴¹ Vyhláška 207/2001 Sb., Ministerstva vnitra ze dne 8. června 2001, kterou se provádí zákon č. 301/2000Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů, § 21 odst. 1, 2, 3

⁴² Srov. Vyhláška č. 207/2001 Sb., Ministerstva vnitra ze dne 8. června 2001, kterou se provádí zákon č. 301/2000Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů, Příloha č. 1.

⁴³ Srov. Vyhláška Ministerstva zahraničních věcí Československé socialistické republiky č. 32/1969 Sb., o vídeňské úmluvě o konzulárních stycích, Informování v případech smrti, poručnictví nebo opatrovnictví, ztroskotání a leteckých nehod. „Příslušné orgány přijímajícího státu, mají-li k dispozici potřebné informace jsou povinny: a) v případě smrti státního příslušníka vysílajícího státu informovat bez prodlení konzulární úřad, v jehož obvodě smrt nastala.“ Čl. 37:

a lékař nestanoví přesné datum úmrtí, musí podat matrikář oznámení soudu, který musí určit na základě znaleckých posudků přesné datum úmrtí.

K dalším úpravám na úseku matriční agendy úmrtí od roku 1950 nedošlo, a proto se dále nemusíme tuto matriční agendou zabývat. Důležitá fakta, která se dotýkají matriční agendy úmrtí, budou podrobněji popsána v příslušných kapitolách této práce.

3 Matriční agenda po roce 1950

3.1 Změny v matriční agendě ve vztahu k novému politickému zřízení v Čechách

Další část této práce je zaměřena na změny v poválečném Československu. Po několika letech válečného drancování nastalo konečně období míru. S tímto obdobím však do Československa vstupuje i nové politické zřízení. Prvorepublikové ideály se zdály být překonány a z východu k nám nastoupil komunistický režim. To se promítlo i do nových zákonů, které vznikaly. Změnil se zákon o rodině i zákon o matrikách. Před rokem 1950 platily ještě některé předpisy, které vznikly v 18. století. Byl to takzvaný: „Všeobecný občanský zákoník“ a „Dekrety dvorské kanceláře“. Tyto právní normy platily v Rakousku-Uhersku. Po roce 1918 je převzal i nově vzniklý samostatný stát Československá republika.

V roce 1949 vznikl úplně nový zákon o matrikách, který vstoupil v platnost 07.12.1949. Tento zákon byl dne 29.12.1949 doplněn i prováděcí vyhláškou ministerstva vnitra, touto vyhláškou se vydávaly bližší předpisy k zákonu o matrikách. Dále pak byl od 03.07.1950 účinný zákon o užívání a změně jména a příjmení č. 55/1950 Sb., k tomuto zákonu byla také ministerstvem vnitra vydána prováděcí vyhláška č. 479/1950 Sb.. Z toho vyplývá, že zákon o matrikách byl samostatný právní předpis a zákon o jménu a příjmení také. V současné právní úpravě, platné od roku 2001 máme zákon o matrikách, jménu a příjmení. Je to tedy jeden právní předpis.

Zákon č. 268/1949 Sb., přinesl převratné změny do vedení matrik. Tímto zákonem se změnila působnost na úseku matrik, byly stanoveny nové zásady v zapisování matričních událostí a skutečností. Velká změna nastala i v evidenci uzavírání manželství a v právní úpravě jména a příjmení.

Matriční agenda byla od svého počátku až do roku 1950 v Čechách vedena církví. Po roce 1949 je však vyvíjen velký tlak na církve a jedním z hlavních

zájmů státu bylo odsunout církve do pozadí, v rámci sekularizace stát nemohl ponechat církvím tak důležitou evidenci.

Již v 18. století stát zasahoval do vedení matriční agendy. Vydával předpisy, jak mají být matriční knihy vedeny a byl kontrolním orgánem pro věci matriční. I přesto však byly církve tím orgánem, který kompletní matriční agendu zajišťoval.

Matriky, vedené do konce roku 1949 církvemi, se k 01.01.1950 staly majetkem státu a přešly do správy národních výborů. Církve a náboženské organizace, které vedly v samostatném Československu matriční knihy, byly stanoveny zákonem. „*Byla to církev římskokatolická, českobratrská církev evangelická, německá evangelická církev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Jednota bratrská, augsburská církev evangelická ve východním Slezsku a v Československu, církev československá, církev pravoslavná, církev starokatolická, náboženská společnost izraelská.*“⁴⁴ I před rokem 1950 existovaly státní matriky, kde byla zapisována narození, manželství a úmrtí občanů bez vyznání. Tyto matriky vedly politické úřady okresní a ve městech s vlastním statutem úřady obecní, pověřené politickou správou.

Cílem úvodní části práce bylo ukázat, že zákonem z roku 1950 došlo k řadě změn na úseku matrik. Církve nejvíce zasáhlo a značně jim zkomplikovalo jejich práci to, že matriční knihy musely předat. V zákoně 301/2000 Sb. je uvedeno, že do matričních knih mohou nahlížet duchovní, pokud tato matriční kniha byla vedena církví, do které náleží. To však zákon z roku 1950 neobsahoval, a proto bylo pro duchovní skoro nemožné nahlížet do matričních knih, které jim byly státem zabaveny. To přinášelo mnohé komplikace. Největší problém nastával v případě církevního sňatku našich občanů v zahraničí. Touto problematikou se budeme zabývat v kapitole, jež bude věnována církevní matriční agendě po roce 1950.

⁴⁴ .) BEDNÁŘ, F. *Sbírka zákonů a nařízení ve věcech náboženských a církevních*, Praha 1929.

3.2 Proces zrodu státní evidence s kontinuální návazností na církevní registry

„Do matriky se zapisují narození, uzavření manželství, úmrtí a jiné skutečnosti rozhodné pro zjištění a ověření osobního stavu. Matriky jsou veřejnými listinami.“⁴⁵ Tato citace uvádí, že do matriční knihy se zapisuje nejen narození, uzavření manželství a úmrtí, ale i další skutečnosti, které se dotýkají osobního stavu osob do matrik zapsaných. Co všechno tedy musel obsahovat matriční zápis? Byly to matriční skutečnosti, jako je uznání či popření otcovství, dohoda o užívání příjmení učiněná při uzavření manželství, rozvod, osvojení, povolení změny jména a příjmení a podobně. V předchozí kapitole byla zmíněna problematika matričních událostí a matričních skutečností. Právní úprava z roku 1949 ještě neznala tyto termíny, ale bylo zde již pamatováno na to, že bez zápisů těchto skutečností by matriční agenda nebyla úplnou evidencí.

Po roce 1950 se úplně změnila působnost na úseku matrik. Od 01.01.1950 matriční agendu začaly vykonávat národní výbory. Národním výborům byly předány i civilní matriky ze zaniklých obecních a okresních úřadů. Vládním nařízením z 12.12.1950 bylo dále určeno, že výpisy z vojenských matrik bude vydávat Národní výbor hlavního města Prahy. Rokem 1950 se tedy matriční agenda vedená církvemi jako státní evidence stala státní evidencí vedenou státem.

Jeden z prvních předpisů, kdy do vedení matriční agendy zasahuje stát pochází z roku 1770 a vydala ho Marie Terezie. Velmi důležitá jsou nařízení císaře Josefa II., kterými bylo určeno, že se povedou matriky narození, manželství a úmrtí. Matriční knihy vedla římskokatolická církev, zprvu vedla i matriky židovské a matriky pro členy jiných církví. Evangelické církve byly pověřeny vést matriky až v roce 1849. Patent z roku 1784 byl postupem času obohacován o mnoho dalších předpisů, které byly vydávány dvorskou kanceláří. Civilní matriky začaly být vedeny od roku 1870.

⁴⁵ Zákon č.268/1949 Sb. o matrikách, ve znění pozdějších předpisů, § 1

Zde byly zapisovány osoby, které nebyly příslušníky státem registrované církve a církevní organizace. V době okupace se matriční události osob, jež se přihlásily k německé národnosti, zapisovaly do tzv. Stavovských matrik. Nový právní předpis v roce 1950 sjednotil normy ve vedení matrik na území Československa. Na Slovensku byla totiž matriční agenda již od roku 1894 v rukou správních orgánů státu, a to dle uherských zákonů. Na území Čech byla odlišná právní úprava matriky byly vedeny církví.

Zákon 268/1949 Sb., byl tedy prvním zákonem, který sjednotil působnost na úseku matriky na území Československé republiky, přinesl změny nejen v oblasti zapisování nemanželských dětí do matričních knih, ale největší reformu prodělávala evidence manželství.

Matriční knihy se vedly v prvopisu. Kromě toho byla vedena druhá matriční kniha, opis. Opis se pořizoval současně s prvopisem a byl ukládán na jiném místě než prvopis, aby nedošlo ke zneužití matričních knih. Opisy matrik se vedly rukopisně, stejně jako matriční knihy. Do matrik se zapisovalo dokumentním inkoustem. Další evidencí kterou matrikář musel uchovávat, byly sbírky listin. *„Listiny, které jsou podkladem zápisu nebo záznamu v matriční knize a nejsou osobními doklady stran, se uloží ve sbírce listin. Sbírkou listin jest nedílnou součástí matriky a proto musí být uspořádána souhlasně s matrikou, tj. podle druhů matričních knih, jejich ročníků a podle pořadových čísel zápisů.“*⁴⁶

Zápisy v matričních knihách byly číslovány. Datum se uvádělo v jiné podobě než dnes. Zákon 268/1949 nestanovil, jak má být datum v matričních knihách uváděno. Současná právní úprava stanovila, že datum musí být uváděno arabskými číslicemi.

Prováděcí vyhláška Ministerstva vnitra Československé republiky k zákonu 268/1949 stanovila, kdo může být matrikářem. Tomu věnoval zákon velkou pozornost, protože do té doby vykonávali úlohu matrikáře pouze duchovní církví. *„K vedení matriky ustanoví místní národní výbor vykonávající matriční*

⁴⁶) KNAPP, K. – VAŇKOVÁ, Z. *Komentář k zákonu o matrikách a k zákonu o užívání změny jména a příjmení*, Praha: Orbis, .1956, s. 119.

*působnost matrikáře a jeho zástupce. Ustanovení matrikáře (zástupce) vyžaduje souhlasu bezprostředně nadřízeného národního výboru. Jde-li o ustanovení matrikáře (zástupce) pro matriční obvod, udělí se souhlas po slyšení místních národních výborů tvořících matriční obvod. Matrikářem (zástupcem) může být ustanoven, kdo je československý občan, je zletilý, je občansky bezúhonný, je oddán lidově demokratickému zřízení, prokázal znalost vedení matrik složením zkoušky u bezprostředně nadřízeného národního výboru. Složení zkoušky může bezprostředně nadřízený národní výbor z důvodů zvláštního zřetele hodných prominout. Matrikář (zástupce) složí do rukou předsedy místního národního výboru slib tohoto znění: Slibuji, že budu věren republice Československé a jejímu lidově demokratickému zřízení. Budu zachovávatí její zákony a veškeré povinnosti spojené s vedením matrik vykonávati podle svého nejlepšího vědomí a svědomí k prospěchu lidu a státu. Zachovám mlčenlivost o všech skutečnostech, o nichž se ve své úřední činnosti dozvím.*⁴⁷ Tento zákon dále stanovil, že každý matrikář musí mít svého zástupce.

Matriční evidence není a ani v roce 1950 nebyla pouhým zápisem do knih matričních. Před zápisem matriční události musel každý matrikář seřadit podklady pro tento zápis a tyto podklady posoudit, aby nedocházelo k chybám, které by ve svém důsledku mohly mít za následek např. neplatnost manželství. Matrikář musel tedy seřadit podklady pro zápis, posoudit je z hlediska práva rodinného a z hlediska zákona a vyhlášky o matrikách. V případě matriční události narození musel dbát na to, aby dítěti bylo zapsáno ve sporných případech správné příjmení. Také musel umět posoudit právní způsobilost snoubenců k uzavření manželství. Tam nastával největší problém především u snoubenců, kteří již byli rozvedeni. Matrikář musel znát předpisy z oblasti rodinného práva, které např. stanovily, že rozvod manželství před rokem 1950 není posuzován jako skutečný rozvod. Dále musel znát, jaké podklady a z jakých církevních matričních knih může použít a které záznamy nejsou právoplatné. Pokud by při posuzování podkladů učinil

⁴⁷ Vyhláška č. 1225 Ú.l., Ministerstva vnitra ze dne 29. prosince 1949, kterou se vydávají bližší předpisy k zákonu o matrikách, § 3

chybu, byla by ohrožena platnost manželství. „*Agenda matriční již svou povahou vyžaduje plynulé a neodkladné vyřizování (např. naléhavost uzavření manželství nebezpečí z prodlení při uznání otcovství, mrtvola nesmí být pohřbena, dokud úmrtí nebylo ohlášeno matrikáři k zápisu). Proto vedle matrikáře je nutno ustanovit vždy jeho zástupce, který se ujme výkonu funkce, jakmile je matrikář nemůže, byť i přechodně, z jakéhokoliv důvodu zastávat.*“⁴⁸ Vyhláška o matrikách z 29.12.1949 se otázkou, kdo může být matrikářem, kdo ho může zastupovat, zabývala v několika paragrafech. To jen dokazuje, jak matriční agenda a její vykonávání bylo pro stát důležité.

Zákon stanovil, kdy by matrikář měl být zastoupen svým zástupcem. „*Zástupce matrikáře se ujme výkonu matriční působnosti, je-li matrikář podjat nebo je-li, třeba jen přechodně, zaneprázdněn. Matrikář je podjat ve věcech, v nichž je zúčastněn on sám, jeho bývalá manželka, poručenci a osoby blízké podle § 17 občanského zákoníku č. 141/1950 Sb., to jsou manželka, osoby, které jsou s ním nebo s jeho manželkou příbuzní buď v pokolení přímém, nebo v pokolení pobočném už od bratrance (sestřenice) a jiné osoby, které s ním žijí ve společné domácnosti jako členové rodiny, poměru příbuzenství se rovná poměr založený na osvojení. Podle § 5 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti ze dne 28.04.1955 Sb. č. 73 Ú.l., kterou se vydávají podrobnější předpisy o řízení ve věcech správních, jest důvodem podjatosti vedle příbuzenských vztahů, do nichž je zahrnuto švagrovství a poměr druha nebo družky, též důvěrné přátelství nebo přímý majetkový zájem na vyřízení věci.*“⁴⁹

⁴⁸ KNAPP, K. – VAŇKOVÁ, Z. *Komentář k zákonu o matrikách a k zákonu o užívání změny jména a příjmení*, Praha: Orbis, 1956.

⁴⁹ Srov. Vyhláška č.73/1955 Ú.l., Ministerstva vnitra ze dne 28. dubna, kterou se vydávají podrobnější předpisy o řízení ve věcech správních „*Důvodem podjatosti je zejména blízké příbuzenství nebo rodinné vztahy (děti, rodiče, sourozenci, manželé, sešvagření, druh, družka apod., důvěrné přátelství, osobní nepřátelství nebo přímý majetkový zájem na vyřízení věci. Pracovník správního orgánu, u něhož je dán důvod podjatosti, je povinen oznámit to neprodleně svému bezprostřednímu představenému, který buď řízení provede sám nebo tím pověří jiného nepodjatého pracovníka. Je-li podjat vedoucí správního orgánu, odevzdá věc svému zástupci a oznámí to neprodleně nadřízenému správnímu orgánu (vedoucí odboru nebo obdobného výkonného orgánu národního výboru své radě). Je-li podjat celý správní orgán, provede řízení jeho jménem nadřízený správní orgán; tento orgán může také provedením řízení*

Dále bylo zákonem z roku 1949 určeno, že matrikář dostává svůj plat podle toho, kolik obyvatel má matriční obvod, který vede. Ale už z vyhlášky ministerstva vnitra ze dne 29.12.1949 bylo zřejmé, že i v malém matričním obvodu mohlo docházet k velmi složitým případům. Byly zde stanoveny i pravomoci a povinnosti nadřízeného kontrolního orgánu, kterým byl krajský národní výbor a v nejvyšší instanci ministerstvo vnitra.

Zákon o matrikách z roku 1949 musel stanovit nejen působnost na úseku matrik, ale i to, kdo může matriční agendu vykonávat. Dále pak musela matriční agenda navázat na předchozí církevní agendu, se kterou matrikáři stále pracovali.

3.3 Matrika narození

Po roce 1950 byla jedním z nejdůležitějších problémů otázka vedení matričních knih narození. Zákon v roce 1949 stanovil, co všechno musí matriční kniha narození obsahovat. *„Do knihy narození se zapisuje jméno, příjmení a pohlaví dítěte, den, měsíc, rok a místo narození dítěte, jakož i časové pořadí narození, jde-li o dítě narozené spolu s druhým (dvojčata) nebo s více dětmi, státní občanství dítěte, jméno a příjmení, den, měsíc, rok, místo narození, povolání a bydliště rodičů, jakož i jména a příjmení prarodičů, dohoda rodičů o příjmení jejich dítěte, mají-li rodiče různá příjmení, datum zápisu.“*⁵⁰

Určit státní občanství dítěte v poválečné době nebylo zcela jednoduché. Pro zjištění státního občanství dítěte bylo vždy důležité státní občanství jeho rodičů. Státní občanství se při zápisu do matriční knihy prokazovalo osvědčením o státním občanství nebo doklady rodičů. Další změna se týkala zapisování křestního jména dítěte. Do roku 1950 mohlo být v matriční knize narození zapsáno více jmen po roce 1950 mohlo být zapsáno pouze jedno jméno.

Jestliže se jednalo o zápis narození dítěte, jehož rodiče uzavřeli sňatek před 01.01.1950, zapisovalo se společné příjmení manželů. Šlo-li o zápis narození

nebo jeho části pověřit jiný podřízený správní orgán. Správní orgán přihlíží k důvodům podjatosti z úřední povinnosti v každém období řízení až do jeho skončení. § 5 .

⁵⁰ Zákon č. 268/1949 Sb., o matrikách, ve znění pozdějších předpisů, § 10.

dítěte, jehož rodiče uzavřeli sňatek až po 01.01.1950, dítěti bylo zapsáno příjmení dle dohody rodičů, kterou uzavřeli před uzavřením manželství. Tato dohoda se prokazovala oddacím listem. K další změně došlo i u příjmení dětí, narozených mimo manželství. Dítě narozené neprovdané matce dostalo příjmení, které měla matka v době jeho narození. Před 01.01.1950 mělo dítě narozené mimo manželství vždy příjmení po matce, bylo to vždy její rodné příjmení. To znamená, že pokud se ženě narodilo dítě, neslo její rodné příjmení, i když se již znovu provdala a měla jiné příjmení. A tak docházelo k tomu, že nemanželské dítě mělo jiné příjmení než matka.

Dále zákon po roce 1950 umožnil, aby rodiče, kteří nebyli oddáni, mohli pro své dítě zvolit příjmení jednoho z nich. I to byla novinka oproti předchozím právním úpravám, kde dítě narozené z lože nemanželského vždy neslo rodné příjmení matky.

Už v předchozí kapitole byla zmíněna lhůta 300 dnů po rozvodu či smrti manžela nebo prohlášení manžela za mrtvého. Pokud se v této lhůtě narodilo dítě, svědčila bývalému manželovi tzv. domněnka otcovství a na dítě bylo pohlíženo jako na dítě tohoto manžela. Pokud však žena uzavřela manželství v této lhůtě, bylo dítěti zapsáno příjmení, na kterém se manželé dohodli při uzavření nového manželství, a to i v případě, kdy ještě neuběhla lhůta 300 dnů po zániku předešlého manželství. V nalezinci určoval příjmení soud. U dětí nalezených se do matriční knihy zapisovalo i státní občanství. Do doby, než by se prokázalo, že dítě je státním občanem jiného státu, bylo na něj pohlíženo jako na občana Československé republiky.

Zákon pamatoval i na špatně zapsaná či zkomolená jména. Jméno dítěte na základě návrhu rodičů zapsal matrikář v souladu s pravidly českého či slovenského jazyka. Rodiče ale byli zapisováni jménem, které bylo na jejich matričních dokladech a ti později mohli zažádat o opravu příjmení v matriční knize, kde byl nesprávný tvar zapsán. Následně byly opraveny i jejich matriční

doklady.⁵¹ Zde je rozdíl od předchozích právní úpravy. Dítěti bylo zapisováno pouze jedno jméno. V církevních matrikách bylo zapsáno více křestních jmen. Více jmen se zapisovalo u křtu, kdy dítě získávalo jména kmotrů. Do matričních knih bylo dále zakázáno psát přívlasky, které se běžně vyskytují v církevních matričních knihách. Přestože psaní přívlasků bylo zakázáno již v osmnáctém století, stejně se v matričních knihách vyskytovaly i nadále.

V užívání křestních jmen lze vysledovat v matriční agendě tři zásadní etapy: 1. Do roku 1949 nebyl počet křestních jmen zapsaných do matriční knihy omezen. 2. S účinností zákona 268/1949 Sb., od 01.01.1950 až do roku 2001, tj. do účinnosti zákona 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení, mohla mít osoba zapsáno pouze jedno křestní jméno. 3. Od roku 2001 mohou mít osoby

⁵¹ Srov. Vyhláška č. 1225 Ú.l., Ministerstva vnitra ze dne 29. prosince 1949, *kterou se vydávají bližší předpisy k zákonu o matrikách, „Jméno dítěte se запиše podle souhlasného prohlášení rodičů. Při oznámení narození dítěte ve veřejném ústavu nebo vojenském ubytovacím zařízení platí za souhlasné prohlášení rodičů jejich spolupodpisy na písemném oznámení. Nebude-li souhlasné prohlášení rodičů učiněno, vyznačí to matrikář ve sloupci 3 a učiní neprodleně oznámení příslušnému soudu. Zapsáno může být pouze jedno jméno. Zápis jmen zkomolených, zdobněných nelze připustiti. Rovněž není přípustné, aby osobě mužského pohlaví bylo dáno jméno ženské nebo naopak, nebo aby jako jméno bylo dáno dítěti jméno neosobní (tj. označení věcí, dnů apod.), anebo jméno, kterého se užívá jako příjmení. § 44 Mají-li rodiče společné příjmení, запиše se příjmení dítěte podle příjmení rodičů. Mají-li rodiče různá příjmení, запиše se příjmení, na němž se rodiče, jde-li o rodiče spolu oddané, při uzavření manželství dohodli. Není-li znám žádný z rodičů, запиše se příjmení, které určil soud. Není-li otec dítěte znám, запиše se příjmení matky dítěte. (5) U rodičů spolu neoddaných se запиše příjmení dítěte podle dohody rodičů. Nedohodli-li se ještě rodiče v době zápisu o příjmení dítěte, запиše matrikář příjmení matky a učiní oznámení soudu. Změna takto zapsaného příjmení dítěte se provede a vyznačí ve sloupci dohodli-li se rodiče o příjmení dítěte ještě před právní mocí soudního rozhodnutí o určení příjmení dítěte, anebo rozhodne-li tak soud v případě neshody rodičů. Je-li příjmení rodičů (rodiče) českého nebo slovenského původu zapsáno v matrice zkomoleně nebo pravopisně nesprávně, запиše se příjmení dítěte na návrh rodičů ve shodě s pravidly českého nebo slovenského jazyka.“* , §45.

v matričních knihách zapsána dvě křestní jména. To se vztahuje na osoby, které jsou státními občany České republiky.

V roce 1950 bylo důležité určit tzv. hlavní jméno, pokud se vystavoval matriční doklad ze zápisu do matriční knihy zapsaného před rokem 1950. K tomu docházelo např. při zapsání rodičů do matriční knihy narození. *„Je-li zapsáno v matrice více jmen, platí v úředním styku zásadně jméno uvedené na prvním místě. Je-li však některé z těchto jmen označeno v matrice jako hlavní, platí v úředním styku jméno takto označené. Na žádost osoby, jež z více svých jmen v matrice zapsaných užívá jiné jméno, než které je podle odstavce 1 jejím jménem hlavním, a je pod oním jménem obecně známa, označí se v matrice toto jméno za hlavní.“*⁵²

3.4 Změna údajů v rodných matrikách

Zápis do knihy narození se liší po roce 1950 od předchozích zápisů. Se současným zápisem je skoro totožný. Od současného zápisu se liší v zápisu data matriční události. Podle současné právní úpravy se již neuvádí zaměstnání rodičů a akademické tituly.⁵³

Oznámení o narození dítěte se činilo ústně i písemně. V této době se většinou ještě o narození dítěte neseptisoval žádný protokol, kromě dětí narozených ve zdravotnických zařízeních, kterých po roce 1950 nebylo mnoho. To znamená, že narození v nemocnici, porodnici nebo jiném veřejném ústavu, muselo být oznámeno následující den po narození.

⁵² Vyhláška č. 479/1950 Ú.l., Ministerstva vnitra, kterou se vydávají bližší předpisy k zákonu o užívání a změně jména a příjmení, § 5.

⁵³ Srov. Zákon č. 268/1949, ve znění pozdějších předpisů, o matrikách. „Do knihy narození se zapisuje: a) jméno, příjmení a pohlaví dítěte, b) den, měsíc, rok a místo narození dítěte, jakož i časové pořadí narození, jde-li o dítě narozené spolu s druhým (dvojčata) nebo s více dětmi, c) státní občanství dítěte, d) jméno a příjmení, den, měsíc, rok, místo narození, povolání a bydliště rodičů, jakož i jména a příjmení prarodičů, e) dohoda rodičů o příjmení jejich dítěte, mají-li rodiče různá příjmení, f) datum zápisu.“ § 10.

U dětí, které se narodily mimo veřejné ústavy, býval oznamovatelem většinou otec dítěte nebo porodní asistentka. Oznamovací povinnost byla do sedmi dnů od narození dítěte. Pokud však nebyl matrikáři oznamovatel znám, musel oznamující prokázat svou totožnost před svědky, kteří byli matrikáři známi nebo se prokázat úřední legitimací s fotografií. V případě nejasností mohl matrikář po této osobě požadovat předložení rodného či oddacího listu a osvědčení o státním občanství.

V záznamech před podpisem v matriční knize byla uváděna dohoda rodičů o příjmení dítěte. V dodatečných záznamech a změnách byly uváděny skutečnosti, o kterých rozhodl úřad či soud, např. změna jména a příjmení, záznam o osvojení dítěte, zjištění nebo popření otcovství.

U vícečetných porodů bylo zákonem z roku 1950 stanoveno, že se bude uvádět do matriční knihy do oddílu záznamů a oprav před podpisem číslo zápisu sourozenců. To se shoduje i s dnešní právní úpravou. Stejně jsou i zásady, které platí i dnes u zápisu nalezence. Jediný rozdíl je v tom, že pokud byl nalezen novorozenec, byl ihned zapsán do matriční knihy, dnes musí nejprve proběhnout šetření policie a dále pak musí provést matrikář šetření, zda toto dítě již není zapsáno v jiné matriční knize narození. Podle zákona o matrikách 268/1949Sb., byl nejprve proveden zápis. Datum pravděpodobného narození určoval lékař, šetření proběhlo až po zapsání dítěte do matriční knihy. *„Pojem „nalezenec“ se kryl obvykle s pojmem „odloženého nemluvněte“, o kterém bylo možno předpokládat, že dosud nebylo zapsáno do rodné matriky. V letech 1945 až 1946 docházelo však k častým nálezům starších dětí, které nebyly schopny sdělit o sobě bližší údaje a o kterých chyběla jakákoliv data. Tyto děti byly často přijímány do pěstounské péče a mnohdy i za vlastní. I v těchto případech je nutno vždy nejprve řešit otázku určení jména a příjmení těchto dětí a zapsat je do matriky, aby pak pro ně mohly být vyhotoveny potřebné osobní doklady, zejména rodný list.“*⁵⁴

⁵⁴ KNAPP, K. – VAŇKOVÁ, Z., *Komentář k zákonu o matrikách a k zákonu o užívání změny jména a příjmení*, Praha: Orbis, 1956, s. 90.

V matričních knihách psaných po roce 1950 se již neobjevoval údaj o tom, zda dítě pocházelo z lože manželského či nemanželského. Původ dítěte již nebyl důležitým údajem, tím docházelo k zrovnoprávnění nemanželských a manželských dětí.

Dále se nezapisoval údaj, k jaké církvi či náboženské společnosti se rodiče dítěte, tedy i dítě, hlásí. Nové zákony se vztahovaly k určení otcovství. *„Otcovství lze uznat jen se souhlasem matky, je-li na živu. Souhlasu matky není třeba, je-li zcela zbavena svéprávnosti anebo je-li opatření jejího souhlasu spojeno s těžce překonatelnou překážkou. Uznání otcovství se děje prohlášením před soudem nebo před orgánem pověřeným vést matriky. Otcovství lze uznat i k dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato.“*⁵⁵ Tato právní úprava se objevuje i v současném zákonu o rodině. A jak již bylo uvedeno, od roku 1950 už neplatí zákon, který určoval, že nemanželské dítě bude mít vždy rodné příjmení matky, i kdyby matka měla již jiné příjmení. Před rokem 1950 bylo možno provést tzv. legitimaci dítěte. Ta se prováděla před dvěma svědky. Matka s mužem, který chtěl provést legitimaci k jejímu dítěti, musela uzavřít sňatek, jinak legitimace dítěte nemohla být učiněna. Po tomto aktu mohlo být dítěti zapsáno společné příjmení rodičů. Zápis z lože nemanželského byl přeškrtnut v matriční knize a dále byl zápis doplněn o to, že byla provedena legitimace ke zde zapsanému dítěti s vyznačeným datem provedené legitimace. Před 01.01.1950 byl dále užíván institut dání jména. Manžel matky dítěte dal své příjmení, které nesla i matka. Zápis v matriční knize zůstal nezměněn, jen bylo doplněno, že dítě převzalo příjmení po muži jeho matky.

Od 01.01.1950 byla legitimace zrušena a neměla již vliv na státní občanství dítěte, jak tomu bylo před rokem 1950. Pokud bylo dítě legitimováno, získalo nejen příjmení otce, ale i jeho státní občanství. Nemanželské dítě narozené po roce 1950 neslo příjmení matky, které užívala v době jeho narození. I nesezdání rodiče mohli zvolit příjmení pro své dítě po otci dítěte.

⁵⁵ Zákon č. 265/1949 Sb., ve znění pozdějších předpisů, *o právu rodinném*, § 44

Tím končí pojednání o změnách v matrice narození po roce 1950. I když po roce 1950 došlo k velkým změnám v matriční agendě, stále je vidět, že vycházela a navazovala na předchozí matriční praxi.

3.5 Matrika manželství a její proměna ve vztahu k obligatornímu civilnímu sňatku

Od 01.01.1950 prodělávala forma, kterou se uzavíralo manželství, radikální změnu. Zákon o právu rodinném z roku 1950 určoval, kde mohlo být manželství uzavřeno. Pokud bylo uzavřeno na jiném místě, než stanovily zákony, pohlíželo se na toto manželství, jakoby nevzniklo. *„Manželství se uzavírá souhlasným prohlášením muže a ženy před místním národním výborem, že spolu vstupují v manželství. Nebude-li toto prohlášení snoubenců učiněno před místním národním výborem, manželství nevznikne.“*⁵⁶ Toto je dále zdůvodněno v důvodové zprávě k § 1 výše uvedeného zákona. *„Lidově demokratický stát přikládá manželství neobyčejně velký význam, a proto osnova stanoví, že manželství vzniká jen tehdy, bylo-li uzavřeno před místním národním výborem. Osnova zavádí obligatorní civilní sňatek. Má-li totiž stát převzít plnou a ústavou zaručenou ochranu životního svazku muže a ženy, kterým je jako základu rodiny svěřena obnova společnosti, je třeba, aby měl vliv na úpravu manželství již od jeho vzniku. Společná funkce manželství též vyžaduje, aby toto životní společenství bylo uzavíráno před místním národním výborem, jinak manželství nevznikne.“*⁵⁷ Uzavření manželství před státními úřady jako jediná platná forma uzavření manželství, byla v Československé republice i v České a Slovenské Federativní republice, jedinou formou uzavření právoplatného manželství. Tento stav přetrvával až do roku 1992. Teprve 28.04.1992 byla přijata novela zákona o rodině

⁵⁶ Zákon č. 265/1949 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o právu rodinném, § 1.

⁵⁷ KNAPP, K. – VANĀKOVÁ, Z., *Komentář k zákonu o matrikách a k zákonu o užívání změny jména a příjmení*, Praha: Orbis, 1956.

č.234/1992, kde je stanoveno: „Manželství se uzavírá souhlasným prohlášením muže a ženy před orgánem státu nebo před orgánem církve nebo náboženské společnosti (dále jen "orgán církve"), že spolu vstupují do manželství, a to veřejně a slavnostním způsobem v přítomnosti dvou svědků." Tato novela zákona přinesla občanům možnost uzavírat právoplatné manželství i před orgány státem registrovaných církví a náboženských společností, a to poprvé od roku 1950. Jak je ze zákona o matrikách z roku 1950 patrné, manželství mohlo být uzavřeno pouze před národním výborem.

I v oblasti sňatků civilních přišel zákon o matrikách z roku 2000 se změnou: dnes mohou snoubenci uzavírat manželství na jiném vhodném místě. To podle právní úpravy zákona o matrikách po roce 1950 možné nebylo.

Další odlišností od právních úprav ve věcech manželství před rokem 1950 je, že již nejsou prováděny tzv. vyhlášky. Tyto vyhlášky musely být prováděny i když manželství nebylo uzavřeno církevní formou.⁵⁸ Bylo to opatření, které

⁵⁸ Srov. Zákon 32/1919 Sb., ve znění pozdějších předpisů, kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství. „K platnosti manželství se vyhledávají vyhlášky a slavnostně učiněné přivolení k manželství, a to buď občanské, buď církevní. Vyhlášky, jež jsou oznámením budoucího manželství, obsahuje též jméno a příjmení obou snoubenců, jejich rodiště, stav a bydliště, jakož i připomenutí, aby každý, kdo by věděl o nějaké překážce manželství, ji oznámil. Vyhlášky občanské činí politický úřad okresní a ve městech s vlastním statutem úřad obecní, pověřený politickou správou, na Slovensku matrikář. Místně příslušný jest úřad, v jehož obvodu mají snoubenci řádné bydliště. Má-li každý z nich řádné bydliště v obvodu jiného úřadu, vykonají vyhlášky úřady oba. Vyhlášky je vyvěsiti veřejně na úřední desce oznamovací a k dožádání také na úřední desce v obci, ve které mají snoubenci řádné bydliště. Konají-li se u politického úřadu okresního pravidelné dny úřední, budiž manželství vyhlášeno také ústně o jednom úředním dnu nebo o více takových dnech. Přivolení k manželství lze prohlásiti teprve, když vyhlášky visely na úředních deskách příslušných úřadů politických i obecních aspoň deset dní. Nebydlí-li některý ze snoubenců ve svém bydlišti ještě šest neděl, jest buď s vyhláškami sečkat, až šest neděl se dovrší, nebo musí manželství býti vyhlášeno také v obci, kde onen snoubenec posléze bydlil déle šesti neděl. K platnosti vyhlášek a na ní závislé platnosti manželství stačí, když vyhlášky visely na úředních deskách úřadů uvedených v § 3, a to aspoň pět dní. Nevejdou-li snoubenci v manželství do šesti měsíců od posledního dne vyhlášky, nutno vyhlášku opakovati. Snoubenci mohou žádati za zkrácení lhůty vyhlášek, nebo za jejich úplné prominutí. Zkrátiti lze lhůtu z důležitých důvodů. Vyhlášky lze prominouti, jen když věc je naléhavá anebo jde-li o osoby, o kterých se vůbec za to má, že jsou již manžely. V obou těchto případech musí však strany potvrditi, že jim není povědomá žádná překážka zamýšleného manželství. Nedostatek tohoto potvrzení není na překážku účinnosti prominutí. Zkrátiti lhůtu vyhlášek náleží na politický úřad okresní (obecní), vyhlášky prominouti na politický úřad druhé stolice, a je-li tu blízké nebezpečí smrti, na politický úřad okresní (obecní). Na Slovensku přísluší tato práva županovi. Vyhlášek není třeba, když byla prominuta překážka po uzavření

mělo zabránit uzavření manželství, která by později mohla být prohlášena za neplatná. Po roce 1950 byly vyhlášky ze zákona odstraněny. Byly nahrazeny žádostmi o uzavření manželství, dále pak předložením matričních dokladů a občanských průkazů, popřípadě dokladů o státním občanství.

Do knihy manželství matrikář zapisoval jméno a příjmení snoubenců, den a měsíc jejich narození, státní občanství, stav a povolání snoubenců, dále pak den, měsíc a rok uzavření manželství, jméno a příjmení, den, měsíc, rok, místo narození a povolání rodičů snoubenců, jméno a příjmení, povolání a bydliště svědků, příjmení na němž se snoubenci dohodli, že ho budou užívat, příjmení, o němž se snoubenci, kteří si ponechali svá dosavadní příjmení dohodli, že jej budou užívat děti, které se z manželství narodí, datum zápisu.

Dnes v zápise o uzavření manželství nenajdeme údaje o tom, jaké povolání vykonávají snoubenci, jejich rodiče a svědkové. Nejsou uváděny akademické tituly. V oddacích listech od roku 2002 není uvedeno datum a místo narození rodičů. Dále se do oddacího listu neuvádí jména, povolání a bydliště svědků.

Jak již bylo uvedeno, dle zákona 55/1950 Sb., o užívání a změně jména a příjmení, muselo být snoubencům do matriční knihy manželství a do oddacího listu zapsáno pouze jedno jméno. To platilo i pro rodiče snoubenců a jejich svědky. Další odlišností od právních úprav před rokem 1950 je to, že manželé uzavírají dohodu o příjmení.⁵⁹ Do té doby žena, při uzavření manželství vždy přijímala příjmení muže.

Aby byla přesně stanovena slavnostní forma uzavření manželství, stanovil zákon o matrikách, kdo může být oddávajícím, a kdo musí být přítomen při

manželství, ale přivolení k manželství je přihlásiti znovu. Bude-li šetřeno tohoto předpisu, jest k manželství hledět tak, jako by bylo platně uzavřeno hned od původu. Přivolení k manželství se prohlašuje před přednostou politického úřadu okresního (obecního) nebo jeho zástupcem (na Slovensku před matrikářem), u přítomnosti dvou svědků a přísězného zapisovatele. Příslušný jest úřad, který vyhlásil manželství. Před úřadem místně nepřislušným lze přivolení prohlásiti jen ke zmocnění úřadu místně příslušného.“ § 1 – 7.

⁵⁹ Srov. Zákon č. 265/1949 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o právu rodinném „ Snoubenci mohou při uzavírání manželství před oddávajícím orgánem souhlasně prohlásit, že nadále bude příjmení jednoho z nich jejich příjmením společným. Ponechají-li si snoubenci svá příjmení dosavadní, prohlásí při uzavření manželství, které z jejich příjmení bude příjmením dětí z tohoto manželství.“ § 17

uzavírání manželství a také, kde na národním výboru bude manželství uzavíráno. Manželství se tedy uzavíralo před předsedou národního výboru nebo k tomu pověřeným zaměstnancem národního výboru. Muselo být uzavřeno formou veřejnou a místnost k tomu určená musela být k tomuto účelu přizpůsobena. Jak má být obřadní síň zařízena, stanovil výnos ministerstva vnitřní ze dne 09.12.1949 o prozatímní úpravě sňatkových síní.

Dalším výnosem ministerstva vnitřní ze dne 10. prosince 1949 byl stanoven průběh sňatkového obřadu. Tímto výnosem byly stanoveny jednotlivé kroky během obřadu a zároveň byli oddávající upozorněni na skutečnost, že nový občanský sňatek nedostává jen novou formu, ale i nový obsah. Proto bylo doporučováno, aby u obřadu byly přítomny i složky Národní fronty či jiných spolků. To proto, aby byl nový obsah občanského sňatku náležitě vyzvednut.⁶⁰

Uzavření manželství již nepředcházely žádné ohlášky, ale musela být sepsána žádost o uzavření manželství. „ *O uzavření manželství musí písemně žádat oba snoubenci. K žádosti jest připojiti tyto doklady buď v prvopise, nebo v soudně (notářsky) ověřeném opise: rodný list, průkaz o státním občanství, průkaz o bydlišti a rodinném stavu (svobodný, ovdovělý, rozloučený, rozvedený)*

⁶⁰ Srov. Výnos ministerstva vnitřní ze dne 10.12.1949 zn. 275/27-6/12-1949-I/5, poř. č. 868 sbírky oběžníků pro KNV, o sňatkových obřadech. „*1. Snoubence a hosty, kteří se shromáždí buď v místnosti sousedící s obřadní síní a sloužící jako šatna, nebo na přilehlé chodbě, uvede matrikář za zvuků slavnostního pochodu do obřadní síně. Tam zaujmou snoubenci místo před stolem oddávajícího, za nimi budou svědci a dále na místech pro hosty zaujmou místa ostatní hosté. 2. Ještě za zvuků hudby vejde do místnosti oddávající, dojde ke stolu na podiu, vyjme ze schránky svůj odznak a zavěsí si jej kolem krku. (Odznaky pro předsedy místních národních výborů pověřených vedením matrik zašle ministerstvo vnitřní prostřednictvím okresních národních výborů postupně tak, jak budou zhotoveny.) 3. Nato hudba skončí, matrikář představí snoubence oddávajícímu a zvolna a zřetelně mu podle obsahu sňatkového protokolu oznámí, že snoubenci si nejsou vědomi okolností, které by jim bránily v uzavření manželství, že znají vzájemně svůj zdravotní stav, a dále jejich dohodu o příjmení, které ponese oni i jejich děti. 4. Nato oddávající promluví ke snoubencům. 5. Po skončení proslovu dotáže se oddávající každého snoubence zvlášť, zda hodlá vstoupit v manželství s druhým snoubencem. Nato odpoví snoubenci: ano. 6. Obráží takto souhlas od obou snoubenců, prohlásí oddávající sňatek za pravoplatně uzavřený a požádá manžele, aby si vzájemně vyměnili snubní prsteny. 7. Jakmile je sňatek prohlášen za uzavřený a manželé si vzájemně vyměnili snubní prsteny, požádá je oddávající, aby před ním podepsali sňatkový protokol. 8. Po podepsání sňatkového protokolu (manžel nebo manželka podepíše jej ještě svým jménem za svobodna), zazní opět hudba a oddávající blahopřeje manželům. Pak sejme svůj odznak a tím svoji úřední funkci ukončí. Teprve nyní přistoupí k manželům svědci, příbuzní a hosté, aby jim blahopřáli. Hudba hraje až do odchodu všech z obřadní místnosti.*

vydaný místním národním výborem příslušným podle bydliště, je-li některý ze snoubenců ovdovělý, úmrtní list zemřelého manžela nebo soudní rozhodnutí o prohlášení za mrtva nebo důkazu smrti, soudní rozhodnutí o rozvodu (o rozluce do 31. prosince 1949) opatřené doložkou právní moci, je-li jeden ze snoubenců rozveden (do 31. prosince 1949 rozloučen). Kromě dokladů uvedených v předchozím odstavci je nutno k žádosti připojiti: a) jde-li o osobu nezletilou povolení příslušného soudu k uzavření manželství, b) jde-li o osobu vojenskou nebo příslušníka Sboru národní bezpečnosti povolení podle příslušných předpisů, jde-li o cizince vysvědčení o způsobilosti k uzavření manželství nebo doklad, že jeho předložení bylo prominuto, povolení okresního národního výboru k uzavření manželství snoubencům v přímém pokolení sešvagřeným. Doklady uvedené v odstavci 1 mohou býti nahrazeny občanským průkazem nebo čestným prohlášením. Místní národní výbor může, jsou-li pro to vážné důvody, upustiti od předložení některých nebo všech dokladů, uvedených v odstavci 1.⁶¹ Všechny doklady, které byly předloženy, byly zaznamenávány. Bylo také nezbytné ověřit státní občanství osob. Pokud uzavíral sňatek cizinec, musel mít k tomu povolení ministerstva vnitra, jinak by byl sňatek neplatný. Matriční výpisy, které byly vydány před 01.01.1950 byly platné. Odlišná situace, týkající se platnosti dokladů vydaných před rokem 1950, byla na území Čech a na území Slovenska. Na Slovensku byly od roku 1895 matriční agendou pověřeny státní orgány. „Lze tedy přijímat matriční výpisy těchto církví a náboženských společností vydané do 31.12. 1949.

V zemích českých to byly:

Církev římskokatolická

Církev československá

Církev českobratrská evangelická

Církev pravoslavná

Církev starokatolická

⁶¹ Vyhláška č. 1225 Ú.l., Ministerstva vnitra ze dne 29. prosince 1949, kterou se vydávají bližší předpisy k zákonu o matrikách, § 52.

Církev řeckokatolická

Jednota bratrská (nikoliv Českobratrské jednoty)

Náboženská společnost židovská

Spojené německé církve evangelického augsburského a helvetského vyznání (u této církve pouze výpisy vydané do 4. května 1945, neboť podle zákona ze dne 6. května 1948. č. 131 Sb., o likvidaci právních poměrů německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku německá evangelická církev zanikla dnem 4. května 1945 a její matriky přešly do správy okresních národních výborů)

Evangelická církev augsburského vyznání ve východním Slezsku.

Pokud se týče církve pravoslavné, nelze přijímat matriční výpisy vydané po 23. únoru 1926 duchovními správci Savatijem a Červinkou, poněvadž tito byli tímto dnem zbaveni jurisdikace. Rovněž nelze přijímat výpisy vydané biskupem Sergějem, poněvadž nebyl jurisdikací nikdy pověřen.

Na Slovensku (pokud se týkají případů do 31.09.1895):

Církev římskokatolická

Církev řeckokatolická

Církev armenskokatolická

Církev řeckovýchodní nesjednocená (pravoslavné)

Církev kalvínská

Církve evangelické augsburského vyznání

Unitáři

Náboženská společnost židovská

Baptisté

Církev československá

Osoby narozené na Slovensku před 1. říjnem 1895 mohou tedy předložit křestní listy, vystavené farními úřady do 31. prosince 1945.⁶²

⁶² KNAPP, K. – VAŇKOVÁ, Z., *Komentář k zákonu o matrikách a k zákonu o užívání změny jména a příjmení*, Praha: Orbis, 1956 s. 97-98.

Do manželství nemohla vstoupit vdaná žena či ženatý muž. Zde byl v padesátých letech největší problém, aby matrikáři mylně nezaměňovali pojem rozvod a rozluka. Termín rozluka se již po 01.01.1950 v československém právu nevyskytuje. Aby mohla do manželství vstoupit osoba, jejíž manželství bylo rozloučeno před 01.01.1950, musela být rozvedena znovu a to z toho důvodu, že před 01.01.1950 manželství bylo zrušeno pouze právoplatnou rozlukou. To znamená podle zákona 320/1919, kterým se měnilo ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské o rozluce a překážkách manželství, že manželství mohlo být rozloučeno, pokud již před tím bylo rozvedeno. Podle obecného zákoníku občanského z roku 1811 mohlo být manželství dočasně rozvedeno nebo mohla být provedena úplná rozluka. U katolíků manželství zaniklo jen ve dvou případech - a to pokud jeden z manželů zemřel, či byl prohlášen za mrtvého.

Do manželství nesměly vstoupit osoby v příbuzenském vztahu. V příbuzenském vztahu - linie přímé to byli rodiče a děti, dále prarodiče a vnuci. Pak byly známy linie pobočné. V. II. stupni linie pobočné to byli sourozenci. Ve III. stupni linie pobočné se jednalo o příbuzenský vztah strýc-neteř, teta – synovec. IV. stupněm linie pobočné se týkal sestřenic a bratranců. Další linií je tzv. příbuzenský poměr švagrovství. To je v I. stupni poměr mezi tchánem a snachou, tchýní a zetěm, nevlastní matkou či otcem a nevlastními dětmi. Ve II. stupni linie švagrovství je to manžel se sourozenci druhého manžela.

Současná právní úprava zákona o rodině v § 12 říká : „*Manželství nemůže být uzavřeno mezi předky a potomky a mezi sourozenci; totéž platí o příbuzenství založeném osvojením, pokud osvojení trvá. Neplatnost manželství vysloví soud i bez návrhu.*“⁶³ Zde vidíme, že osoby v druhém stupni příbuzenství ve III. linii pobočné a osoby ve IV. stupni linie pobočné uzavřít manželství mohou. Dále pak osoby v linii švagrovství uzavřít sňatek mezi sebou mohou.

⁶³ Zákon č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o rodině, § 12.

To však nebylo možné podle platných právních předpisů po roce. Pouze na povolení národního výboru se mohlo promíjet příbuzenství mezi sešvagřenými. Jinak platila ustanovení, která byla již uvedena.

Manželství, které bylo uzavřeno v cizině československými státními občany a nebylo uzavřeno na zastupitelských úřadech, ale církevní formou, bylo v Československé republice neplatné. Pohlíželo se na něj, jako by nevzniklo. Až novela zákona z roku 1992 tyto sňatky prohlásila za právoplatné.⁶⁴ Do roku 1992 se na československé státní občany, kteří uzavřeli sňatek v cizině církevní formou, i když byl tento sňatek uzavřen podle platných právních předpisů země, kde se uzavíral se pohlíželo, jako by nikdy nevzniklo. To znamená, že občan, který takový sňatek uzavřel, byl dle právních předpisů Československé socialistické republiky svobodný, a tak na něj bylo pohlíženo.

Ze závažných příčin mohlo být manželství uzavřeno zástupcem. To umožňuje i současná právní úprava. Takové manželství se zapisovalo do matriční knihy manželství u matričního úřadu, v jehož správním obvodu k uzavření manželství došlo s poznámkou, že bylo uzavřeno zástupcem.

Co všechno je možné zjistit ze zápisu o uzavření manželství, který byl sepsán od 01.01.1950. *„Ve sloupci 1 se zapisuje pořadové číslo, ve sloupci 2 den, měsíc, rok a místo uzavření manželství. Ve sloupci 3 se zapisuje jméno, příjmení, den, měsíc, rok a místo narození, povolání, bydliště snoubenců a jejich rodičů, stav a státní občanství snoubenců. Ve sloupci 4 se zapisuje jméno, příjmení, povolání a bydliště svědků. Ve sloupci 5 (záznamy a změny před podpisem) se zapisuje dohoda snoubenců o příjmení, jež budou užívat, a dohoda o příjmení dětí, které se z manželství narodí, ponechají-li si snoubenci svá dosavadní příjmení. Ve sloupci 5 (dodatečné záznamy a změny) se zapisují změny zapsaných skutečností a záznamy týkající se zejména trvání manželství (úmrtí, rozhodnutí*

⁶⁴ Srov. Zákon č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o rodině „Manželství uzavřená občany České a Slovenské Federativní Republiky v období od 1. ledna 1950 do nabytí účinnosti tohoto zákona církevní formou v zahraničí podle práva platného v místě uzavření manželství, jsou platná podle československého práva.“ § 5.

soudu o rozvodu, o neplatnosti manželství, prohlášení za mrtva nebo o důkazu smrti).“⁶⁵

Zákon o matrikách z roku 1950 v sobě ještě nezahrnoval zákon o jménu a příjmení. To byla samostatná právní úprava zákona č. 50/1950 užívání a změně jména a příjmení, který byl platný od 03.06.1950 až do roku 2001. Tento zákon musel reagovat na změny, které nastaly na začátku roku 1950 přijetím zákona o matrikách. Problematika jména a příjmení byla již uvedena v kapitolách, které se zabývají matriční agendou narození a uzavření manželství. Nejdůležitější změny si zde však ještě připomeneme. Jelikož matriční knihy byly do roku 1949 psány církevními hodnostáři a nebyla žádná právní úprava, která by omezovala podobu křestních jmen či jejich počet, stanovil zákon o užívání a změně jména a příjmení a dále pak prováděcí vyhláška tohoto zákona, že občan může užívat pouze jedno jméno. Dále nastala změna u užívání příjmení po uzavření manželství. To vše již bylo v této práci uvedeno. Před rokem 1950 mohla žena i po uzavření manželství užívat své dosavadní příjmení pouze byla – li umělkyní. Jinak musela po uzavření manželství nést příjmení svého manžela.⁶⁶

⁶⁵ Vyhláška č. 1225/1949 Ú.1., Ministerstva vnitra, *o jménu a příjmení*, § 56.

⁶⁶ Srov. Zákon č. 55/1950 Sb. Ve znění pozdějších předpisů, *o užívání a změně jména a příjmení*. „Ženy, které uzavřely manželství před 1. lednem 1950, mohou užívat vedle příjmení, jehož nabyly při uzavření manželství, nebo místo tohoto příjmení svého příjmení, jež měly před uzavřením manželství, jsou-li pod takovým příjmením ve veřejnosti známy. Tato výjimka platí však jen pro ženy, které oznámí do šesti měsíců po vyhlášení tohoto zákona okresnímu národnímu výboru svého bydliště, kterého nebo kterých příjmení a v jakém pořadí chtějí napříště v úředním styku užívat“ § 5. Vyhláška č. 479/1950 Ú.1., *kteřou se vydávají bližší předpisy k zákonu o užívání a změně jména a příjmení*. „Občanu, jehož jméno nebo příjmení českého původu jest zapsáno v matrice cizího státu pravopisně nesprávně, může okresní úřad na žádost povolit užívání jména a příjmení ve shodě s pravidly českého jazyka. K žádosti se připojí rodný a po případě oddací list a doklad o státním občanství. Je-li zapsáno v matrice více jmen, platí v úředním styku zásadně jméno uvedené na prvním místě. Je-li však některé z těchto jmen označeno v matrice jako hlavní, platí v úředním styku jméno takto označené. Na žádost osoby, jež z více svých jmen v matrice zapsaných užívá jiné jméno, než které je podle odstavce 1 jejím jménem hlavním, a je pod oním jménem obecně známa, označí se v matrice toto jméno za hlavní. Pověřený obecní úřad může povolit na žádost zejména změnu jména nebo příjmení hanlivého, výstředního, směšného, cizojazyčného anebo změnu příjmení ženy rozvedené nebo rozloučené před 1. lednem 1950 na její dřívější příjmení. Případným obnovením manželského společenství zůstává povolená změna příjmení nedotčena“. § 3,5,6.

Tímto lze ukončit výčet všech výrazných změn, které nastaly platností nových zákonů v roce 1950. Kdybychom srovnali současný platný zákon o matrikách, jménu a příjmení se zákonem, který platil od 01.01.1950, zjistili bychom, že současný zákon na předchozí navazuje. Postupem času došlo ke změnám na základě vývoje společnosti a našeho postavení vůči okolním státům. Současná právní úprava se zabývala odlišnými problémy než právní úprava z roku 1950. Proto se v současné platné právní normě už neseťkáme s podrobným vysvětlením ohlášení narození, jelikož tyto matriční události se dnes, až na některé výjimky, dějí ve zdravotnických zařízeních, které jsou povinny oznámit tyto události příslušným matričním úřadům. V otázce příjmení není v současné době aktuálním problémem, zda se žena bude jmenovat výhradně po svém manželovi, nebo zda si může ponechat i své rodné příjmení. Dnešním problémem je to, že ženy nechtějí užívat svá příjmení v souladu s pravidly české mluvnice. Stále častěji dochází k tomu, že nevěsta chce po uzavření manželství užívat jméno v podobě nepřechýlené, tj. bez koncovky –ová/ -á.

S trochou nadsázky je možné říct, že nejen umění, je reflexí na dobu, ve které vzniká, ale i právní normy a právní předpisy vypovídají mnoho o době a o potřebách společnosti, ve které vznikly.

3.6 Matrika úmrtí

Do knihy úmrtí se podle zákona o matrikách ze 07.12.1949 zapisovalo jméno a příjmení zemřelého, jeho povolání, stav, bydliště, den, měsíc a místo narození, hodina, den, měsíc, rok a místo úmrtí, jméno a příjmení manžela zemřelého, rodičů zemřelého, příčina úmrtí, datum a místo pohřbení. Úmrtí se do matriční knihy zapisovalo na základě listu o prohlídce mrtvého. Tyto listy o prohlídce mrtvého se na území Čech objevují na počátku 19. století. *„Od počátku 19. století jsou uschovány ohledací listy mrtvol. Většinou nejsou sice demograficky nějak zvlášť cenné, ale při zdravotnických šetřeních mají přece jen*

*svůj význam. Bývají u nich přiloženy tzv. tajné diagnózy, protokoly o sebevraždách a zavražděných a také při zkoumání epidemií.*⁶⁷

V roce 1953 stanovila směrnice ministerstva zdravotnictví, že všechna úmrtí se budou zapisovat na základě listu o prohlídce mrtvého neboli ohledacího listu. I když, jak již bylo uvedeno, se tyto listy objevují již na počátku 19. století, úmrtí byla velice často pouze oznamována a ohledací formuláře nebyly připojeny.

Úmrtí se po roce 1950 oznamovalo vždy do druhého dne. Povinnost oznámit tuto skutečnost měla zletilá osoba žijící s osobou zemřelou ve společné domácnosti nebo ten, v jehož bytě osoba zemřela. A dále lékař, který byl k úmrtí přivolán. Jestliže osoba zemřela v nemocnici, porodnici či jiných veřejných ústavech, neohlašovalo se úmrtí ústně, ale písemně.

V případě nalezení mrtvoly musela být tato skutečnost oznámena do 12 hodin od nálezu. Při podezření z trestného činu se taková skutečnost ohlašovala ihned. Od roku 1953 byla matriční agenda v případě úmrtí poněkud zjednodušena. Všechny potřebné údaje byly zapsány na listu o prohlídce mrtvého. Tento list vyplňoval lékař, který učinil ohledání mrtvého. Když byla ve sporných či nejasných případech nařízena pitva, byl o tom učiněn zápis do listu o prohlídce mrtvého a následně do matriční knihy. Před rokem 1953 existovaly formuláře, které nesly pojmenování „Léčebný a ohledací list“.

Kopie listu o prohlídce mrtvého byla pak dána vypravovateli pohřbu. Na opisu muselo být vždy potvrzení, že daná skutečnost byla hlášena k zapsání, a že je zapsána v matriční knize. Bez tohoto potvrzení nemohl být zemřelý pohřben. *„Mrtvola musí být pohřbena zpravidla do 96 hodin, ne však před uplynutím 48 hodin od úmrtí. Byla-li provedena pitva, může být mrtvola pohřbena ihned po pitvě: jde-li o soudní pitvu nařízenou prokurátorem, může být mrtvola pohřbena jen s jeho souhlasem. Výjimečně může být upuštěno od pohřbu, jestliže mrtvoly má být trvale použito k vědeckým nebo vyučovacím účelům. Takto lze použít osoby, které s tím projeví písemně souhlas, jejichž totožnost nelze zjistit anebo které*

⁶⁷) VOJTÍŠKOVÁ, M. *Farní archívy a historicko-demografické bádání*, Historická demografie, roč. 4, s. 41.

*zemřely v zařízeních preventivní a léčebné péče nebo zaopatřovací péče, a o které se do 96 hodin od úmrtí nikdo nepřihlásil. Před pohřbem nebo určením mrtvoly k vědeckým účelům musí být prokázáno, že byla vykonávána její prohlídka, po případě též pitva, a že bylo výkonnému orgánu místního národního výboru, pověřenému vedením matrik, podáno hlášení o úmrtí“.*⁶⁸

K zapsání úmrtí byl příslušný matriční úřad v jehož správním obvodu k úmrtí došlo.⁶⁹ Pokud došlo k nalezení mrtvoly na hranicích správního obvodu, zapisovala se matriční událost do matriční knihy toho úřadu, kterému tato skutečnost byla jako prvnímu oznámena. Nařízením ministra vnitra o pohřebnictví byl zrušen původní zákon o matrikách ve věci matriční agendy úmrtí. Ten se pak musel přizpůsobit výše uvedenému zákonu. Změny nastaly v oznamovací povinnosti, nově byla stanovena působnost osob, jež byly oprávněny provést prohlídku zemřelého a které vyplňovaly listy o prohlídce mrtvého.

Dále zákon o matrikách č. 268 Sb., ze dne 7.12.1949 stanovil, jak postupovat v případě matriční události mrtvě narozeného dítěte, a jak tuto matriční událost zapsat do matriční knihy. I tato problematika byla dále doplněna výnosy ministerstva zdravotnictví z roku 1952 o ukončení těhotenství, úmrtí dětí po porodu a úmrtí matek. K této problematice byly vydány přesné instrukce. V dřívější matriční praxi se často stávalo, že děti, které žily ještě několik okamžiků po porodu, byly do matričních knih narození zapisovány jako děti mrtvě narozené. *„List mrtvě narozeného dítěte je nutno nápadně označit, aby nedošlo k záměně dítěte živě narozeného a po narození zemřelého. Mrtvě narozené dítě je mrtvý plod, který při porodu vážil víc než 1000 g., měřil více než 35 cm a těhotenství trvalo alespoň 28 týdnů.“*⁷⁰ Děti mrtvě narozené se zapisovaly

⁶⁸ Nařízení ministra zdravotnictví č. 8 Sb., ze dne 15. 02.1955, § 8

⁶⁹ Srov. Vyhláška č. 1255 Ú.l. Ministerstva vnitra ze dne 29.12 1949, *kterou se vydávají bližší předpisy k zákonu o matrikách. „K zápisu úmrtí je příslušný místní národní výbor pověřený vedením matrik, v jehož obvodu osoba zemřela, nebo byla nalezena mrtvola, nezjistí-li se, kde úmrtí nastalo. Zemře-li osoba v dopravním prostředku, řídí se příslušnost místního národního výboru místem, kde došlo k vyložení osoby zemřelé z dopravního prostředku“.* § 58

⁷⁰ KNAPP, K. – VAŇKOVÁ, Z., *Komentář k zákonu o matrikách a k zákonu o užívání změny jména a příjmení*, Praha: Orbis, 1956, s. 97-98.

pouze do matriční knihy narození. Tam byla zapsána i skutečnost, že se jedná o mrtvě narozené dítě. Pokud se narodilo dítěte, které ještě po porodu prokazovalo známky života, muselo se jeho narození zapsat do matriky narození a jeho úmrtí na základě listu o prohlídce mrtvého se též zapsalo do matriční knihy úmrtí.

Zápis do matriční knihy úmrtí v případě nalezené mrtvoly či osoby nezjištěné totožnosti se prováděl do matriční knihy matričního úřadu, v jehož správním obvodu k úmrtí došlo. Dále pak muselo být takové úmrtí zapsáno do roku, kdy k němu došlo, ne kdy mrtvola byla nalezena. Nejprve muselo být provedeno šetření, aby byla zjištěna totožnost zemřelého. Pokud se jeho totožnost nepodařilo zjistit, bylo zapsáno úmrtí do příslušného roku, kdy k úmrtí došlo. V tomto případě se v matriční knize vyplňovala kolonka záznamy a změny před podpisem, kde bylo uvedeno, že se jedná o zápis osoby nezjištěné totožnosti. Zde byly zapisovány všechny věci, které měl mrtvý u sebe nebo zvláštní tělesné znaky. Uvádělo se vše, co by mohlo vést k pozdější identifikaci této osoby. Zjistilo-li se později, že osoba zemřela v jiném správním obvodu, než byla nalezena, zápis v matriční knize úmrtí byl zrušen a vše bylo oznámeno příslušnému matričnímu úřadu. V původním zápisu byla doplněna poznámka, v které matriční knize byl zápis nově proveden.

U nalezení mrtvého novorozence bylo pro matriční zápis důležité, aby lékař určil, zda bylo dítě mrtvě narozeno, nebo zda po porodu ještě žilo. Pokud lékař potvrdil, že novorozeně před smrtí žilo, bylo zapsáno jeho narození do knihy narození a do knihy úmrtí byl pak zápis proveden obdobně, jako u osoby nezjištěné totožnosti, pokud se totožnost mrtvě nalezeného dítěte nepodařila prokázat.

Za nalezení mrtvoly se považovalo také nalezení pohřbené mrtvoly či neznámých osob zemřelých za osvobozovacích bojů. Byly to převážně partyzáni, příslušníci revolučních jednotek, spojeneckých i nepřátelských armád, jejichž úmrtí a pohřbení nebylo hlášeno k zápisu do matričních knih a jejichž totožnost nebyla známa. Zápis vypadá přibližně takto: *Datu nalezení mrtvého, příčina úmrtí – usmrcen 7. ranami z vojenských pušek, vojín RA. Neznámý ruský vojín „ Vlasovec“ příslušník RA. Vyšší postavy asi 180 cm, úzkých ramen, vlasů*

světých. Obličej, oči, nos, po zastřelení k nepoznání, bez vousů. Ostatních dat nelze zjistit.

Úmrtí státních občanů Československé republiky v cizině se zapisovala do Zvláštní matriky Brno. Zápisy do matriky Brno - střed byly prováděny od roku 1950 a pokračují do dnešní doby. O současné právní úpravě zápisů matričních událostí našich státních občanů v cizině již bylo pojednáno. V roce 1950 vznikla Zvláštní matrika a byly stanoveny předpisy, kterými se řídila. Zápisy do Zvláštní matriky byly prováděny buďto z úřední povinnosti na základě mezinárodních smluv či na základě výpovědi věrohodných svědků. Zvláštní matrika není a nikdy nebyla vedena podle ročníků matričních událostí, ale podle ročníků, kdy matriční událost byla Zvláštní matrice Brno oznámena. Osoba, jíž se zápis týkal, musela být v době zápisu českým státním občanem. Nebylo a stále není nutné, aby českým státním občanem byla i v době matriční události. Do Zvláštní matriky Brno se zapisovaly i matriční události vzniklé před 01.01.1950, t. zn. před účinností zákona č. 268/1949 Sb., o matrikách. K problematice Zvláštní matriky a zápisu úmrtí do ní je ještě třeba připomenout jeden dokument. Tímto dokumentem je „Vídeňská úmluva o konzulárních stycích“, která byla Českou a Slovenskou Federativní republikou podepsána v New Yorku dne 31. března 1964. V platnost pro Českou a Slovenskou Federativní republiku vstoupila dne 12. dubna 1968. Podle této úmluvy mají státy, které k ní přistoupily, povinnost oznamovat úmrtí státních příslušníků jiného státu na jejich území domovskému státu těchto osob.⁷¹

Kapitolou o matriční události úmrtí a o jejím zápisu do matriční knihy úmrtí uzavíráme období, kdy matriční agenda přešla do pravomoci státních orgánů. Dále se budeme zabývat vývojem matriční agendy, která byla vedena církvemi na území Čech a Československé republiky a také matriční agendou římskokatolické církve.

⁷¹ Srov. Vídeňská úmluva o konzulárních stycích, *Informování v případech smrti, poručnictví nebo opatrovnictví, ztroskotání a leteckých nehod* „ Příslušné orgány přijímajícího státu, mají-li k dispozici potřebné informace jsou povinny: a) v případě smrti státního příslušníka vysílajícího státu informovat bez prodlení konzulární úřad, v jehož obvodě smrt nastala“. článek 37.

Z následujících kapitol je zřejmé, že do matriční agendy již v 18. století zasahovaly orgány státní moci. Matriční knih a agenda spojená s jejich vedením byla do konce roku 1949 vedena církevními hodnostáři.

Již v 18. století byly matriky prohlášeny za veřejné listiny, bylo vydáno několik dekretů, které předepisovaly, jak zajišťovat kompletní matriční agendu.

Počátek matriční agendy má však mnohem hlubší kořeny. První, kdo vyslovil požadavek vést registry pokřtěných a registry sňatků, byla římskokatolická církev. Nejstarší zmínku o požadavku vést evidence uzavření manželství a pokřtěných uvádí již lateránský koncil roku 1137. Zásadní pro vznik evidence však byla nařízení koncilu tridentského z roku 1563. Tento koncil stanovil, že povinností farářů a duchovních správců farností je vést evidenci křtů a sňatků.

4 Matriční knihy a matriční agenda římskokatolické církve

4.1 Matriky římskokatolické církve po roce 1950

Od roku 1950 byla církvím a náboženským společenstvem státem registrovaným odňata jejich odvěká povinnost vedení matričních knih. Stalo se tak podle zákona, který nabyl platnost od 01.01.1950, zákona č. 268/1949Sb., o matrikách.

Význam matriční agendy, která přešla do rukou státu se změnil. Církevní matriky byly evidencí pokřtěných. Od roku 1950 byla vedena evidence narozených. Občané již nedostávali křestní, ale jen rodné listy. Ve starších matričních knihách, vedených před rokem 1950, nalezneme datum křtu i narození. Dítě bylo do matriční knihy pokřtěných zapisováno až poté, co bylo pokřtěno. Pokud dítě bylo přineseno ke křtu jako roční, bylo pro duchovního a pro zápis do příslušného matričního svazku rozhodující datum křtu. Dítě tedy nebylo zapsáno do matriční knihy, která byla vedena v roce jeho narození. To se změnilo po roce 1950. Již nebylo rozhodující datum křtu, ale datum narození. Ke změně došlo i u matrik zemřelých. Zápis zemřelé osoby do matriční knihy byl zapisován podle data úmrtí, ne podle data pohřbu.

Předání matričních knih státním institucím bylo ošetřeno výnosem ministerstva vnitra ze dne 23.12.1949. Úschova, správa matrik vedených podle dosavadních předpisů, dále pak výnosem ministerstva vnitra z roku 1952. Matriční knihy a jejich druhopisy, které byly uchovávány na farních úřadech a v archivech jednotlivých biskupství, byly předány národním výborům, které vytvořily územní celky, nad nimiž vykonávaly svou správu. Starší matriční knihy byly předávány do státních archivů. Podmínkou pro převzetí matričních knih bylo, aby národní výbory vytvořily vhodné zázemí pro matriční knihy. Národní výbory mohly matriční evidenci převzít pouze v případě, že byly schopny zabezpečit tyto materiály před jakýmkoliv poškozením. Nejstarší matriky tzv. "mrtvé

matriky“převzaly krajské archivy, neboť tyto matriky by již v matričních obvodech neměly žádný praktický význam.

Matriční knihy se uchovávají v matričních obvodech, a to proto, aby do nich mohly být zapisovány dodatečné záznamy, a aby z nich mohla být vydávána potvrzení. Matrika narození se uchovává 100 let, matrika manželství a úmrtí 75 let, poté se matriční knihy v rámci skartačního řízení předávají do státních oblastních archivů. Teprve až do matričních knih, které jsou uchovávány v archivech mohou badatelé nahlížet. Do matričních knih, které byly uchovávány u národních výborů, bylo možno nahlížet jen v zákonem stanovených případech. V zákoně o matrikách, jenž platí v současné době, je uvedeno, že nahlížet do matričních knih mohou duchovní církve jež tuto knihu vedla před rokem 1950. Právní úprava z roku 1949 toto ustanovení neuvádí. „*Místní národní výbor vydá úřední výpis z matriky, jakož povolí v přítomnosti svého orgánu nahlédnout do matriky, požádá-li o to osoba, již se zápis týká, nebo jež osvědčí odůvodněný zájem*“.⁷² Prováděcí vyhláška ministerstva vnitra pak dále stanovila „*Matrikář vydá výpis z matriky a povolí za přítomnosti úřední osoby nahlédnouti do matrik a činit výpisy tomu, kdo o to požádá a prokáže, že jde o zápis, jenž se týká jeho nebo členů jeho rodiny, popřípadě jiné osoby, jež jej k tomu zmocnila, pro úřední šetření. Opatření podkladů jež slouží vědeckým nebo literárním účelům. O vydání výpisu z matriky lze žádati písemně nebo ústně. Pro úřední potřebu se vydá výpis z matriky úřadům, orgánům veřejné správy nebo soudům, vyžádají-li si jej*“.⁷³

Právní úprava vedení matriční agendy po roce 1950 tedy přímo neříkala, že do matričních knih mohou nahlížet duchovní, kteří tyto matriky před rokem 1950 vedli. Záleželo nejvíce na osobách, které vykonávaly matriční agendu, zda nechaly duchovní do matričních knih nahlédnout.

Církevní matriční knihy, které vedla římskokatolická církev po roce 1950 podléhaly právu kanonickému, to znamená kodexu kanonického práva z roku

⁷² Zákon č. 268/1949 Sb., ve znění pozdějších předpisů, *o matrikách*, § 9.

⁷³ Srov. Vyhláška č. 1255 Ú.l. Ministerstva vnitra ze dne 29.12 1949, *kteřou se vydávají bližší předpisy k zákonu o matrikách*, § 35.

1917, kánon 450 a 470, současné době podle kodexu kanonického práva z roku 1983. Kodex kanonického práva z roku 1917 stanovil následující: „*At' má farář farní knihy tj. knihu pokřtěných, biřmovaných, oddaných a zemřelých. At' se také podle svých sil snaží mít knihu o stavu duší. A všechny tyto knihy at' popisuje a pečlivě uchovává způsobem od církve schválený nebo předepsaným od vlastního ordináře. V knize pokřtěných at' se poznamená biřmování a manželství (tajné manželství – např. manželství na smrtelné posteli), nebo podjáhenské svěcení. V knize pokřtěných at' se také poznamená, zda pokřtěný přijal biřmování, uzavřel manželství, nebo přijal podjáhenské svěcen, nebo složil slavný řeholní slib, a tyto poznámky at' se vždycky uvedou na dokladu o přijetí křtu. A na konci každého roku at' pošle farář ověřenou kopii farních knih biskupské kurii, s výjimkou knih o stavu duší.*“⁷⁴ Tato ustanovení pro vedení matriční agendy církve římskokatolické byla platná až do roku 1983, kdy vstoupil v platnost nový kodex kanonického práva.

Vedení matrik bylo státem stanoveno již patentem Josefa II. z 20.02.1784. Farářům byla uložena povinnost vést pro každý druh matriční agendy zvláštní knihu, byly předepsány formuláře pro každou matriční událost. Katoličtí faráři vedli matriční knihy i pro jinověrce až do roku 1849. Židé měli později povinnost vést vlastní matriky. Evangelické církve mohly vést vlastní matriční knihy až po roce 1849. Toto povolení přináší výnos ministerstva vnitra ze dne 30.01.1849, č. 107, o prozatímních opatřeních, pokud jde o poměry nekatolíků. Dohled nad vedením matriční agendy byl svěřen jednotlivým biskupům a krajským úřadům.

Velmi důležitým dokumentem v matriční praxi římskokatolické církve je dekret papeže Pia X, který se nazývá dle jeho počátečních slov „*Ne temere*“ – aby se nejednalo nerozvázně. Tento dekret se zabývá problematikou oznamovací povinnosti při uzavření manželství. Vnáší své důsledky i do vedení matričních knih. Tento dekret stanovil, že manželství a biřmování musí být zapsáno do křestní matriky. V knize manželství se pak vyskytuje poznámka „*Ne temere*“

⁷⁴ Kodex kanonického práva z roku 1917, kánon 450 a 470, podle překladu pátera Kulhánka

ohlášeno farním úřadům..., k zápisu..., dne.... Tento předpis bránil tomu, aby byla uzavírána neplatná manželství, která by odporovala předpisům římskokatolické církve.

Jak již bylo uvedeno, po předání matričních knih národním výborům nebyla zákonná povinnost úředních osob nechat nehlédnout duchovní do matričních knih, nutno zároveň poznamenat, že v žádném případě nebylo možno, aby duchovní činili do těchto knih dodatečné zápisy týkající se uzavření církevního manželství. Zde nastával problém u občanů, kteří se rozhodli uzavřít církevní sňatek v cizině, který byl dle cizozemského práva platný. V Československé socialistické republice byl však takový sňatek neplatný. Tito občané však potřebovali výpis z křestní matriky, aby mohly tento sňatek v cizině uzavřít. Získat takový výpis nebývalo jednoduché.

Od roku 1950 každý farní úřad vedl vlastní evidenci pokřtěných, soupisy církevních sňatků, biřmovaných. Dále pak byly vedeny soupisy církevních sňatků osob pokřtěných před rokem 1950. Tuto knihu vedli duchovní proto, aby dodržovali nařízení dekretu papeže Pia X „Ne temere“ a aby nedocházelo k uzavření neplatných manželství z pohledu kanonického práva. Duchovní římskokatolické církve vedli také evidenci osob, jež konvertovaly k jinému náboženství a knihy přijetí prvního svatého přijímání. Každé biskupství dále vedlo knihu jáhenského a kněžského svěcení a knihu zemřelých.

Další předpisy římskokatolické církve, jež mají vliv na vedení církevních matrik, jsou instrukce Biskupských konzistoří. Ty vydává archivář biskupství, který dále uchovává opisy matričních knih.

Na českobudějovickém biskupství se dochovala instrukce z roku 1971 sepsána páterem Josefem Šlechtou, biskupským archivářem, a páterem Miroslavem Trdlou, kancléřem biskupství. Celý text instrukce ze dne 15.09.1971 zní: *„Od 01.01.1950 si vedou státní úřady své matriční knihy. Církevní matriky slouží jen vnitřní potřebě církve. Proto vedeme jen ty, které opravdu potřebujeme pro duchovní správu a zapisujeme jen nejn nutnější údaje. Každá farnost má tyto knihy: I. Matriku církevně oddaných a její opis, II. Matriku pokřtěných a její opis, III. Matriku biřmovaných, IV. Matriku církevně pohřbených, V. Knihu církevních*

sňatků pro sňatky pokřtěných před rokem 1950, VI. Knihu změn náboženství, VII. Knihu těch, kteří ve farnosti přijali I. sv. přijímání. Na knihy V. až VII. stačí – hlavně v menších farnostech sešit s tvrdými deskami.

K těmto knihám nejprve tyto všeobecné poznámky:

Základem zápisu jsou úřední doklady státní a výpověď těch, jichž zápis se zapisuje, popř. svědků.

Každý úkon se запиše co nejdříve, a to aspoň základní data, nespolehejme na paměť.

Jeden zápis od druhého oddělujeme vodorovnou čarou. U zápisu v křestních matrikách ponechte pod zápisem dostatek volného místa pro další zápisy.

Matriky se píše zásadně jen perem, a to dokumentním inkoustem (viz. § 17 vyhlášky MV č. 182/1959 Ú.l.). Opisy lze psát i psacím strojem, a to dokumentační páskou. V žádném případě nepište žádné doklady modrou strojovou páskou, která bledne v nejkratší době.

V matrikách není třeba žádného podpisu kromě podpisu kněze u každého zápisu. Proto v případě, že matriky píše někde kancelářská síla, musí je vždy kněz, který křtil, oddával či pohřbíval, sám podepsat. Základní datum zápisu (tj. matriky křestní křest, oddaných církevní sňatek) se píše tak, že se uvede měsíc slovy, ostatní data se píše čitelně a jasně číslicemi, a to kvůli čitelnosti jen arabskými.

Místo bydliště u každého zápisu uveďte co nejpřesněji. U místa narození v zápise křestním a oddacím je vhodné u méně známých míst uvést okres nebo farnost. Kromě hlášení církevního sňatku do místa křtu snoubence se jiná hlášení neposílají. Pokud kněz ví o převozu zemřelého k pohřbu, sdělí též případné zaopatření. Matriky se pod stránkami ani na konci roku zvláště nepopisují. O opisech viz v další části.

V knize záznamů církevních sňatků se zapisují sňatky pokřtěných před rokem 1950. Pokřtění po roce 1950 mají už místo pro tento zápis ve své křestní matrice.

V knize prvních sv. přijímání se každý rok zapisují ti, kteří ve farnosti přijali poprvé sv. přijímání. Rok se zapisuje vždy na začátku přes celou stránku a dále se uvádí jméno, datum a místo narození, křtu, první sv. přijímání.

U těch, kteří nebyli pokřtěni ve farnosti, vyžaduje duchovní správce důsledně křestní doklad dříve, než je připustí k I. sv. přijímání.

K jednotlivým knihám:

Matriky pokřtěných obsahují křestní jméno a příjmení křtěnce, data narození a křtu, kdo křtil, jméno a příjmení kmotrů. Údaje o rodičích obsahují jméno a příjmení, bydliště, datum narození, náboženství, jména rodičů. Poslední odstavec v matriční knize pokřtěných je ponechán na poznámky, těmi jsou údaje o uzavření církevního manželství.

Poznámky: Křest se zapisuje jen ve farnosti, kde byl udělen, nikam se nehlásí.

Při zápisu jména pokřtěného je třeba, aby první jméno vždy souhlasilo s rodným listem. Nevnučujme lidem další křestní jména. Nemá-li dítě patrona mezi světci, ať v životě usiluje o to, být prvním světcem toho jména!

V poznámce se uvede datum sňatku. Nejsou-li rodiče oddáni církevně, tedy jen sňatek občanský s poznámkou : oddáni občansky v (uvést místo občanského sňatku).

Pokud je to technicky a časově možné, vydejte hned po křtu nebo co nejdříve potvrzení o křtu, a to hlavně těm, kteří ve farnosti nebydlí.

Při opisování matrik pokřtěných se v opise vynechají jména kmotrů a prarodičů dítěte.

Matriky církevně oddaných. Do knihy se uvádí datum a místo církevního sňatku, jméno oddávajícího, datum a místo občanského sňatku, svědkové, jejich jméno příjmení a bydliště. Dále pak údaje o snoubencích. Jméno a příjmení. Datum a místo narození. Bydliště a farnost, do které snoubenec náleží. Stav a vyznání. Jména a příjmení rodičů, rodné příjmení matky.

Poznámky: zápis se zapisuje jen v místě církevního sňatku.

To, co není uvedeno ve vzorové zápise a je potřeba vědět, zapisujeme jen do snubního protokolu.

Kromě podpisu kněze není třeba v zápisu žádný podpis. Svědkové a novomanželé se podepisují do protokolu, po případě na jiné doklady nutné k protokolu.

Pokud by u rodičů v zápise bylo jméno matky nesnadno převeditelné do jiných pádů, lze jej psát i v 1. pádě, ačkoliv je to proti duchu jazyka. (např. Marie, roz. Jechů – místo česky správně Jechová).

Zápis o odeslání „Ne temere“ je jen ve snubním protokolu. Ikonvalidace a sanace manželství se zapisují do matriky církevně oddaných, a to s postupným číslem.

Při vyhotovení opisu matriky oddaných se vynechají jména svědků a v zápise snoubenců se píše jen jména a příjmení, bydliště, datum a místo narození a náboženství.

Matriky biřmovaných. V zápisu se uvádí jméno a příjmení, datum narození, datum a místo pokřtění biřmovance. Kmotr, jeho jméno a příjmení a biřmovací jméno biřmovaného. Dále údaje o duchovním, jež svátost udělil.

Poznámky: Datum biřmování se uvede vždy před prvním zápisem hromadného biřmování většími písmeny přes celou linku. V případě, že se jedná o zápis jednoho případu, napíše se datum ke jménu tohoto, kdo svátost udělil.

Pare této matriky se nepíše.

Píšete-li matriku do větší knihy, pak za jménem biřmovance napište jméno biřmovací a pak kmotra. Jméno udělovatele svátosti lze psát i přes všechny zápisy na stránce kolmo. Do matriky biřmovaných запиšte i biřmovance mimo farnost biřmování, pokud se narodili před 01.01.1950.

Matriky pohřbených obsahují, jméno a příjmení zemřelého, popřípadě rodné příjmení, zaměstnání, bydliště a osobní stav. Data úmrtí a pohřbu, jméno toho, kdo pohřbíval. Dále údaje o zaopatření a příčinu smrti.

Poznámky : Pohřeb se zapisuje jen tam, kde se konal.

Zaměstnání se píše, pokud je známo, nepíše se „důchodce“.

U nezletilých dětí zapíšeme i rodiče.

U nemoci uvedeme jen základní smrtelnou chorobu.

Pohřeb se nikam nehlásí.

Pare pohřbených se nepíše.

Při používání starých vzorů se zápisy píší, jak předtištěno, s vynecháním údajů, které zde nejsou uvedeny.

Dodatky: Matriky a opisy matrik pokřtěných a církevně oddaných i ostatní knihy zde uvedené reviduje vikář při vikariátní visitaci a poznamená, jsou-li vedeny v pořádku. V případě zjištění nedostatků je uvede ve visitačním protokolu a dohodne s duchovním správcem lhůtu, do které budou matriky uvedeny do pořádku. Tam, kde jsou paria vždy řádně odváděna, může bez zápisu do visitačního protokolu posečkat z praktických důvodů na jejich sepsání až na konec roku.

Matriční paria za běžný rok odešlou farní úřady vždy vikariátním sekretářům do konce března (anebo ve zdůvodněných případech se schválením vikáře do konce dubna). Vikariátní sekretář je odvede na biskupskou konzistoř do konce června. Prosíme, aby vždy zkontroloval, zdali skutečně odvádí kompletní paria, jak mu bylo označeno v průvodním dopise na 1. listině každého pare. V případě, že toho roku není žádný případ, zašle farní úřad na listě kancelářského papíru formátu A4 sdělení negativní, a to pro každý farní úřad samostatně.

Na úvodní straně každého pare se cituje hlavní matrika takto. Tento opis matriky pokřtěných, církevně oddaných, zemřelých, jméno farnosti, číslo matriční knihy, počáteční a konečné číslo strany, pořadová čísla zápisů, ročník ve kterém byla kniha vedena, počet zápisů. Dále je první strana opatřena kulatým razítkem a podpisem duchovního správce. Stránky parií se číslují od čísla jedna dále, ne podle matriky.

Křestní zápis adoptovaných nemluvnat. Když adoptivní rodiče přinesou ke křtu nemluvně, nemohou někdy k zápisu do křestní matriky předložit jeho rodný list. Mají pouze v legitimaci poznačeno datum narození dítěte a jméno dítěte s adoptivním příjmením. Soud rozhodne o adopci teprve po roce. Se soudním rozhodnutím dostanou rodiče rodný list dítěte, kde je dítě zapsáno, jako by bylo jejich vlastním dítětem.

Při křtu takového dítěte poznačí duchovní správce do matriky číslo zápisu, datum narození dítěte, datum a místo křtu, jméno křtícího, křestní jméno dítěte,

podpis kmotrů. (Zde je vhodný skutečný podpis, ne toliko jméno.) Příjmení dítěte nezapiše, ani rubriky rodičů nevyplňuje. O udělení křtu sepíše protokol, který opatří pořadovým číslem matričního zápisu. V protokole se zapiše: Datum křtu, křestní jméno dítěte, úplný rodný zápis adoptivních rodičů. Protokol se uloží ve farním archivu. Duchovní správce vyzve rodiče anebo kmotry, aby přinesli k doplnění zápisu rodný list dítěte, jakmile jej od soudu obdrží. Teprve potom duchovní správce doplní matriční zápis podle předloženého rodného listu. V rubrice „ poznámka „ se může uvést: „ adoptované dítě“. Jména přirozených rodičů musí zůstat utajena. Odevzdá-li duchovní správce opis matriky k revizi ještě před doplněním takového zápisu, musí k opisu matriky přiložit i opis protokolu křtu dítěte. Oznamte občas farníkům, aby vždy přinesli i na faru případné doklady o změně jména, nebo případně o jiných změnách v rodné matrice. Časté bývá např. osvojení dítěte. Je třeba, aby byl v tomto směru každý náš zápis řádně doplněn a opis zaslán do archivu biskupské konsistoře.“⁷⁵

Podle sdělení pana pátera Václava Kulhánka, kancléř Biskupství českobudějovického, výše citovaná instrukce číslo 1213/71 je platná i dnes. Je zde však jedna úprava, která se dotýká matričních parií, tedy matričních druhopisů. Zde jsou uváděna jména kmotrů a prarodičů dítěte v druhopisech matričních knih pokřtěných. Toto opatření slouží k tomu, aby v případě ztráty či poškození originálu knihy pokřtěných bylo možno knihu znova opsat, a to s úplnými údaji. Také uvádění jmen prarodičů je důležité. Pokud by prarodiče nebyli uvedeni, mohlo by dojít k záměně osoby. Dále i zápis s osobními údaji kmotrů je pro církevní matriční knihy nezbytný, neboť kmotři na základě kanonického práva mají povinnosti vůči pokřtěným a je tedy potřebné, aby pokřtěná osoba znala jména svých kmotrů a v případě potřeby se na ně mohla obrátit s prosbou o pomoc či radu. V opisech matričních knih církevně oddaných se v současnosti na rozdíl od výše citované instrukce uvádějí jména rodičů a svědků.

⁷⁵ ŠLECHTA, J. – TRDLA, M. *Instrukce o vedení církevních matrik č.j. 1213/71 ze dne 15.09.1971*

Pare knih církevně pohřbených se pořizuje. I tento údaj je pro církevní agendu důležitý, mimo jiné i proto, že v matrice zemřelých, která je vedena státními institucemi, se údaj o tom, kde je osoba pohřbena, již neuvádí.

Opisy se pořizují ve fotokopiích. Jsou uchovávány v archivech příslušných biskupství, kam jsou každoročně odváděny. Co do četnosti zápisů týká se nejméně zápisů do matričních knih církevně pohřbených. Opisy matričních knih jsou seřazeny dle jednotlivých farností a také podle jednotlivých ročníků. Uchovávány jsou i doklady, které byly vystaveny k jednotlivým matričním událostem. Jsou to protokoly o křtu, o uzavření manželství, dispenze a další doklady, na jejichž základě byl matriční zápis pořízen.

Biskupství českobudějovické uchovává starší doklady ve Státním oblastním archivu Třeboň. Nahlížet do těchto fondů je povoleno pouze osobám, které prokáží, za jakým účelem chtějí do těchto fondů nahlédnout, a to jen na základě povolení, které vydává archivář biskupství.

Uchovávání archiválií a funkci archiváře ošetřuje v současné době platný kodex kanonického práva. Zde je stanoveno, že v každé kurii musí být zřízen diecézní archiv, který musí být zabezpečen tak, aby materiály v něm uložené nebyly zničeny či zneužity neoprávněnou osobou. Podmínky pro nahlížení do těchto archivů jsou stanoveny diecézním biskupem. ⁷⁶Kromě toho má každá diecézní kurie svůj tajný archiv, od něhož má klíče pouze biskup a kancléř. Archiv musí být velmi pečlivě zabezpečen proti vniknutí nepovolaných osob. V případě matriční agendy se do takového archivu ukládají pouze doklady o uzavření tajného manželství. „Tajně uzavřené manželství se zaznamenává pouze ve zvláštní knize uchované v tajném archivu kurie.“⁷⁷

Kodex kanonického práva dále stanoví povinnost vést matriční knihy. Každá diecéze se pak řídí podrobnějšími instrukcemi, které vydává archivář a kancléř. Podoba matričních knih tedy není určena jen kodexem kanonického

⁷⁶.) Srov. CIC - *Kodex kanonického práva*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6. /*Codex iuris canonici*/ .Kán. 486 – 491.

⁷⁷.) CIC - *Kodex kanonického práva*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6, /*Codex iuris canonici*/ Kán. 1133

práva. „Každá farnost má farní matriky, totiž knihu pokřtěných, oddaných a zemřelých a nadto ještě další knihy podle předpisů biskupské konference nebo diecézního biskupa, farář dbá, aby byly řádně vedeny a pečlivě uchovávány. Do knihy pokřtěných se zapisuje také biřmování a skutečnosti týkající se kanonického osobního stavu křesťanů, jako jsou manželství, při zachování kánonu 1133 osvojení, přijetí svátosti svěcení, doživotní sliby v řeholní společnosti a změny obřadu. Tyto záznamy se vždy uvádějí v listině o přijetí křtu. Každá farnost má vlastní razítko (pečeť), osvědčení o kanonickém stavu křesťanů, jakož i akta, která mohou mít právní povahu, podepisuje sám farář nebo jeho zmocněnec a opatří je razítkem farnosti.“⁷⁸

Kodexem kanonického práva je částečně určena forma zápisu. Kniha pokřtěných musí obsahovat jméno a příjmení pokřtěného, jméno udělovatele křtu, jména a příjmení rodičů, kmotrů. Dále pak jména svědků, jsou-li při křtu přítomni. Zápis také musí obsahovat datum a místo udělení křtu. U křtěnců, kteří se narodili neprovdané matce, může udělovatel křtu zapsat jméno otce, pokud je zapsán v rodném listu dítěte, nebo pokud učiní prohlášení před farářem a dvěma svědky. U dětí osvojených by měli být v matriční knize zapsáni osvojitelé. Zda budou zapsána i jména přirozených rodičů, závisí na zákonech země, kde je křest udělen. Práví rodiče osvojence se do matriční knihy zapíší jen tehdy když jsou zapsáni též ve veřejných listinách. Pokud tomu tak není, nebude je duchovní zapisovat ani do matriční knihy pokřtěných. Křest, který byl udělen v ohrožení života či z jiných důvodů bez přítomnosti faráře, musí být bezprostředně oznámen faráři a zapsán do příslušné matriční knihy.⁷⁹

⁷⁸ CIC - Kodex kanonického práva. /Codex iuris canonici/ Praha: Zvon,1994. ISBN 80-7113-082-6,, Kán. 535.

⁷⁹ CIC - Kodex kanonického práva. /Codex iuris canonici/ „Farář místa, v němž se křest uděluje, je povinen pečlivě a bez průtahů zaznamenat do knihy pokřtěných jména pokřtěných, udělovatele, rodičů, kmotrů, případně svědků, místo a den narození a místo a den udělení křtu. Jde-li o dítě neprovdané matky, jestliže je veřejně známé její mateřství nebo jestliže sama o to požádala buď písemně, nebo před dvěma svědky, zapíše se rovněž jméno otce, jestliže se jeho otcovství prokáže nějakou veřejnou listinou nebo jeho prohlášením před farářem a dvěma svědky, v státních případech se zapíše pokřtěný bez uvedení jména otce nebo rodičů. Jedná-li se o osvojené dítě, zapíší se jména osvojitelů a také, alespoň pokud se tak děje v občanských záznamech dané země,

Každá farnost uchovává matriční knihu oddaných. Z této matriční knihy se může na žádost snoubenců vydávat výpis. Jak již bylo uvedeno, od roku 1992 je možné, aby dle občanského práva snoubenci uzavírali právoplatný sňatek církevní formou. Oddací list však nevystavuje oddávající duchovní, ale příslušný státní matriční úřad na rozdíl od křtu, kde je křestní list vystaven na základě matričního zápisu do matriční knihy pokřtěných. Manželství uzavřená církevní formou před duchovními římskokatolické církve jsou zapsána nejen ve farních matrikách, ale i v matrikách státních. Zapisuje je matriční úřad, v jehož správním obvodu se nalézá farnost, ve které bylo manželství uzavřeno. Protokol o uzavření manželství farář odevzdává matričnímu úřadu, který jej pak s dalšími listinami zašle příslušnému krajskému archivu. Ostatní listiny, které jsou církevního charakteru a jsou nezbytné k tomu, aby mohli snoubenci přijmout svátost manželství, uchovávají příslušné farní úřady. Uzavření manželství se oznamuje do místa křtu snoubenců. Někdy bývá ve starších knihách v poznámce zapsáno, do jakého místa bylo oznámení „Ne temere“ zasláno. Dále se do knihy oddaných zaznamenávají skutečnosti a změny, které během manželství nastaly: těmi mohou být např. rozluka manželství, prohlášení manželství za neplatné, ale také zplnění manželství.

Každá farnost zapisuje do knihy oddaných sňatky, které byly uzavřeny v jejím správním obvodu. Úřední záznam matričních úřadů totiž neobsahuje údaje, které jsou nezbytné pro potřeby římskokatolické církve. I když tedy zápisy existují i ve státní evidenci, je pro církevní evidenci důležité, aby tyto zápisy vedla.

Do knihy oddaných se zapisují jména a příjmení, popřípadě rodná příjmení manželů, jméno oddávajícího, jména svědků a místo a datum uzavření manželství.

jména přirozených rodičů podle § 1a 2, při dodržení předpisů biskupské konference. Jestliže křest neudělil farář, ani mu nebyl přítomen, je udělovatel křtu, ať to byl kdokoliv, povinen oznámit udělení křtu faráři farnosti, v níž byl křest udělen, aby křest zapsal podle kán. 877 § 1.“ Praha: Zvon,1994. ISBN 80-7113-082-6 ,Kán. 877 .

Kromě toho jsou citovány i ostatní listiny, které byly nezbytné k tomu, aby bylo uzavřeno platné církevní manželství.⁸⁰

Poslední matriční knihou, která bude obsažena v této kapitole, je matriční kniha zemřelých. Ostatní matriční knihy vedené římskokatolickou církví nejsou předmětem této práce. Všechny matriční knihy, které jednotlivé farnosti vedou, již byly připomenuty. Jelikož právě knihy pokřtěných, oddaných a zemřelých byly církvi v roce 1950 odebrány a jejich kontinuita přerušena, práce se zde zabývá pouze těmito knihami.

Kodex kanonického práva předepisuje, „ *po vykonání pohřbu se provede zápis do knihy zemřelých podle norem partikulárního práva.*“⁸¹ To znamená, že záleží na předpisech jednotlivých diecézí, jak se má tento zápis provádět. Instrukce Biskupství českobudějovického jsou výše uvedeny.

Státní evidence zemřelých je vedena od roku 1950 matričními úřady. Podle zákona platného od roku 2000 se již do matriční knihy neuvádí datum a místo pohřbu. Tyto údaje obsahovaly zápisy v matričních knihách, které byly psány podle zákona 268/1949, dnes už tyto údaje nejsou uváděny. Proto právě záznamy v církevních matričních knihách zemřelých mohou být pro mnohé velice cenné, jelikož dle instrukce vydané Biskupskou konzistoří v Českých Budějovicích dne 15. září 1971, tyto údaje obsahují. Dále se liší od státních matričních knih zemřelých tím, že je v nich uveden i údaj o tom, zda bylo u zemřelého provedeno zaopatření.

Z výše uvedených právních norem římskokatolické církve a partikulárních přepisů je zřejmé, že evidence, která je vedena římskokatolickou církví po roce 1950, má pro potřeby církve nepostradatelný význam. Není sice, tak jako evidence státní, evidencí všech občanů, kteří se narodili, uzavřeli manželství či zemřeli na území České republiky, ale zaznamenává údaje nezbytné pro

⁸⁰ Srov. CIC - *Kodex kanonického práva. /Codex iuris canonici/*, Praha: Zvon, 1994. ISBN 807113-082-6, Kán. 1116, 1121-1123.

⁸¹ CIC - *Kodex kanonického práva. /Codex iuris canonici/*, Praha: Zvon, 1994. ISBN 807113-082-6, Kán. 1182.

římskokatolickou církev. Nemůžeme ji nazvat evidencí obyvatel, ale je možno ji nazývat evidencí křesťanů na území České republiky.

Matriční agenda církve římskokatolické po roce 1950 se vrací svým zaměřením ke svým prvotním kořenům - slouží pouze církevním účelům. Právě pro tento účel byla potřeba vést matriční knihy zdůrazněna již tridentským koncilem, který zavedl povinnost vést knihy pokřtěných a oddaných a to na svém 24. zasedání v roce 1563. Byla spojena s dekretem o sňatkové reformě, který se nazývá „Tametsi“ (zatímco), podle prvního slova, jímž začíná. Byl vyhlášen 11. listopadu 1563 a skládá se z dvanácti kánonů.⁸² Dekret „Tametsi“ se zabýval problematikou uzavírání manželství a vyhlásil, že před uzavřením manželství musí být tato skutečnost třikrát vyhlášena. Uváděl také, že sňatek bude uzavírán v přítomnosti faráře a dvou či tří svědků. Takto uzavřený sňatek mohl být zapsán do knihy oddaných a byl považován za sňatek právoplatně uzavřený. Tímto předpisem se zabránilo uzavírání tzv. tajných manželství. Na taková tajná manželství bylo pohlíženo jako by nevznikla. To mělo následky i pro děti narozené z takového manželství, na něž bylo pohlíženo jako na děti nemanželské.⁸³ V otázce vedení matrik pokřtěných potvrdil koncil nutnost vést evidenci kmotrů.

Další význačnou úpravou v matričním zápisu bylo vyhlášení Římského rituálu roku 1614, na jehož základě byla zavedena povinnost vést i matriky zemřelých.

I dnes je jedním z hlavních úkolů církevní evidence oddaných, zabránit vzniku takových manželství, která by nebyla dle kanonického práva platná. K tomu též napomáhá dekret papeže Pia X „Ne temere“. Ten zavádí v řeči dnešní právní terminologie tzv. oznamovací povinnost, díky které je vyloučeno, aby došlo k opakovanému uzavírání církevního manželství na různých místech jednou osobou. Matriční knihy pokřtěných mají svůj praktický význam právě proto, že se

⁸² Srov. Bologne, J.C., *Svatby – dějiny svatebních obřadů na západě*, Praha 1997, s. 171 – 173.

⁸³ Srov. Kröss, A, *Kaiser Ferdinand I. und seine Reformationsvorschläge auf dem Konzil von Trident*, *Zeitschrift für Katholische Theologie* roč.27, 1903, s. 455 – 490

do nich zaznamenávají skutečnosti, ke kterým v životě pokřtěné osoby dochází a které mění její osobní stav.

V kapitolách, které se zabývají matrikou, jako státní evidencí bylo v této práci uvedeno, že matriční agenda je úzce spjata s rodinným právem. Je však potřebné zde ještě poukázat na souvislosti mezi současným rodinným právem a dekretem tridentského koncilu „O sňatkové reformě“. Tridentský koncil položil pevné základy pro církevní formu uzavření manželství i pro současné rodinné právo ve věcech manželství, převážně s ohledem na formu, jakou je dodnes manželství uzavíráno.⁸⁴

⁸⁴ Srov. JEDIN, H. *Malé dějiny koncilů*, Praha 1990

5 Přehled církví, náboženských společností, civilních a vojenských úřadů, které vedly matriční knihy před rokem 1950

5.1 *Důsledek reformace a protireformace v matriční agendě*

Matriční knihy byly vedeny i dalšími církvemi, než byla církev římskokatolická. Kromě toho byly vedeny i státními institucemi. Po dekretu císaře Ferdinanda II., kterým byli ze země vykázáni všichni nekatoličtí kněží, byla matriční agenda pouze v rukou římskokatolické církve. I přesto se paradoxně jako nejstarší matriční knihy na našem území nedochovaly právě knihy římskokatolické církve, ale matriční knihy evangelické.

Po patentu Ferdinanda II. bylo jediným povoleným vyznáním katolické. Obnovené zřízení zemské platilo pro Čechy od roku 1627 a pro Moravu od roku 1628. Nejstarší matriky na Českém území jsou matriky protestantské. Musíme si zde uvědomit, že jednotlivé církve si vedly evidenci osob, jež k této církvi a jejímu vyznání patřily. Tyto knihy sloužily pro vnitřní potřebu církve. Matriční knihy, které sloužily jako evidence osob pro státní účely a nad kterými měl dohled stát jako nad svou evidencí, byly prvotně pouze matriční knihy církve římskokatolické.

Později stát uznal i další církve, které byly oprávněny vést matriky a činit z nich výpisy, které měly průkaznost veřejné listiny. Když se tedy uvádí, že matriční knihy byly do určité doby vedeny pouze římskokatolickou církví, je tím myšlena matriční evidence, která byla i evidencí státní, a ze které mohly být činěny výpisy, které byly též veřejnými listinami.

5.2 *Matriční knihy evangelické církve*

Josefem II. vydal roku 1781 toleranční patent, na jehož základě bylo tolerováno evangelické náboženství, a to augšpurské - luteránské, helvetské –

kalvínské, dále pak protestantské a řeckokatolické vyznání. Zprvu těmto církvím nebylo povoleno vést matriční knihy, které by měly průkaznost veřejných listin, takže veškerou matriční agendu i pro věřící těchto církví vedli římskokatoličtí faráři. Evangelické církve vedly matriční knihy pouze pro své vlastní účely. Oprávnění vést obligatorní veřejné matriky získaly tyto církve až roku 1829. Duplikáty těchto matričních knih však byly i nadále ve správě katolických farářů. Teprve od roku 1849 měly matriční knihy vedené evangelickými duchovními stejnou průkazní moc, jako knihy vedené katolickými faráři. Tehdy bylo kněžím nekatolických států uznaných církví přiznáno právo vydávat ze svých matričních knih právoplatné listiny opatřené podpisem evangelických duchovních s průkazností veřejné listiny.⁸⁵ Označení nekatolík bylo definováno jako evangelík augsburské nebo helvetské konfese. Evangelické církve Čech, Moravy a Slezska se sjednotily po roce 1918 v Českobratrskou církev evangelickou. Německá církev evangelická a evangelíci augsburského vyznání na území Čech a Slezska se však nesjednotili. Církev německá evangelická zanikla na území Čech, Moravy a Slezska 04.05.1945, a to podle zákona 131/1945 Sb., o likvidaci právních poměrů německé evangelické církve v Čechách na Moravě a ve Slezsku.

5.3 Matriční knihy řeckovýchodní církve

V Čechách byly také vedeny matriky církví řeckovýchodní. Tato církve stejně jako ostatní církve vedla matriční knihy pro svou vnitřní potřebu již před patentem Josefa II. Josefinským patentem byly tyto knihy podřízeny státnímu dozoru.⁸⁶

⁸⁵ Srov. VESELÝ, F. X., *Všeobecný slovník právní, Příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených, se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní země koruny české*, Praha: F. Topiče 1897. s. 331 – 332. KNAPP, K. – VAŇKOVÁ, Z., *Komentář k zákonu o matrikách a k zákonu o užívání změny jména a příjmení* Praha: Orbis – , 1956, s. 5., Ministerské rozhodnutí č. 107, dne 30.01. 1849.

⁸⁶) VESELÝ, F. X. *Všeobecný slovník právní, Příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených, se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní země koruny české*, Praha: Nakladatelství F. Topiče 1897, s. 332.

5.4 Matriční knihy starokatolíků

Matriční knihy starokatolíků byly vedeny až po roce 1874. Tímto rokem byla tato církev zákonem zřízena. Zároveň bylo rozhodnuto, že vedení evidence pokřtěných, oddaných a zemřelých je duchovním správcům církve starokatolické dovoleno.⁸⁷ Roku 1877 bylo dále stanoveno: „*Rejstříky tyto dlužno vésti ve dvou exemplářích. Dozor nad vedením jejich přísluší politickému úřadu okresnímu, jenž častěji má se o správném jejich vedení přesvědčit a o odstranění vad se postarati. V polovici měsíce ledna každého roku má se pak jeden z těchto exemplářů tomuto úřadu k uschování předložit. Každé narození a úmrtí členů starokatolické církve, které se vyskytne v obvodu starokatolické náboženské obce, budiž ihned ohlášeno přímo duchovnímu správci jejímu za účelem zápisu v dotčených rejstřících, vyskytne-li se případ takový mimo obvod starokatolické obce náboženské, budiž oznámeno politickému úřadu okresnímu, v jehož okresu se vyskytl. Oznámení tato má se státi zpravidla osobně od osoby k tomu zavázané do osmi dnů. Při narození dlužno udati křestní jméno dítěte, při úmrtí pak předložen budiž lístek o ohledání mrtvoly.*“⁸⁸

Dále vedla matriční knihy evangelická církev bratrská, pro tuto církev platily stejné předpisy jako pro starokatolíky.⁸⁹

5.5 Matriky židovské

Matriční knihy náboženských židovských obcí byly vedeny též až do roku 1949 stejně jako matriční knihy státem registrovaných církví a náboženských společností. Tyto matriční knihy byly od roku 1983 uchovávány ve Státním ústředním archivu v Praze.

⁸⁷ Zákon č. 68. ř.z. ve znění pozdějších předpisů, ze dne 20. května 1874. KNAPP, K. – VAŇKOVÁ, Z., *Komentář k zákonu o matrikách a k zákonu o užívání změny jména a příjmení*, Praha : Orbis, 1956, s. 31.

⁸⁸ Nařízení č. 100 ř.z. , ve znění pozdějších předpisů, ze dne 8. listopadu 1877, „o zřízení a vedení rodných, oddacích a úmrtních matrik pro členy církve starokatolické.

⁸⁹ Nařízení č. 167 ř.z.,ze dne 26.11.1882 , ve znění pozdějších předpisů, o zřízení a vedení matrik pro členy ochranovské církve.

Předchůdce židovských matrik byly knihy obřizek pro chlapce a knihy udělení jména pro dívky. Knihy v nichž je zaznamenáno udělení jména se nedochovaly. Již roku 1784 bylo stanoveno, že budou vedeny i matriční knihy Židů. Dále pak roku 1845 vyšlo nařízení o vedení židovských matrik.⁹⁰ „*Až do roku 1783 se guberniální nařízení týkají jen evidence chlapců. Dne 8. října 1783 vydalo gubernium nařízení pražským židovským starším a zemským deputovaným vést u všech židovských škol řádné knihy narozených, kam budou kantoři jmenovitě zapisovat narození židovské dívky.*“⁹¹ U židovských matrik bylo určeno, co všechno musí zápis obsahovat. I tyto matriky byly rozděleny na tři samostatné evidence, matriku narozených, oddaných a zemřelých.⁹² V židovských matrikách bylo dále stanoveno, že budou vedeny v německém jazyce. Jména židovských obyvatel byla německá a pevně stanovena zákonem. „*Dvorský dekret z 12.11.1787 povolil užívání 110 mužských jmen a 35 ženských jmen.*“⁹³ Dohledem nad vedením židovských matrik byli ustanoveni katoličtí duchovní. V praxi to znamenalo, že z židovských matrik vedených pověřenými matrikáři, mohly být vydávány výpisy, které byly veřejnými listinami. Tyto listiny však spadaly pod kontrolu katolických kněží, jen ti mohli ověřit pravost takovéto listiny. Toto ustanovení bylo zrušeno roku 1868 a nahrazeno novým, podle něhož byly dohledem nad židovskými matrikami stanoveny civilní úřady. Židovští matrikáři měli povinnost vést druhopisy matričních knih a odevzdávat je

⁹⁰ Srov. VESELÝ, F. X. *Všeobecný slovník právní, Příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených, se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní zemí koruny české*, Praha: Nakladatelství F. Topiče 1897. str. 332.

⁹¹ KUKÁNOVÁ, Z. - MATUŠÍKOVÁ L., *Matriky židovských náboženských obcí v Čechách a na Moravě z let 1784 až 1949*, *Paginae Historiae*, Sborník Státního ústředního archivu v Praze 1992 s. 105

⁹² HRADECKÁ, V., *Matriky se vedou přes 500 let*, str. 23 *Veřejná správa* 42, 2000. Též VESELÝ, F. X., *Všeobecný slovník právní, Příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených, se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní zemí koruny české*, Praha: Nakladatelství F. Topiče 1897, s. 332.

⁹³ KUKÁNOVÁ, Z., MATUŠÍKOVÁ L., *Matriky židovských náboženských obcí v Čechách a na Moravě z let 1784 až 1949* *Paginae Historiae*, Sborník Státního ústředního archivu v Praze 1992, s. 106.

příslušným státním úřadům. Státní úřady druhopisy matričních knih uchovávaly a kontrolovaly, zda jsou totožné s originály.

V letech 1938 a 1939 neunikly židovské matriky pozornosti německé okupační moci, která je začala systematicky shromažďovat a využívat. Židovské matriční knihy z jižních a západních Čech byly shromážděny v Liberci. Knihy ze zabraného území severní a jižní Moravy v národním archivu v Praze nejsou, pravděpodobně byly zničeny, a to knihy od roku 1860. Matriky židovské byly vedeny i v Terezíně, jejich převážná část byla však také zničena.

Duplikáty, které se dochovaly a které jsou dnes uloženy ve Státním ústředním archivu byly prohlášeny za prvopisy i když to byly původně opisy matričních knih. Matriční knihy židovských obcí jsou vedeny do roku 1942, poté se v nich již zápisy vyskytují jen velice ojediněle. V některých se setkávám se zápisy provedenými po roce 1945, jsou to převážně zápisy úmrtí.

Židovské matriky mají jednu odlišnost od ostatních matričních knih vedených státem registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi. (V matriční knize se uváděl až do roku 1950 původ dítěte. Když se dítě narodilo svobodné matce, mělo uvedeno jako svůj původ lože nemanželské. Dodatečně mohlo být legitimováno před duchovním správcem a dvěma svědky. To znamenalo, že se muž mohl přihlásit jako otec dítěte. V tomto případě bylo do matriční knihy doplněno, že dítě legitimoval otec a ten byl pak zapsán do příslušné kolonky v matriční knize. Otec však s matkou musel uzavřít sňatek. Záznam o původu dítěte byl pak změněn i v zápisu matriční knihy. Dodatečně byla vyplněna kolonka, že dítě pochází z lože manželského. Pokud proběhlo pouze dání jména dítěti po manželovi matky, nemělo to vliv na jeho původ. Ani osvojení nemělo vliv na původ dítěte.) Židovským občanům bylo dle právních předpisů z roku 1726 nařízeno, že sňatek mohl uzavřít pouze prvorozený syn. Tím klesl počet židovských rodin a zvýšil se počet nemanželských dětí. Židovští matrikáři však tyto děti zapisovali jako děti manželské. Děti nesly jméno po otci, i když to odporovalo právním předpisům té doby.

Náprava tohoto problému v případě židovských matrik byla sjednána až v roce 1848, kdy bylo nařízení, jež omezovalo sňatky židovských obyvatel, zrušeno.⁹⁴

5.6 Matriční agenda na Slovensku

Odlíšná situace byla na Slovensku, kde bylo vedení matrik upraveno jinak než v Čechách. Roku 1894 tam byly zavedeny obligatorní civilní matriky, od 1.10.1895 bylo jejich vedení svěřeno státním matrikářům. To znamená, že matriky vedené církvemi na Slovensku již po roce 1895 neměly povahu veřejných listin.⁹⁵

5.7 Matriky osob bez vyznání

Matriky osob bez vyznání byly vedeny okresními hejtmanstvími a úřady politické správy. Později, po založení Československé republiky okresními správami politickými. Osob bez vyznání bylo velice málo. Do matričních knih osob bez vyznání byly zapisovány, např. matriční události cizích státních příslušníků, kteří žili ve správním území těchto úřadů a nebyli příslušníky žádné církve, která byla v Čechách pověřena vést matriční knihy. V těchto matrikách tedy nacházíme mimo bezvěrců zápisy anglických občanů pracujících v Čechách. Příslušný pro zápis matričních událostí byl ten úřad, v jehož správním obvodu událost nastala⁹⁶.

⁹⁴ Srov. KUKÁNOVÁ, Z. - MATUŠÍKOVÁ L. *Matriky židovských náboženských obcí v Čechách a na Moravě z let 1784 až 1949*, Paginae Historiae, Sborník Státního ústředního archivu v Praze 1992, s. 110-111.

⁹⁵ Srov. KNAPP, K. – VAŇKOVÁ, Z. *Komentář k zákonu o matrikách a k zákonu o užívání změny jména a příjmení*, Praha: Orbis, 1956, s. 5, 29, 97.

⁹⁶ Srov. HRADECKÁ, V. *Matriky se vedou přes 500 let*, Veřejná správa 2000, roč. 42, s. 23. VESELÝ, F. X., *Všeobecný slovník právní, Příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených, se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní zemí koruny české*, Praha: Nakladatelství F. Topiče 1897. s. 333.

5.8 Matriky vojenské

Další matriky, se kterými se můžeme sekat na našem území, jsou matriky vojenské. „Zvláštní kapitolu tvoří vojenské matriky, jejichž počátek spadá do roku 1786. Vedli je vojenští duchovní, známí jako feldkuráti podle jednotlivých pluků. Uloženy jsou ve Vojenském historickém archivu.“⁹⁷ Tato citace je poměrně strohá a proto ji musíme doplnit dalšími fakty. Vojenské matriky vedli a výpisy z nich vydávali vojenští faráři, kuráti a také exponovaní katoličtí a řeckokatoličtí kaplani i evangeličtí duchovní. Tak jako u všech ostatních matričních knih byly vedeny duplikáty. Na konci každého roku byla provedena kontrola, zda duplikáty knih souhlasí s originály a takto zkontrolované knihy byly předány apoštolskému polnímu vikariátu.

V zápisech úmrtí bylo vždy uvedeno, zda osoba zemřela přirozenou smrtí, nebo zda to bylo v boji. Zápisy do vojenského rejstříku úmrtí byly vždy zapisovány v obvodu, kde osoba zemřela. Bydliště osoby nemělo vliv na zápis do úmrtní matriky. Převoz zemřelé osoby k pohřbení do místa jejího bydliště, resp. do míst jejího domovského práva, byl vždy v úmrtní matrice zapsán.⁹⁸

5.9 Matriční knihy vedené po roce 1920

Z mladších matričních knih ještě musíme uvést matriční knihy církve pravoslavné a dále matriční knihy vedené státními úřady za druhé světové války, tzv. Stadesamty.

Matriční knihy církve pravoslavné byly vedeny až od roku 1923, kdy činnost církve pravoslavné byla zastavena. Až po roce 1945 svou činnost tato církve zase obnovila. Pro matriční agendu je důležité, že výpisy vydané po roce 1926 duchovními správci Savatijem a Červinkou nejsou považovány za listiny

⁹⁷ HRADECKÁ, V. *Matriky se vedou přes 500 let*, Veřejná správa 2000, č. 42, s. 23.

⁹⁸ Srov. VESELÝ, F. X. *Všeobecný slovník právní, Příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených, se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní země koruny české* Praha: Nakladatelství F. Topiče 1897. , s. 333-334.

veřejné. Rovněž listiny vydané biskupem Sergějem nemají průkaznost veřejných listin.⁹⁹

Matriční knihy církve československé jsou vedeny od roku 1920. Tyto matriční knihy jsou uloženy u jednotlivých matričních úřadů a jejich druhopisy v archivech krajských úřadů.

U matričních úřadů jsou dále dochovány matriky, které byly vedeny cizí okupační mocí v letech 1939 až 1945. Jejich druhopisy jsou uloženy v archivech krajských úřadů. Do těchto matričních knih byli zapisováni občané, kteří se prohlásili v době okupace za Němce. To znamenalo, že při úředním hlášení uvedli jako svou národnost národnost německou. Tyto matriční knihy však nebývají kompletní, jelikož je němečtí úředníci na konci války odvezli do Německa.

⁹⁹ Srov. KNAPP, K. – VAŇKOVÁ, Z. *Komentář k zákonu o matrikách a k zákonu o užívání změny jména a příjmení*, Praha: Orbis, 1956, s. 97.

6 Vývoj matriční evidence v době osvícenského absolutismu

6.1 Integrace státních požadavků evidence obyvatel do církevní evidence přijatých svátostí

Nejdůležitějším historickým mezníkem pro sjednocení matričních zápisů byl rok 1784. Tohoto roku vydal císař Josef II. nařízení o vedení matričních knih, které obsahovalo i formuláře jednotlivých knih. Také byly stanoveny přesné pokyny, jaké údaje budou v jednotlivých matričních knihách uvedeny. Jiným velice důležitým nařízením, které předcházelo výše uvedený výnos bylo nařízení Marie Terezie, jímž byly prohlášeny matriční knihy za listiny veřejné. Již roku 1770 bylo nařízeno, aby místo do té doby obvyklého větného zápisu byl prováděn zápis do rubrik. V roce 1770 byla zavedena jednotná latinská formule pro zápis do matričních knih. Do té doby byly matriční knihy v Čechách psány česky, německy i latinsky. Záleželo pouze na faráři, který matriku vedl, jaký jazyk užíval. Můžeme se setkat i s matričními knihami, které jsou psány všemi třemi jazyky. Roku 1771 bylo stanoveno, že do matrik narozených se nesmí zapisovat domnělý otec.¹⁰⁰

V osmnáctém století, tedy v době osvícenského absolutismu, se začíná dostávat otázka vedení matriční agendy do popředí zájmu státu, kterému šlo především o zjištění počtu obyvatelstva v jednotlivých částech monarchie.

V předcházejících kapitolách práce bylo připomenuto, že patent Josefa II, byl jedním z nejdůležitějších právních předpisů na úseku matrik, a proto jej zde uvádíme v plném znění. „ *Na registrech neb zápisech oddavek, narození a zemřeni nejenom veřejné správě země, nýbrž také samotným rodům neb familiím velice záleží. Veřejná správa země nabývá z nich užitečnou známost o rozmnožení*

¹⁰⁰ Srov. HRADECKÁ, V. *Matriky se vedou přes 500 let*, Veřejná správa 2000. č. 42, s. 22.

neb manželství o přírůstku a úbytku narozených, a o rozmnožené neb zmenšené míře lidu. Samotným familiím slouží v mnohých případech za přesvědčující důkazy a nezřídka bývají podstatou právních rozsudků, kterým stav měšťana a celých příbuzenstev podrobený jest. Z tohoto základu jsme povinni k dobrému našich poddaných tu péči provázeti a těm zápisům, jejichž způsob a hodnověrnost až doposud libosti jednoho člověka svěřený byl, takový řád předepsati, jenž by je nejenom k tomu úmyslu potřebnější učinil, nýbrž také s všeobecnou stejností spolu právní bezpečnost v sobě obsahoval. Pročež !

Každý farář na své osadě tři rozdílné knihy provede: jednu pro, oddávky, druhou k zaznamenání novorozených a třetí pro zápis zemřelých. Kniha oddavek musí podle přiloženého formuláře po. č. I následující rubriky mít. Rok, měsíc a den vykonaných oddavek, numero domu, jméno a příjmení ženicha, náboženství a stáří jeho, zdaliž on svobodný aneb vdovec jest. Jména a příjmení nevěsty, její náboženství, věk, svobodná či vdova. Jména a příjmení svědků a stav jejich. § 2 Rubriky ženicha a nevěsty zapíše ten, jenž je oddává. Svědkové ale, když psáti umějí mají se pokaždý vlastní rukou zapsat, pakli by neuměli, tehdy je zapíše školní mistr neb někdo jiný, však musejí oni, ten místo nich podepsaný zápis s křížkem nebo jiným znamením jejich rukou na takový způsob, jakož se při posledních vůlích aneb urovnáních děje, dotvrditi. § 3 Ku konci jedné každé strany tohoto registru farář své jméno vlastní rukou zapíše, kdyby ale nějaké oddávky sám farář nevykonal, tehdy v každém takovém případě oddávající zvláště se podepíše. Pakli by nějaký přespólní kněz oddával, tedy musí se jeho podpis přidati, že on od faráře plnomocenství obdržel. § 4 Aby se nejenom počet narozených vesměs, nýbrž také počet dětí každého pohlaví, buď v manželství nebo mimo manželství zplozených viděti mohl, mají zápisy v knize narozených dle formuláře pod č. 2 následující rubriky udělené býti. Rok, měsíc a den, numero domovní, dítěte jméno, jeho pohlaví a zdaliž v manželství, nebo mimo manželství zplozené jest. Jméno a příjmení rodičů, jejich náboženství. Jméno a příjmení a stav kmotrů. Při dětech mimo lože manželského zplozených nemá se více jméno otce do křtících knih zaznamenati, poněvadž takové jenom ve výpovědi matky, neb v nejisté pověsti, a nebo v domnění duchovního správce svůj základ majíce

zapsání vždy velmi dvojsmyslné zůstává, toho domnělého otce před světem zlehčuje a v právních žádného účinku ani na matku, ani na dítě nemá. Jedině tehdy může se jméno otce takového mimo manželství zplozeného dítěte zapsati, když on sám k tomu se přizná. Kmotrové musejí se rovněž jako svědkové svatební v knize oddavek, buďto vlastní rukou zapsati, a nebo kdyby někdo na jejich místě se zapsal, tu cizí ruku svým přiloženým znamením potvrditi. §5 Registry umrlcí mají při farách všudy dle formuláře č. 3 šesti rubrikami vedené býti, totiž, rok, měsíc a den zemření, numero domu, jméno, náboženství a oznámený věk umrlého. V místě ale, kde sice prohlížení umrlých se neděje, však přece krajský lékař, neb zkušený ranléčitel se vynachází, přisadí se k těm předešlým ještě jedna rubrika, totiž nemoci a způsob smrti. Ku kterémuž cíli a konci krajští lékařové, a po zemi sídlící ranléčitelové se poukazují, nemoc každého zemřelého, ku kterému oni povoláni byli, farářovi písemně oznámí. § 6 Židé mají podobný způsob k vedení těchto trojích zápisů dle předepsaných rubrik s jedinou na jejich náboženství připadající změnou dodržovanou, a takovým v oném místě, kde by se rabín vynacházel, od něho samého, při samotných familiích, ale od nejbližšího bydlicího rabína vedené býti. § 7 Povinnost biskupova jest, při prohlížení své diecéze knihy oddavek, narození a zemření pokaždé sobě předložit nechati. § 8 Krajští úředníci mají častěji dohlédnouti, zda-liž takové knihy všudy dle předepsání se vedou. § 9 Ku konci jednoho každého roku farářové jakož i rabínové ze všech třech registrů jednu s formulářem v rubrikách se srovnávající roční tabelky do hromady stáhnou, a takovou nejdéle v polovici měsíce ledna jak popisu (conscripti) tak také krajskému úřadu odešlou. Dáno v našem hlavním a sídlením městě Vídni dne 20. měsíce února v sedmnáctistým osmdesátým čtvrtým, panování našeho římského ve dvacátým, a dědičných zemí v čtvrtým roce.¹⁰¹

Z tohoto dokumentu je patrné, že zájem státu o matriční agendu byl velký. Stát měl jiné požadavky na obsah matričních zápisů než církev, a proto musel stávající matriční zápisy upravit. Pro církevní evidenci bylo důležité vést knihy

¹⁰¹ Vlastní transkripce nařízení Josefa II. ve věci vedení matričních knih. Dokument byl nalezen SOA Nebyl zařazen do kartonu.

pokřtěných a matriční knihy uzavřených manželství. Jednotlivé církve vedly evidenci osob, které patřily do jejich konfese a osob, které přestoupily k jiné církvi. Pro svou vnitřní potřebu vedly církve i seznamy duší. Byly to seznamy farníků spadajících do farnosti.

Knihy zemřelých se vyskytují mnohem později než knihy pokřtěných a oddaných. I když evidence zemřelých byla nařízena Římským rituálem již v roce 1614, do praxe byla zaváděna až koncem 17. století. Římský rituál dále stanovil vést tři matriční knihy a to matriční knihu pokřtěných, oddaných a zemřelých.

Stát si informací, jež byly obsaženy v matrice velice cenil. Proto již za vlády Marie Terezie přicházejí první zásahy státu do vedení matrik. Dvorským dekretem ze dne 6. 10. 1770 byly v celé monarchii zavedené jednotné matriky s latinským zápisem do rubrik, dále pak bylo stanoveno aby byla do zápisů uváděna čísla domovní a příjmení osob.¹⁰² Matriční knihy vedené před tímto datem obsahovaly větné zápisy, které bývaly odděleny čarou, někdy byly tyto zápisy velice stručné, obsahovaly třeba jen křestní jméno dítěte, datum křtu a údaje o kmotrech. Jedna a táž matriční kniha obsahovala zápisy pokřtěných, oddaných a narozených. Záleželo pouze na faráři, který zápis prováděl, jakou měl tento zápis podobu. Od roku 1770 se v matričních knihách nalézají nejen datum křtu, ale i datum narození a jména rodičů dítěte. Čísla domovní se v některých matričních knihách nezaznamenávalo ani po roce 1770. Pravidelně se v matričních knihách objevuje až po roce 1784. Do matričních knih se také uvádělo, zda se jedná o osobu svobodnou či poddanou.

Výše uvedený patent Josefa II. upravoval vedení matrik na území celého mocnářství a tato forma zápisu byla v Čechách platná jen s nepatrnými změnami až do roku 1950.

¹⁰² Srov. HRADECKÁ, V., *Matriky se vedou přes 500 let*, Veřejná správa 2000. č. 42, s. 23. MAUR, E., *Základy historické demografie*, Praha: Univerzita Karlova 1983, s. 54.

O zápisech dětí nemanželských v matričních knihách již tato práce pojednával. Tyto zápisy jsou v některých knihách pokřtěných zařazeny do samostatného oddílu na konci knihy. V rubrice otec se velice často nacházejí různé hanlivé poznámky a to převážně v knihách vedených v 17. a 18. století. V matriční knize narozených, jež byla vedena pro farnost Trhové Sviny v letech 1732 – 1777, se v rubrice otec nachází poznámka: „otec se utopil v louži za kamny.“¹⁰³ Původ dítěte v tomto období hrál velkou roli, nemanželskými dětmi bylo často opovrhováno stejně tak jako jejich matkami. Děti dále bývaly označovány za „parchanty či pancharty, dále pak za děti z lože zmrhaného či z levého boku, někdy dokonce není uvedeno ani jméno matky, místo něj je zapsáno, že jejich matky byla „kurva jakási nebo dorota zmrhaná.“¹⁰⁴

V oddacích matrikách z 18. století se vyskytují již dříve uvedené údaje, tyto matriční knihy měly nejpodrobnější zápis. Tak jako v matričních knihách narozených, i zde ještě v průběhu 18. století chybí údaj o bydlišti a to převážně u nevěsty a dále pak číslo domu nebývá uváděno. Naopak je velice často uváděn rodový původ snoubenců, především ženicha.¹⁰⁵

V matričních knihách zemřelých bývá v 18. století zapisováno datum úmrtí, někdy je však uveden jen datum pohřbu. Dále bylo uvedeno jméno pohřbívajícího, údaje o zaopatření, jméno zemřelého. V některých matričních knihách můžeme najít věk zemřelého i údaj o bydlišti a příčině úmrtí. Zápisy v matričních knihách zemřelých jsou nejstručnějšími zápisy. „Zajímavé jsou mnohé tehdejší názvy nemocí, které jsou našemu sluchu nejen cizí, ale i komické (cukr, močotok – cukrovka, vodnatky – plané neštovice, uražení těla – úraz, aj.). Do matričních knih zemřelých byly pochopitelně zapisovány i popravy – někdy velmi

¹⁰³ Matriční kniha narozených , farní úřad Trhové Sviny 1732 – 1777, Tato matriční kniha je do roku 1770 vedena větnými zápisy, které jsou odděleny pouze čarou, text v nich na některých místech splývá, od roku 1770 až do roku 1777 je kniha členěna do rubrik, jsou zde uvedeny tyto údaje: Den křtu, jméno pokřtěného, jméno duchovního, který křtil, jména rodičů, náboženství, místo i číslo domu, dále je zde uvedeno místo bydliště a zda rodiče byli poddaní či svobodní. fond Státního oblastního archivu Třeboň,

¹⁰⁴ Srov. HRADECKÁ, V. Matriky se vedou přes 500 let, Veřejná správa 2000, č. 42, s. 23,

¹⁰⁵ Srov. HRADECKÁ, V. Matriky se vedou přes 500 let, Veřejná správa, 2000, č. 42, s. 23,

detailně, jindy jen stručně – jako horor působí popis popravky vraha manželky, který byl na popravišti „*koněm z kůže smýkán, ohnivými kleštěmi za prsty štípan posledně kolem lámán.*“¹⁰⁶

Nařízení o kontrole matrik státními úřady bylo vydáno již v roce 1770. Duchovní museli odevzdávat soupisy matrik čtvrtletně krajským úřadům a krajští hejtmani měli povinnost kontrolovat, zda jsou zápisy vedeny správně a průběžně. Povinností duchovních totiž bylo provést zápis ihned poté, co se matriční událost uskutečnila. V mnoha farnostech totiž bývalo obvyklé, že do matričních knih zapisoval údaje někdo jiný než farář, proto došlo k tomuto opatření. U matričních zápisů byla nově pro lepší orientaci uváděna pořadová čísla zápisů.

Po roce 1770 se stávaly matriční knihy přehlednějšími, jelikož sloužily nejen pro vnitřní potřebu církve, ale obsahovaly i údaje potřebné pro státní evidenci obyvatel.

¹⁰⁶ Srov. HRADECKÁ, V. *Matriky se vedou přes 500 let*, Veřejná správa, 2000, č. 42, s. str. 24

7 Korelace udělených a přijatých svátostí a vzniku matričních knih

7.1 Nejstarší dochované matriční knihy v Čechách v kontextu historických událostí 16. století a první poloviny 17. století

Nejstarší matriční knihy na území Čech pocházejí z první poloviny 16. století. Nejstarší jsou matrika oddaných z Jáchymova, která začala být vedena v roce 1531, matrika oddaných a zemřelých z Horní Blatné z roku 1541 a matrika pokřtěných z roku 1545 z Abertamy.¹⁰⁷

Další matriční knihy vznikaly již v druhé polovině 16. století. Nejstarší matriční knihou na jihu Čech je matriční kniha z Vyššího Brodu vedená od roku 1587 církví římskokatolickou obsahuje zápisy narozených, oddaných a zemřelých. Jednotlivé zápisy jsou v této knize odděleny čarou, jsou to větné zápisy, poslední z nich má datum 1639. Od roku 1615 se u jednotlivých zápisů vyskytují pořadová čísla zápisů. Od roku 1621 je zapisováno i datum matriční události. Matriční kniha je rozdělena do tří oddílů: zápisy pokřtěných, oddaných a zemřelých.¹⁰⁸ Druhou nejstarší matriční knihou v jižních Čechách pocházející z konce 16. století je matriční kniha z Hosína, jež vznikala v roce 1599. Obsahuje zápisy křtů a evidenci oddaných.

Nejstarší matriční knihy vzniklé na území Čech pocházejí z Čech západních a severních jsou to matriční knihy vedené německými luterány a českými utrakvisty. Výskyt matričních knih je v západních a severních Čechách vyšší než v Čechách středních, jižních a východních. Nejstarší matriční knihy v jižních Čechách jsou knihy, které byly vedeny římskokatolickou církví. Knihy

¹⁰⁷ Srov. MAUR, E. *O počátcích a vývoji církevních matrik*, Historická demografie, s. 12 – 13. MAUR, E. *Základy historické demografie* 3, 1969,

¹⁰⁸ Archivní fond SOA Třeboň, *matriční kniha z Vyššího Brodu*

vedené evangelíky se v jižních Čechách objevují až v druhé polovině 18. století.¹⁰⁹

Jednotlivé knihy z tohoto období se od sebe liší. Jsou psány německy, česky a latinsky. Některé knihy obsahují zápisy pokřtěných, oddaných a zemřelých, jiné jen zápis pokřtěných. Zápisy zemřelých se v nejstarších matrikách objevují ojediněle.

Matriční události jsou psány jednoduchou větnou formou. Matriční zápisy pokřtěných obsahují jméno křtěnce a jméno otce, u kterého bývá někdy zapsáno tzv. přízvisko, a jména kmotrů. I v této době se nejvíce osobních údajů dozvídáme ze zápisu oddaných. U ženicha je uváděno jméno a přízvisko nebo bydliště a u nevěsty většinou jen její jméno a jméno jejího otce.

Matriční knihy vedené katolickými duchovními se v Evropě rozšiřují až po tridentském koncilu. Tímto koncilem je vyhlášena povinnost vést zápisy pokřtěných a oddaných.¹¹⁰ Zápisy do matričních knih jsou výsledkem sňatkové reformy, kterou vyhlásil tridentský koncil. *„Dekret o sňatkové reformě stanovil podobu slavnostního sňatku, závazné překážky bránící jeho uzavření (pokrevenství, švagrovství, konkubinát) V souladu s konciliárním usnesením měl být každý vzniklý sňatek zcela nově zapsán do matriky, která ve sporných případech posloužila jako hmatatelný důkaz platnosti uzavřeného manželství“.*¹¹¹

Tridentský koncil rozhodl vést evidenci pokřtěných, a to proto, aby nedocházelo k uzavírání manželství mezi příbuznými. Jednotlivé stupně příbuzenství již byly v práci uvedeny, ale je třeba věnovat pozornost duchovnímu příbuzenství. To bylo stejnou překážkou pro uzavření manželství jako příbuzenství v linii přímé, pobočné či sešvagření. Proto se do matričních knih zapisovala i jména kmotrů. Ti totiž byli s pokřtěnými v tzv. duchovním

¹⁰⁹ Srov. MAUR, E. *Farní matriky v Čechách a jejich vývoj*, Zpravodaj pro přátele rodopisu a heraldiky 1, 1969, s. 75 – 90.

¹¹⁰ JEDIN, H. *Geschichte des Konzils von Trident*, Freiburg 1949.

¹¹¹ GRULICH, J. „*Slavnostní okamžiky*“ – svatební a křestní obřad v období raného novověku, *Historická demografie* 24, 2000, str. 72.

příbuzenství. Ustanovení tridentského koncilu neobsahovalo ustanovení příkazující zapisovat do matričních knih úmrtí.

Při podrobnějším zkoumání nejstarších matričních knih je zřejmé, že forma zápisu neodpovídá instrukcím o tom, jak měly být prováděny. Dodržování předpisů nařízených koncilem do praxe pronikalo postupně, takže záznamy, odpovídající předepsané normě, se objevují později.

Další důležitou událostí pro vývoj matričních zápisů byla olomoucká synoda, která se konala v roce 1591, a také pražská synoda konaná v roce 1605. Tyto synody znovu nařídily duchovním, aby zachovávali rozhodnutí tridentského koncilu a vedli matriční knihy.¹¹²

Matriční zápisy uzavřených manželství měly dle nařízení synod být zapisovány touto formou : *„Roku ..., dne..., měsíce..., uzavřel manželství před církví ... s ..., ve farním kostele..., za přítomnosti mne faráře..., svědků pánů..., po obvyklém učinění ohlášek, během slavnostní mše, těchto (ohlášek) první se dělala ve svátek ..., v prvním dni tohoto měsíce, druhá, třetí den, kdy byla ..., den šestý. Bez odhalení nezákonné překážky mohli svobodně uzavřít manželství“. Pokud jeden ze snoubenců měl bydliště v jiné obci, zapisovalo se do matriční knihy ještě „ ohlášky se dělaly ve farním kostele ..., v místě ..., za svědectví faráře téhož kostela, jak je dosvědčeno ověřeným přípisem“.*¹¹³

Zápis o pokřtění dítěte měl následující formu: *„ Roku..., dne..., měsíce..., ve farním kostele..., ode mne kněze..., byl pokřtěn legitimní syn pana..., a paní ...,*

¹¹² Srov. MAUR, E. *Farní matriky v Čechách a jejich vývoj*, Zpravodaj pro přátele rodopisu a heraldiky 1, 1969, s. 75 – 90. MAUR, E., *O počátcích a vývoji církevních matrik se zvláštním zřetelem k českým poměrům*, „Diecézní synody prosazovaly tridentská usnesení postupně v jednotlivých zemích a mnohdy je dále rozváděly.“ str. 8. Tamtéž *„Všeobecně bylo vedení matrik v českých zemích nařízeno teprve olomouckou synodou r. 1591 a pražskou synodou r. 1605. Pražská synoda se přitom nespokojila s tridentským usnesením o vedení křestních a oddacích matrik, ale nařizovala, podobně jako synody v jiných sousedních zemích, též vedení seznamu duší (status animarum), registraci udělených svátostí (biřmování) a farářských úkonů (zvl. pohřbů)“* *Historická demografie* 3, 1969. s. 13.

¹¹³ Srov. GRULICH, J. *„Slavnostní okamžiky“ – svatební a křestní obřad v období raného novověku*, *Historická demografie* 24, 2000, str. 80.

*jeho ženy, narozený před třemi dny, Jeho kmotrem byl pan..., kmotrou pak paní..., manželka pana..., dcera pana ...*¹¹⁴

K všeobecnému rozšíření matričních zápisu a jejich sjednocení přispěl Římský rituál z roku 1614. Bylo nařízeno vést tři evidence: evidenci pokřtěných, oddaných a zemřelých. Požadavek vést evidenci zemřelých byl v Čechách vznesen již pražskou synodou. Zápisy v knize zemřelých měly mít podle Římského rituálu následující formu. „*Roku ..., dne..., měsíce..., syn (či dcera)..., z obce..., věku...(možno-li zvědět) v domě..., ve společenství Matky církve duši Bohu odevzdal, jehož tělo bylo pohřbeno dne..., v kostele..., ode mne faráře...(nebo zpovědníka) vyzpovídán dne..., svatými svátostmi zaopatřen dne..., pomazáním svatého oleje posílen mnou dne...*“¹¹⁵ Dalším požadavkem bylo vést tři samostatné matriční knihy, a to matriční knihu pokřtěných, matriční knihu oddaných a matriční knihu zemřelých.¹¹⁶ Římský rituál dále stanovil, jaké údaje budou jednotlivé zápisy obsahovat. „*Bulou Apostolica Sedis per abundantiam z r. 1614 zavedl papež Pavel V. Borghese v církvi římský rituál, jenž vedle jednotlivé formy církevních obřadů předpisoval i vedení základních typů církevních evidenčních pomůcek, knihy křtěných, biřmovaných, oddaných, zemřelých a soupisu duší. Rituál zároveň předepisoval i formu zápisu do jednotlivých knih. Status snimarum měl evidovat následující údaje: datum, ulici nebo ves, dům a jeho majitele nebo nájemce, jméno a příjmení obyvatel, věk a stupeň pokrevnosti členů rodiny, jména, příjmení a věk ostatních obyvatel, poznámky o velikonočním přijímání, biřmování, eventuálně o změně bydliště.* O Římský rituál se v následujících letech zasloužila i synodální statuta různých evropských církevních provincií, stejně jako buly papeže Benedikta XIV. *Satis vobis compertum z r. 1741 a zejména Firmandis agtue asserendis z r. 1744, která*

¹¹⁴ srovnej GRULICH, J., „*Slavnostní okamžiky*“ – svatební a křestní obřad v období raného novověku, *Historická demografie* 24, 2000, s.55.

¹¹⁵ DOSKOČIL K, *Vývoj farních matrik v českých zemích ve světle právních předpisů*, Časopis rodopisné společnosti v Praze, č. 2, roč. 12, 1940, s.43

¹¹⁶ Srov. MAUR, E., *O počátcích a vývoji církevních matrik se zvláštním zřetelem k českým poměrům*, *Historická demografie* 3, 1969, s. 8.

*vedení církevních evidenčních pomůcek podřídila jurisdikaci biskupů a jejich vizitační kontrole.*¹¹⁷

Pro úplnost je ještě nutno připomenout snahy kardinála Harracha, jež se zasloužil o to, aby matriční evidence byla vedena na většině území Čech a Moravy. Jeho prvotní snahou bylo obnovit řeholní organizace a upevnit postoj římskokatolické církve v průběhu 17. století v Čechách. Tato jeho snaha se odrazila i v požadavku vést evidenci pokřtěných, oddaných a zemřelých.

7.2 Primární předpisy římskokatolické církve ovlivňující vznik evidence přijatých svátostí

Již v šestém století však církve považovala za nutné vést soupisy pokřtěných. Tuto potřebu zmínil předpis *Ordo romanus*. Dále pak byla zdůrazněna na synodě v Soissonu roku 853 a v usneseních lateránského koncilu roku 1139. Do praxe se však vedení evidence dostávalo o mnoho let později, jak je z výše uvedených skutečností vidět. O kompletní agendě, můžeme na našem území mluvit až v první polovině 18. století.

Význam evidence matričních událostí se v jednotlivých historických obdobích měnil. Před usnesením tridentského koncilu spočíval význam těchto knih hlavně v tom, že byly evidencí jednotlivých svátostí. V této době se matriční knihy vyskytují jen zřídka, a to převážně ve Francii, Itálii, Belgii a Španělsku.¹¹⁸

V usneseních tridentského koncilu byl kladen velký důraz na to, aby nevznikala neplatná manželství, tedy manželství tajně uzavřená a manželství mezi příbuznými, ať již z příbuzenství pokrevního, tak i z příbuzenství duchovního. Registry pokřtěných a oddaných se stávaly nezbytnou součástí církevní agendy.

Ke sjednocení matriční agendy došlo až v 18. století. Tentokrát nařízení o vedení matrik přicházela ze strany státu. Do evidence byly zařazeny nové údaje

¹¹⁷ MAUR, E., *Církevní soupisy obyvatelstva v katolické a protestantské Evropě*, Historická demografie 4, 1970, s. 5.

¹¹⁸ Srov. MAUR, E. *Farní matriky v Čechách a jejich vývoj*, Zpravodaj pro přátele rodopisu a heraldiky 1, 1969, s. str. 5-7.

osobách, některé údaje se stávaly nepotřebnými a zmizely z matričních zápisů úplně.

8 Věrohodnost matričních knih jako historického pramenu a problematika „falšování“ matričních zápisů.

8.1 Zhodnocení věrohodnosti matričních zápisů v souvislosti s dobou jejich vzniku

Na základě poznatků, které byly studiem matričních knih a odborné literatury zjištěny, následuje zhodnocení přesnosti údajů zapisovaných do matričních knih.

Matriční knihy se v jižních Čechách objevují již v druhé polovině 16. století. (*Matriční kniha Vyšebrodská a matriční kniha z Hosína u Českých Budějovic.*) Pro většinu obcí jsou zachovány až od druhé poloviny sedmnáctého století.

Do roku 1770 jsou v matričních knihách používány zápisy větné. Tento zápis byl často nepřehledný a nalézá se v něm málo údajů o osobách, jichž se zápis týká. U zápisu nebýval uváděn datum matriční události. Nepřesné a stručné byly zápisy zemřelých, někde se ani nevyskytovaly. U zápisů do knihy pokřtěných byly uvedeny jména kmotrů, údaje o rodičích bývají velmi strohé, někdy se uváděl pouze údaj o otci. Nejobsáhlejší zápisy byly zápisy oddaných. V této době byla vedena jedna matriční kniha pro všechny tři druhy matričních událostí. I to ztěžuje orientaci v těchto knihách. Některé knihy byly pečlivě rozděleny na tři oddíly, není to však pravidlem.

Pokud jsou zápisy označeny datem matriční události, je možno zjistit, že se objevuje i vynechání zápisů v určitých časových intervalech. K tomuto jevu mohlo docházet z několika příčin. Někteří duchovní nezapisovali údaje do matričních knih průběžně, ale dodatečně, a proto mohlo dojít k vynechání zápisu. Také v dobách válečných a v obdobích epidemií byly údaje neúplné.

Další nepřesnosti se nalézaly u zápisů dětí mrtvě narozených, kde bývala vynechána jména rodičů a kmotrů. U těchto dětí nebo dětí, jež zemřely krátce po

porodu, nebývají v matričních knihách mnohokrát uvedeny údaje o datu křtu či jménech kmotrů nebo rodičů.

U zápisů dětí nemanželských byly údaje velice stručné. Zde mohlo docházet i k tomu, že byl do matriky zapsán domnělý otec. I tato problematika je výše osvětlena s přihlédnutím k židovským matrikám. Dále zde musí být uvedeno, že u nemanželských dětí se často ze zápisu nedozvíme ani jméno matky.

Záписы oddaných obsahovaly údaje o ženichovi a o rodičích nevěsty. U těchto zápisů je možno nalézt jména svědků i oddávajícího. Pozornost jim byla věnována proto, aby bylo ze zápisu patrné, že se nejedná o neplatně uzavřené manželství a aby nebyla ohrožena legitimita budoucích potomků.¹¹⁹ Údaje v matričních knihách vedených před rokem 1770 bývají velice nepřehledné a mnohokrát podle nich nelze identifikovat osobu, jíž se zápis týkal. Pro hlubší pochopení tématu zde ještě musíme uvést, že se v těchto knihách nesetkáváme s údaji jako je příjmení či přesné bydliště, datum narození a datum úmrtí také nejsou předmětem zápisu. Než vznikla a byla ustálena rodová dědičná jména - „příjmení“, používala se tzv. přízviska. Ta byla odvozena podle bydliště, vzhledu nebo řemesla. Proto by badatele, jenž není seznámen s tímto problémem, mohly zmást matriční zápisy rodů, kde potomci mají zapsáno jiné přízvisko než jejich předci.¹²⁰ Také zápisy čísel domovních do matričních knih byly výsledkem reforem v dobách vlády Marie Terezie. Dlouho však trvalo, než se skutečně v matričních knihách tento údaj pravidelně objevoval. Ještě v první čtvrtině 19. století býval tento údaj vynecháván.

Další matoucí skutečností při studiu matrik, zvláště při genealogickém studiu matričních pramenů, je skutečnost, že se vyskytovala stejná křestní jména sourozenců. Chybně by mohlo dojít k úvaze, že rodiče pojmenovali dítě stejným jménem proto, že jeho sourozenec zemřel. Tato úvaha je však chybná. V 17. a 18.

¹¹⁹ Srov. MAUR, E. Církevní matriky jako historický pramen, Sborník archivních prací, č. 20, 1970, str. 426-457.

¹²⁰ Srov. KNAPPOVÁ, M. Naše a cizí příjmení v současné češtině, 2. vydání, Liberec: AZ kort. s.r.o 2008, ISBN 80-238-8173-6.

století nebylo vzácností, když sourozenci stejného pohlaví nesli stejné jméno. Toto jméno značilo u každého z nich jiného patrona. To se však do matričních knih neuvádělo.

Matriční knihy v Čechách začínají být důvěryhodným historickým pramenem až v druhé polovině 18. století. K jejich zpřehlednění přispěl výnos z roku 1770, který určoval zápis do rubrik. Roku 1784 byl zaveden jednotný formulář pro celou monarchii. Ten byl s nepatrnými změnami používán až do roku 1950. V tomto období velice záleželo na osobě, která matriční knihy vedla, zda uváděla všechny předepsané údaje.

Matriční knihy vedené státem po roce 1950 obsahují spíše než faktické nepřesnosti - chyby písařské. Dochází ke komolení jmen i příjmení či chybnému zapsání data matriční události. Tyto nepřesnosti se vyskytují i ve starších matričních knihách.

8.2 „Falšování“ matričních knih a výpisů z matričních knih

Vědomé falšování matričních knih se nedá prokázat pouze z prvopisu matriční knihy. Ani opisy matričních knih by v tomto ohledu nebyly přínosem. Opisy nebyly v praxi pořizovány současně s prvopisy a proto by byl zfalšovaný záznam uveden i v opisu matriční knihy. Pouze v případě, že by se zfalšoval zápis staršího data, došlo by k odlišnosti originálu od druhopisu.

S problematikou falšování matričních knih nebo výpisů z těchto knih se nejčastěji setkáváme v období Protektorátu Čech a Moravy.

Při studiu literatury a pramenů z tohoto období se setkáváme i s knihou jež vypráví o faráři Josefu Jílkovi. V knize, *Cesta českého kněze pod sekeru*,¹²¹ není uvedeno, zda pan farář Josef Jílek falšoval matriční knihy nebo jen výpisy z matričních knih. Proto je v této práci tato problematika uvedena a tato kapitola se pokouší proniknout hlouběji do tohoto tématu.

¹²¹ Srov. CHALUPSKÝ, V. *Cesta českého kněze pod sekeru*, Praha: Vincentium, 1947.

Jen v úvodu tohoto stručného pojednání musí být uvedeno, že hrdinská činnost pátera Josefa Jílka, v době nejvyššího ohrožení republiky, nezůstala zapomenutou. V jeho farnosti v Katovicích nedaleko Strakonice je jeho odbojová činnost stále v povědomí občanů.

Páter Josef Jílek se narodil 19.10.1908 ve Výhni u Kaplice. V letech 1919 až 1927 studoval gymnázium v Českých Budějovicích, kde po maturitě absolvoval kněžské studium. Dne 12. 06. 1932 sloužil svou první mši v kostele sv. Petra a Pavla v Kaplici.

Po krátkém působení v Prachaticích, kde byl kaplanem, odešel do Kunžaku jako administrátor. Dne 01.09.1938 byl ustanoven administrátorem v Katovicích, kde působil až do 21.07.1942. Poté odešel z Katovic na faru v Česticích, která se nalézá též nedaleko Strakonice. V Česticích ho dne 21.07.1942 zatkl gestapo. Zemřel 20.04.1945 po dlouhých měsících věznění a čekání na smrt v cele Braniborské věznice v Německu.¹²²

Pan farář Josef Jílek byl zatčen a odsouzen, jelikož vydával zfalšované křestní listy osobám, které unikaly před německými státními orgány.

Farář Josef Jílek spolu s MUDr. Karlem Hradeckým, primářem ve strakonické nemocnici a Felixem Peškou, nadporučíkem četníků ve Strakonících, byl členem ilegální odbojové skupiny. Všichni tři se podíleli na zajišťování nové totožnosti osob, které byly hledané německou státní policií.

Pan farář Josef Jílek vystavoval křestní listy, MUDr. Karel Hradecký ukrýval v nemocnici osoby, pro které byly připravovány nové doklady, pod záminkou zdravotních komplikací. Nadporučík Josef Peška vystavoval falešné legitimace a domovské listy.

Páter Josef Jílek a MUDr. Karel Hradecký byli popraveni. Nadporučík Josef Peška se zastřelil svou služební zbraní.

¹²² Srov. ČÍŽEK, J. JANOUŠEK, H. F. PRAEM, O. *Aby národ žil*, Třebíč: Arca JiMfa, 1996, ISBN – 80-85766-93-0.

V matričních zápisech prováděných farářem Josefem Jílkem nejsou patrné žádné známky falšování údajů, ani literatura se nezmiňuje, že by prováděl falešné matriční zápisy.

Pan farář Josef Jílek vystavoval falešné křestní listy, ale nepodařilo se prokázat, že by falšoval přímo zápisy v matričních knihách. V matrikách úmrtí, které byly uloženy v jeho farnosti vyhledal zemřelou osobu, jež odpovídala věku skrývajícího se jedince. Poté vystavil křestní list, který obsahoval datum narození, jméno a příjmení, údaje o rodičích a kmotrech zemřelého. Tedy všechny osobní údaje, které se do křestních listů zapisovaly. Na základě křestního listu byl hledané osobě vydán i domovský list a legitimace.

V době okupace byl na základě udání odhalen a odsouzen i pražský farář z kostela sv. Mikuláše. Ten zapisoval do křestních matrik Židy, jež nikdy nepřijali křest, aby jim mohl být vydán křestní list a unikli před jistou smrtí.

Závěr

Cílem této magisterské práce bylo obsáhnout a zpracovat matriční agendu jako celek. Dále pak jsem se v této práci snažila zpřehlednit a objasnit význam matriční evidence současné i historické. Tato práce měla objasnit historickou podobu evidence obyvatel na základě jejích historických proměn, za přispění znalostí ze současné matriční praxe.

V této práci jsem zhodnotila dostupnou odbornou literaturu. Byly potvrzeny nebo vyvráceny informace, které obsahuje. Další údaje, získané z pramenného výzkumu, pocházely ze Státního oblastního archivu v Třeboni a z archivu českobudějovického biskupství v Českých Budějovicích. Výsledky tohoto výzkumu byly převedeny do jednotlivých kapitol a porovnány s použitou literaturou.

Matriční knihy, údaje v nich zapisované a zákony, jež matriční agendu předepisovaly, byly shromážděny pomocí literatury a pramenů. Tato problematika byla zhodnocena od současného stavu, až po její vznik. Práce je mimo jiné první prací, jež se nezabývá pouze vývojem jednotlivých historických období.

Archivní fondy Státního oblastního archivu v Třeboni napomohly poukázat na skutečnost, že ač předpisy ohledně matričních záznamů byly vydávány již ve století 16., nebyly na našem území dodržovány. Nejstarší matriční knihy v jihočeském kraji se neřídily ani předpisy tridentského koncilu, ani Římským rituálem. Z prostudovaných archivních fondů Státního oblastního archivu Třeboň je patrné, že ke sjednocení matriční agendy na našem území dochází až v 18. století, kdy bylo státem nařízeno, jak provádět matriční zápisy. Do této doby je matriční agenda nejednotná.

Tato práce si kladla za úkol objasnit význam matriční evidence. Myslím, že se v jednotlivých kapitolách podařilo poukázat na rozdílný význam této evidence v jednotlivých historických obdobích. Prvopočátek matriční agendy je důležité chápat jako záznamy udělených svátostí. V době reformace se začínaly objevovat i matriční knihy evangelických církví. I v tomto případě to byla evidence příslušníků jednotlivých církví a evidence svátostí jim udělených.

V 18. století začaly být matriční zápisy evidencí obyvatel, které stát využíval pro svou potřebu. Tím se změnil požadavek na obsah této evidence. V zájmu státu bylo, aby z matriční evidence dokázal vyčíst rozložení obyvatelstva, porodnost, sňatečnost a úmrtnost. Tomu byla matriční evidence v 18. století přizpůsobena.

Posledním velkým zásahem do matriční agendy na území Čech byl pak rok 1950, kdy byla matriční agenda odebrána církvím a náboženským společností. Jejím vedením i kontrolou byly pověřeny pouze státní instituce.

I po roce 1950 si však církve dále vedly své matriční knihy. Ty už nejsou evidencí obyvatel, ale evidencí přijatých svátostí. V současné matriční agendě církví je tato práce zaměřena pouze na církev římskokatolickou a objasňuje, proč je důležité vést evidenci svátostí, a to zejména evidenci pokřtěných a oddaných.

Dále tato práce hodnotí matriční zápisy jako pramen pro vědecká bádání. Zde poukázala na to, že za přesný historický pramen je možné označit až matriční knihy vedené od druhé poloviny 18. století. Do této doby velmi záleželo na osobě, která zápisy do matrik prováděla. Též je v této práci uvedeno, jak odlišné byly osobní údaje od dnešních osobních údajů.

Pro budoucí výzkum se otvírá možnost zabývat se reformami Marie Terezie, kterým se nebylo možno z důvodu rozsahu v této práci věnovat. Dalším velmi zajímavým tématem, které je již naznačeno, by mohl být vývoj uzavírání platného manželství. Toto téma je s matriční agendou velice úzce spojeno. Také problematika věrohodnosti matričních knih by mohla být přínosem pro budoucí badatele. Větší pozornost by si zasloužilo i téma „falšování“ matričních dokumentů za druhé světové války, aby byly připomenuty hrdinské činy římskokatolických duchovních.

Pro studenty Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích by mohlo být toto téma přínosem při bádání jež by se týkalo historických osobností. Tato práce by pro ně mohla být návodem, kde hledat údaje o těchto osobách a jak jsou tyto údaje spolehlivé s ohledem na dobu jejich vzniku.

Abstrakt

ČERNÁ, K. *Vývoj matriční agendy v Čechách*. České Budějovice 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra církevních dějin a patristiky. Vedoucí práce M. Weis.

Klíčová slova: matriční knihy, matrika narození, matrika manželství, matrika úmrtí, vývoj matrik, matriky římskokatolická církev, Josef II., tridentský koncil

Práce se zabývá vývojem matričních zápisů v Čechách. Srovnává současné zápisy v matričních knihách a zápisy z nejstarších matričních knih. Popisuje význam matričních zápisů dnes i v historii. Dále poukazuje na údaje v těchto knihách a na to, jak se zapisované údaje během staletí mění.

Předmětem práce je ukázat, že zápisy v matričních knihách byly původně zápisy přijatých svátostí. Tyto zápisy vznikly na základě církevních předpisů vydaných římskokatolickou církví. Vést knihy pokřtěných a oddaných nařizovala již rozhodnutí tridentského koncilu. Do praxe se však vedení těchto registrů dostávalo mnohem déle. Matriční agenda na území Čech byla až do 18. století nejednotná. Matriční agenda byla sjednocena až v 18. století a to na základě státních předpisů. Římskokatolická církev se v největší míře podílela na vzniku a vedení této agendy. Byla pověřena i dozorem nad matriční evidencí ostatních církví.

Synopsis

ČERNÁ, K. *Development of the registry in the Bohemia. 2008* České Budějovice. Thesis. The University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Department of the Sacred History and Patristic. The director of the thesis is Mr. M. Weis.

Key expressions: registry books, nativity register, matrimony register, death records, development of registers, Roman Catholic Church registers, the Emperor Joseph II, Council of Trident

The aim of this thesis is to describe the development of register records in Bohemia by comparing the recent records in registry books with those issuing from the oldest registry books. It also shows the importance of the register records today and in the past, as well as the changes of these specifications and data through out the centuries.

The importance of this thesis is to highlight the fact that the records in the registry books were originally determined to be registers of received sacraments arising from the clerical regulations issued by the Roman Catholic Church.

The Trident Council instructed to keep registers of christening and marriages. But the implementation into practise of these registers took longer than it was expected. The register agenda in the Czech lands was not uniform until the 18th century. The proper integration of the register agenda was stated after this period on the basis of state regulations. The Roman Catholic Church contributed actively to the origin of keeping such an agenda and was also entitled and entrusted to supervise the register record of all other Churches.

Literatura

BARTŮNĚK, V. Křestní matriky bývalého farního úřadu u sv. Martina na Starém městě pražském z r. 1655, Časopis Rodopisné společnosti č. 2, 1940.

BÍLEK, T. V. Reformace katolická, neboli obnovení náboženství katolického v Království českém po bitvě bělohorské, Praha 1892, ISBN neuvedeno.

BROŽEK, A. Poznámky o rodopisném a biologickém rodokmenu, Časopis Rodopisné společnosti č.3, 1931.

ČÁŇOVÁ, E., Prameny pro demografickou statistiku v archivu pražského arcibiskupství, Historická demografie č.4, 1970.

ČÁŇOVÁ, E., Rekatolizace ve středočeském kraji, Středočeský sborník historický 11, 1976.

ČÁŇOVÁ, E., Využití matričních údajů zpovědních seznamů v demografické statistice, Archivní časopis 28, 1978.

ČECH, M., křestní jména z matrik, Genealogické a heraldické listy č.17, 1997.

ČERVENÝ, J. – VALÁŠEK, M. České státní občanství, Praha: Linde a.s. 1996. ISBN 80- 7201-018-2.

ČÍŽEK, J. JANOUŠEK, H. F PRAEM, O. *Aby národ žil*, Třebíč: Arca JiMfa, 1996, ISBN – 80-85766-93-0.

DOSKOČIL, K. Vývoj matrik v českých zemích ve světle právních předpisů, Časopis rodopisné společnosti č.2, 1940.

DVORSKÝ DEKRET. č 1595/1819 Sb.z.z. ze dne 23. srpna 1819 Aby úřední jednání ve sporných věcech manželských naznačené v §§ 94, 97 a 107 obč. zák. bylo podrobně určeno a aby bylo docíleno stejnoměrného projednávání této důležité právní věci u soudu, ráčilo Jeho Veličenstvo ustanoviti tyto předpisy, kterých budiž od nynějška šetřeno jak při rozvodech od stolu a lože, tak i při prohlášení neplatnosti manželství a při rozluce manželství.

FELIX, J. Přezdívky a změny rodových jmen, Časopis rodopisné společnosti č. 9/10, 1937/1938.

FIALOVÁ, L. – KUČERA, M. – MAUR, E., Dějiny obyvatelstva českých zemí, 2 doplněné vydání, Praha: Mladá fronta 1998.

FIALOVÁ, L. Poznámky k možnostem studia úmrtnosti obyvatelstva českých zemí v 18. století, Historická demografie č.24, 2000.

GRULICH, J. – ZEITLHOFER, H. Struktura jihočeských venkovských a městských domácností v 16. a 17. století, Historická demografie č. 23, 1999.

GRULICH, J., „Slavnostní okamžiky“ – svatební a křestní obřad v období raného novověku, Historická demografie č.24, 2000.

GRULICH, J. Zkoumání „maličností“ (okolnosti vzniku a významu mikrohistorie), Český časopis historický č.99, 2001.

CHALUPSKÝ, V. *Cesta českého kněze pod seker*, Praha: Vincentium, 1947.

HANZAL, J. Pobělohorská rekatolizace v jižních Čechách, Jihočeský sborník historický č.48,1979.

HANZAL, J. Rekatolizace v Čechách – její historický smysl a význam, Sborník historický č.37, 1990.

HENYCH, V. Zvláštní matrika, Její úloha a význam, Veřejná správa, 1990.

HORSKÁ, P. K otázce vlivu nemanželských porodů na vývoj plodnosti z hlediska historické demografie, Demografie č.4, 1980.

HORSKÁ, P.- KUČERA M: - MAUR, E. Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy, Praha: Panorama 1990, ISBN 80-7038-011-X.

HORSKÝ, J. – SEDLÁČKOVÁ, I. – SELIGOVÁ, M., Ein einheitliches „altes demographisches Regime“ oder die Bindung eines demographischen Verhaltens zu „Okotypen“ Historická demografie č.20, 1996.

HRADECKÁ, V. Matriky se vedou přes 500 let, Veřejná správa č.42, 2000.

HRDLIČKA, R. O věrohodnosti starých matrik, Časopis Rodopisné společnosti č.1, 1929.

JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. - Dějiny správy v českých zemích do roku 1945, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1989. ISBN 80-04-21189-5.

JEDIN, H. Krisis und Abschluss des Trident Konzils 1526 – 63, Freiburg 1964.

JEDIN, H. Geschichte des Konzils von Trident, Freiburg 1964.

KNAPPOVÁ, M. Naše a cizí příjmení v současné češtině, 2. vydání, Liberec: AZ kort. s.r.o 2008, ISBN 80-238-8173-6.

KNAPPOVÁ, M. Jak se bude Vaše dítě jmenovat? Praha: Academia 2006, ISBN 80-200-0775-X.

KUKÁNOVÁ, Z. MATUŠÍKOVÁ L. Matriky židovských náboženských obcí v Čechách a na Moravě z let 1784 až 1949, Paginae Historiae, Sborník Státního ústředního archivu v Praze 1992.

KODEX KANONICKÉHO PRÁVA, Praha: Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s.r.o. 1994.

LAMEŠ, J. Matriční doklady a jejich dokumentární hodnota, Archivní časopis 29, 1979.

MAUR, E. Církevní matriky jako historický pramen (se zvláštním zřetelem k historické demografii), Sborník archivních prací 1970.

MAUR, E. Církevní soupisy obyvatel v katolické a protestantské Evropě, Historická demografie č.4, 1970.

MAUR, E. Das bäuerliche Erbracht und die Erbschaftspraxis in Böhmen im 16. bis 18. Jahrhundert, Historická demografie č.20, 1996

MAUR, E. Farní matriky v Čechách a jejich vývoj, Zpravodaj pro přátele rodopisu a heraldiky 1, 1969.

MAUR, E. Historické zprávy o lidnatosti Čech a jejich hodnota, Historická demografie č 5,1971.

MAUR, E. O počátcích a vývoji církevních matrik se zvláštním zřetelem k českým poměrům, Historická demografie č.3, 1969.

MAUR, E. Populační důsledky třicetileté války, Historická demografie č.12, 1987.

MAUR, E. Církevní matriky jako historický pramen, Sborník archivních prací, č. 20, 1970.

MAUR, E. Vývoj matričních zápisů v Čechách, Historická demografie č.6, 1972.

MAUR, E. Základy historické demografie, Praha: Univerzita Karlova 1983

MINISTERSTVO VNITRA ČSR, Zvláštní matrika, metodický pokyn pro přípravu podkladových materiálů a provádění zápisů ve zvláštní matrice, Praha 1980.

NAŘÍZENÍ, 19/1861 vydané od státního ministra 9.dubna 1861, jímžto se prozatím pořádá vnitřní zřízení evangelické církve obojího vyznání v arcivojvodství Rakouském nad Enží a pod Enží, ve vojvodství Salcburském, ve vojvodství Štýrském, ve vojvodstvích Korutanském a Krajinském, v knížecím hrabství Gorickém a Gradištském, v markrabství Istrianském a městě Trstu i Orkšlku Trstském, v knížecím hrabství Tyrolském a Vorarlberském, v království Českém, v markrabství Moravském, ve vojvodství Horno- i Dolnoslézském, v královstvích Haličském a Vladimířském a vojvodstvích Osvětimském a Zátorském, ve Velkovojevodství Krakovském a ve vojvodství Bukovinském

NAŘÍZENÍ,č.128/1870 vydané od ministrů záležitostí vnitřních, záležitostí duchovních vyučování.

NAŘÍZENÍ MINISTRA ZDRAVOTNICTVÍ 8/1955 Sb.ve znění pozdějších předpisů, o pohřebnictví, ze dne 15. února 1955.

PIŠTĚLÁK, J. Zjišťování počtu obyvatel v předstatistickém období, Demografie č.19, 1977.

PLACHTA, O. Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16. – 18. století, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957.

RAMEŠ, V. Po kom se jmenujeme ? Encyklopedie křestních jmen, 3. vydání, Praha: Libri 2003 ISBN 80-7277-197-3

RAMEŠ, V. Slovník pro historiky a návštěvníky archivů, Praha: Libri 2005, ISBN 80-7277-175-2.

REJMAN, L. Slovník cizích slov, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1966, ISBN neuvedeno.

ŠLAPÁK, M. Archivy národních výborů jako střediska dokumentace období výstavby socialismu, Veřejná správa, 1990.

ŠLECHTA J., - TRDLA, M. Instrukce o vedení matrik, Biskupská konsistoř v Českých Budějovicích 1971.

ŠTĚDRÝ, F. Počet far v době předhusitské a po Bílé hoře, Sborník historického kroužku č.21, 1920.

TEPLÝ, F. Matriky zřídlo dějepisce, Časopis rodopisné společnosti č.15, 1943.

ÚŘEDNÍ SDĚLENÍ č. 238Ú1951 Ú.1., Ústředního národního výboru hlav. Města Prahy o rozdělení matrik v Praze, 1951.

VACEK, F. Diecézní synoda pražská z r. 1605. Život církevní v Čechách s počátku sedmnáctého století, Sborník historického kroužku č.5, 1896.

VESELÝ, F. X., Všeobecný slovník právní, Příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených, se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní zemí koruny české, Praha: Nakladatelství F. Topiče 1897.

VLÁDNÍ NAŘÍZENÍ, č.166/1939 Sb. ve znění pozdějších předpisů, o opatřování dokladů pro úřední důkaz rodového původu, 19. května 1939.

VLÁDNÍ NAŘÍZENÍ č.291/1942 Sb. ve znění pozdějších předpisů o poplatcích za vydávání úplných výpisů z církevních matrik, 30. června 1942.

VLÁDNÍ NAŘÍZENÍ č.434/1941 Sb. ve znění pozdějších předpisů, o oznamovací povinnosti matričních úřadů, 6. listopadu 1941.

VOJTÍŠKOVÁ, M., Okupační matriky jako historický pramen, Ústí nad Labem: Okresní archiv 1969.

VOJTÍŠKOVÁ, M., Farní archivy a historicko – demografické bádání, Historická demografie č.4, 1970.

VYHLÁŠKA č.22/1977 Sb.ve znění pozdějších předpisů. kterou se vydávají bližší předpisy k zákonu o matrikách, 10. března 1977.

VYHLÁŠKA č.165/1923 Sb. ve znění pozdějších předpisů, o základních a přechodných ustanoveních Augsburgské církve evangelické ve východním Slezsku a Československu, 13. července 1923.

VYHLÁŠKA č.207/2001 Sb. ve znění pozdějších předpisů, kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, 8. června 2001

VYHLÁŠKA Č.319/1921 Sb.ve znění pozdějších předpisů, 1921o právu Evangelické církve bratrské (Ochranovské církve bratrské) na užívání dalšího názvu "Jednota bratrská", 31. července 1921.

VYHLÁŠKA č.361/1952 Ú.l., ve znění pozdějších předpisů, o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dětí po porodu a úmrtí matek, 11. prosince 1952.

VYHLÁŠKA č.479/1950 Ú.l., ve znění pozdějších předpisů, kterou se vydávají bližší předpisy k zákonu o užívání a změně jména a příjmení, 26. července 1950.

VYHLÁŠKA č.1225/1949 Ú.l., ve znění pozdějších předpisů, kterou se vydávají bližší předpisy k zákonu o matrikách, 29. prosince 1949.

VÝNOS zn. 275/27-6/12-1949-I/5, Ministerstva vnitra, O sňatkových obřadech, 1949

VÝNOS č. 375/27-2/12-1949-I/5, Ministerstva vnitra, O prozatímní úpravě sňatkových síní, 1949.

VÝNOS č. 628, Ministerstva vnitra, Sbírký oběžníků pro KNV, jímž se vydávají směrnice pro stanovení matričních obvodů, 1949.

VÝNOS č. 826, Ministerstva vnitra pro KNV, O úpravě platových poměrů matrikářů, 1951.

VÝNOS č. 659, Ministerstva zdravotnictví, kterým se vydávají směrnice k provedení vyhlášky ministerstva zdravotnictví o povinném hlášení ukončení těhotenství do 10 dnů po porodu a úmrtí matek, 1952.

ZÁKON č.3/2002 Sb.ve znění pozdějších předpisů, o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), 27. listopadu 2001.

ZÁKON č.51/1870 ř.z., o manželstvích osob takových, které nenáležejí k žádné církvi neb společnosti náboženské zákonem uznané, a o vedení rejstříku narozených, oddaných a zemřelých v příčině těchto osob, 9. dubna 1870.

ZÁKON č.55/1950 Sb. ve znění pozdějších předpisů, o užívání a změně jména a příjmení, 18. května 1950 .

ZÁKON č.94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o rodině, 4. prosince 1963 .

ZÁKON č.131/1948 Sb. ve znění pozdějších předpisů, o likvidaci právních poměrů německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 6. května 1948.

ZÁKON č.256/2001 Sb. ve znění pozdějších předpisů, o pohřebnictví a o změně některých zákonů , 29. června 2001.

ZÁKON č.268/1949 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o matrikách, 7. prosince 1949.

ZÁKON č. 274/2003 Sb.ve znění pozdějších předpisů, kterým se mění některé zákony na úseku ochrany veřejného zdraví, 7. srpna 2003.

ZÁKON 301/2000 Sb. ve znění pozdějších předpisů, o matrikách, jménu a příjmení, 2. srpna 2000.

Prameny

Archivní fondy SOA Třeboň:

Matriční kniha NOZ, Vyšší Brod 1587-1639.

Matriční kniha NOZ, Trhové Sviny 1649-1688, inv. č. 5702.

Matriční kniha N, Trhové Sviny 1732-1777, inv. č. 5704.

Matriční kniha N, Trhové Sviny 1784-1801, inv. č. 5706.

Matriční kniha OZ, Trhové Sviny 1732-1783, inv. č. 5715.

Matriční kniha O, Trhové Sviny 1778-1800, inv. č. 5716.

Matriční kniha O, Trhové Sviny 1813-1825, inv. č. 5718.

Index k matrice Z, Trhové Sviny 1880-1909, inv.č. 5733.

Digitální archiv SOA Třeboň:

Farní úřad Hosín, Matriční knihy NOZ v časovém rozsahu 1599-1891.

Farní úřad Bavorov, Matriční knihy NOZ v časovém rozsahu 1641-1927.

Farní úřad Albrechtice nad Vltavou, Matriční knihy NOZ v časovém rozsahu 1717-1888.

